

**Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o. v spolupráci
so Slovenským inštitútom pre mediáciu a Asociáciou rodinných mediátorov
Slovenska**

**RODINNÁ MEDIÁCIA V KONTEXTE AKTUÁLNEJ PRÁVNEJ
ÚPRAVY**

Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie
František Kutlík (ed.)

2016

**Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o. v spolupráci
so Slovenským inštitútom pre mediáciu a Asociáciou rodinných mediátorov
Slovenska**

**RODINNÁ MEDIÁCIA V KONTEXTE AKTUÁLNEJ PRÁVNEJ
ÚPRAVY**

Zborník príspevkov a odborných textov z medzinárodnej vedeckej konferencie
konanej v Bratislave, 24. novembra 2016

František Kutlík (ed.)

2016

Zborník neprešiel jazykovou korektúrou.
Za jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú jednotliví autori.

**Vydali: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o.
v spolupráci so Slovenským inštitútom pre mediáciu a Asociáciou
rodinných mediátorov Slovenska**

Vydanie prvé, 2016

Počet výtlačkov: 200 ks

Editor: JUDr. František Kutlík a kol.

**Recenzenti: prof. PhDr. Miroslava Szarková, CSc.,
prof. JUDr. Ján Cirák CSc.**

Tlač: i+i print spol. s r. o.

ISBN 978-08-8132-159-7

OBSAH:

Úvod (JUDr. František Kutlík).....	5
Mediácia v Civilnom mimosporovom poriadku (doc. JUDr. Bronislava Pavelková, PhD.)	7
Desatoro medzinárodnej rodinnej mediácie (PhDr. Peter Guráň, PhD.).....	13
Možnosti participácie detí v mediácii (Mgr. Robin Brzobohatý).....	17
Mlčanlivosť v rodinnej mediácii (Ing. Bronislava Švehlaková).....	32
Úspešná spolupráca rodinného mediátora so štátnymi a neštátnymi inštitúciami (PhDr. Andrea Gábrišová).....	37
Rodinný mediátor ako súčasť mediáčného centra (JUDr. Dagmar Tragalová).....	44
Mediácia v rodinnoprávných sporoch (JUDr. Peter Rajňák).....	47
Rodinná mediácia v kontexte sociálnej práce (PhDr. Adriana Mitasová, PhDr. Bystrík Mitas).....	57
Špecifiká rodinnej mediácie v menších obciach (JUDr. Antónia Mikulíková).....	67
Mediácia ako možnosť riešenia pri rodinnom konflikte z pohľadu SPODaSK (PhDr. Mgr. Eva Riečicová).....	70
Medzigeneračná mediácia (Ing. Helena Múdra).....	76
Interkultúrna mediácia v zmiešaných manželstvách (JUDr. František Kutlík).....	86
Vývoj bezplatných rodinných mediácií v ČR (Robin Brzobohatý, Sabina Nováková).....	94
Európske a národné aspekty mediácie ako metódy na ochranu najlepšieho záujmu dieťaťa (JUDr. Róbert Dobrovodský, PhD., LL.M. (Tübingen)).....	102
Zapsaný mediátor s nadstavbovou zkouškou z rodinných mediácií (JUDr. Anna Márová, LL.M.)	116

ÚVOD

Johann Wolfgang Goethe raz povedal, že „v manželstve sa treba niekedy hádať, lebo len tak sa vzájomne o sebe dozvieme to najdôležitejšie.“ Škotsky spisovateľ Robert Louis Stevenson tento pohľad rozširuje o poznatok, že „manželstvo je dlhá konverzácia prerušovaná hádkami.“ No a do tretice nemecký teológ Johannes Echartd pridáva, že „hádky slúžia v manželstve k tomu, aby si mohol jeden od druhého na chvíľu odpočinúť.“ Tri citáty slávnych, tri pohľady na úlohu hádky v partnerskom vzťahu, tri nastavenia optiky na večnú a nesmrteľnú tému, ktorá predstavuje ústrednú dejovú líniu v dielach z antickej literatúry, cez Shakespearove komédie až po súčasných autorov a aforistov - manželské konflikty, ich reflexia a riešenie. Kto z nás by si neželal prísť na kobyľku tomuto fenoménu a zistiť čo je a čo nie je vhodným riešením nielen manželských, ale rodinných hádok, sporov, či konfliktov vôbec?

Cieľom zborníka z medzinárodnej vedeckej konferencie „RODINNÁ MEDIÁCIA V KONTEXTE AKTUÁLNEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY“ (ďalej len „Zborník“) je skromný pokus kolektívu autorov zmapovať pozíciu nového fenoménu, ktorý sa aj na Slovensku pomaly zbavuje detských plienok a podobne ako v ostatných krajinách Európskej únie sa hlási o slovo. Pozíciu rodinnej mediácie, ktorá, hoci bezosporu patrí k citovo a emočne najnáročnejším mediačným segmentom, dokáže kultivovaným a noblesným spôsobom posunúť aj tú najnáročnejšiu a zdanlivo neriešiteľnú situáciu do úspešného konca. Už profesijná rôznorodosť autorov Zborníka, od aktívnych profesionálnych rodinných mediátorov, cez sudcov, advokátov, notárov, až po psychologov, pedagógov a sociálnych pracovníkov podčiarkuje multidisciplinárny, interdisciplinárny, resp. transdisciplinárny charakter rodinnej mediácie.

Naším Zborníkom chceme priniesť sociálnoprávnu analýzu riešenia rodinných konfliktov z pohľadu mediácie v Slovenskej republike. Vo svojich príspevkoch hľadáme odpoveď na otázku, do akej miery môže mediácia prispieť k naplneniu práva na ochranu rodinného života, k ochrane záujmov maloletých detí a k naplneniu princípu autonómie slobodnej vôle členov rodiny pri riešení konfliktov a kríz, ktoré sa zameriavajú na charakteristiku súčasnej slovenskej rodiny, resp. genézou a riešením konfliktov, ktoré v nej vznikajú. Nevyhýbame sa ani mediácii v špecifických prípadoch, za ktoré považujeme napríklad násilie medzi rodičmi, medzigeneračné konflikty, zanedbanie povinnej výživy a pod. Cieľom nášho Zborníka je tiež právna analýza riešenia rodinnoprávnych prípadov za pomoci rodinnej mediácie v Slovenskej republike, predovšetkým medzi samotnými

manželmi, resp. pri rozpade ich vzťahu. Takmer akýkoľvek rodinný konflikt je spôsobilý k tomu, aby sa stal predmetom rodinnej mediácie ako minimálne rovnocenným nástrojom k adjudikatórnemu riešeniu, čo zodpovedá potrebám dnešnej spoločnosti.

Rodinná mediácia na druhej strane má tiež svoje limity. Závisí od skutočnosti v ktorej fáze konfliktu sa naštartuje. Ďalším limitom pre poskytovanie rodinnej mediácie na Slovensku je, žiaľ, pretrvávajúca nedôvera resp. neskúsenosť s rodinnou mediáciou u osôb, ktoré sa ocitnú v rodinnej kríze. V súčasnosti je stále mnoho ľudí, ktorí nemajú o rodinnej mediácii dostatočné množstvo a kvalitu informácií a preferujú skôr súdne riešenie.

Vzhľadom k niekoľkokrát spomenutej náročnosti rodinnej mediácie sa javí ako zvýšená potreba celoživotného vzdelávania rodinných mediátorov. V tomto duchu pripravila Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v spoluprácu s Asociáciou rodinných mediátorov Slovenska akreditovaný kurz zameraný na rodinnú mediáciu, ktorý sa stretol s veľkým záujmom frekventantov.

Veríme, že Zborník bude aktívnym sprievodcom po jednotlivých aplikačných pozíciách i problémových momentoch fenoménu rodinnej mediácie a prispeje, podobne ako celá medzinárodná konferencia, k pozitívnemu posunu pri poznaní stavu a vyhliadkach rodinnej mediácie na Slovensku.

V Bratislave, 24.novembra 2016

za kolektív autorov František Kutlík

MEDIÁCIA V CIVILNOM MIMOSPOROVOM PORIADKU

Mediation in Civil Non-dispute Procedure Code

Bronislava PAVELKOVÁ

Abstrakt

Civilný mimosporový poriadok je procesný predpis, ktorý nadobudol účinnosť 1. júla 2016. Jeho prijatím a prijatím Civilného sporového poriadku sa mimosporový a sporový proces dôsledne odlišili. V mimosporových konaniach sa prejavuje okrem záujmu účastníkov aj záujem štátu na riadnej regulácii civilných vzťahov. Do metód, ktorými sa štát usiluje pozitívne ovplyvňovať existenciu a fungovanie vzťahov, procesne podriadených pod CMP, patrí aj mediácia.

Kľúčové slová: *Mediácia. Civilný Mimosporový poriadok. Princípy mimosporového konania. Mediátor. Strany sporu.*

Abstract

Civil Non-dispute Procedure Code is a new law, becoming in effectivity on 1 July 2016. Its enactment as well as the enactment of Civil Dispute Procedure Code, distinguished consistently the both type of civil proceedings. The civil non-dispute proceedings are possessed in addition to interest of the participants also with the concerns of the state to regulate properly some special civil relationships. One of the methods to fulfil this regulation is mediation.

Key words: *Mediation. Civil Non-dispute Procedure Code. Principles of civil non-dispute proceeding. Mediator. Participating persons.*

Civilný mimosporový poriadok č. 161/2015 Z. z. je účinný od 1. júla 2016. Jeho prijatím došlo k oddeleniu sporového a mimosporového procesu, ktoré sú ovládané úplne rozdielnymi princípmi. Klasický „spor medzi dvomi stranami“ (podľa CSP) ponecháva procesnú aktivitu na účastníkoch a koncentruje dokazovanie do úvodnej časti procesu. Súd nie je povinný zistiť, aká je objektívna pravda. Obmedzí sa len na vykonanie tých dôkazov, ktoré mu účastníci navrhnú. Na ich základe potom vyhodnotí skutkový stav veci a rozhodne. Takto ustálený skutkový stav veci nemusí byť totožný so skutočným stavom. Vo veciach, upravených CMP, sa ale okrem záujmu účastníkov zohľadňuje aj záujem štátu, ktorý sa pretavuje napríklad do povinnosti súdu zistiť aj vlastným pričinením objektívny (skutočný) stav veci. Rozdielov medzi oboma konaniami je však oveľa viac. Mimosporové konanie môže často začať aj ex offo (bez návrhu). Prokurátor sa môže zúčastniť takmer všetkých mimosporových konaní. Účastníkmi konania sú tí, ktorých určuje zákon alebo si vymedzí súd (v sporovej veci tí, ktorých označí žalobca). Všetky osobitosti mimosporového konania sú výsledkom vysokej ingerencie štátu do vzťahov, ktoré súdy riešia podľa CMP.

Mediácia je v CMP spomenutá v troch ustanoveniach a to v konaní o:

- rozvode manželstva (§ 96)
- starostlivosti súdu o maloletých (§ 118)
- výkon rozhodnutia vo veciach maloletých (§ 381).

§ 96 [Rozvod manželstva]

(1) *Súd vedie manželov k odstráneniu príčin rozvratu a usiluje sa o ich zmierenie.*

(2) *Ak je to účelné a umožňujú to okolnosti prejednávanej veci, môže súd účastníkov vyzvať, aby sa o zmierne riešenie pokúsili mediáciou.*

Záujem štátu na zachovaní manželstva má v slovenskom hmotnom i procesnom práve svoju dlhú tradíciu. V minulosti spoločenský záujem doslova vyžadoval, aby boli stabilné manželské vzťahy základom rodiny a na plnenie týchto úloh zriaďovali národné výbory tiež

manželské a predmanželské poradne. Predmanželské a manželské poradenstvo sa chápalo ako *vysoce pozitívni a perspektívni sociálni služba s veľkým spoločenským dosahom. Její ťžiště spočívalo v široké sociální prevenci všech negativních jevů, které mohou poznamenat život části manželské populace.*¹ Úlohou týchto poradní až do roku 1973 bolo realizovať (okrem poučovacej povinnosti pred uzavretím manželstva) tiež povinné zmierovacie konanie pred začatím konania o rozvod manželstva. Tohto zmierovacieho konania sa manželia nemuseli zúčastniť naozaj len výnimočne – ak sa podobného poradenstva zúčastnili v priebehu predchádzajúceho roka a nebolo úspešné alebo ak súd rozhodol, že od zmierovacieho konania možno upustiť. Avšak v takejto striktnnej podobe (ako predpoklad konania o rozvod) sa neosvedčilo, nakoľko sa nedostavili želané výsledky. Preto bolo po roku 1973 povinné zmierovacie konanie zrušené a zmierovanie zostalo v zákone ako trvalá povinnosť súdu v priebehu konania o rozvod. Súd bol povinný viesť manželov k odstráneniu príčin rozvratu a usilovať o ich zmierenie, pričom nebolo v Občianskom súdnom poriadku uvedené, ako má túto snahu realizovať. Najčastejšie sa v praxi stávalo, že ak jeden z manželov s rozvodom nesúhlasil, súd odročil pojednávanie a poskytol manželom priestor na zmierenie, pričom im ponúkol možnosť navštíviť psychológa. Účasť na poradenstve sa po roku 1973 už nedala vynucovať.

Aj dnes, rovnako ako pred rokom 1989, je záujem spoločnosti na zachovaní manželstva veľmi aktuálny. Osobitné manželské a predmanželské poradne však štát už nefinancuje a pokiaľ podobné partnerské poradenstvo funguje, potom zväčša na súkromnej báze. Za pomoc psychológa si manželia musia platiť, čo môže byť dôvod na odmietnutie najmä u jedincov, ktorí sú odhodlaní manželstvo ukončiť. Pri niektorých úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny pôsobí psychológ, ktorého služby by manželia mohli využiť aj bezplatne, avšak ich agenda býva taká rozsiahla, že psychologickú pomoc nestíhajú poskytnúť v pravidelných krátkych intervaloch, ktoré by boli pre dosiahnutie výsledku žiaduce.

Ustanovenie § 96 CMP možno teda chápať ako jeden z konkrétnych legislatívnych prejavov snahy štátu o zachovanie a riadne fungovanie manželstiev. Ako si možno všimnúť, aj dnes v jeho odseku 1 ešte zostala súdu povinnosť pokúšať sa v rámci konania o rozvod o záchranu manželstva. Súd má povinnosť sa podľa zákona o rodine zamerať na zisťovanie príčin rozvratu². Pokiaľ si túto povinnosť v priebehu konania dôsledne splní, potom by sa mal po zistení príčin pokúsiť o ich odstránenie. V praxi je však takýto postup nereálny. Pokus súdu o „zmierenie manželov“ býva realizovaný ako formálna otázka po otvorení prvého pojednávania, smerujúca postupne obom manželom, či majú alebo nemajú záujem na obnovení manželského spolužitia. Ak niekto z nich potvrdí, že si myslí, že manželstvo ešte má perspektívu, súd zváži ďalší procesný postup. Ale obvykle po vypočutí manželov pojednávanie odročí na nový termín s tým, že manželom odporučí odborné poradenstvo alebo mediáciu. Na takýto postup nemajú účastníci právny nárok a je na posúdení súdu, či má po vypočutí odlišných stanovísk manželov pocit, že je rozvrat ich manželstva dostatočne kvalifikovaný alebo nie. Rovnako nie je vadou konania, ak sa súdu nepodarí pokus o zmierenie manželov ani realizovať napríklad preto, že sa jeden z nich na pojednávanie osobne nedostaví alebo preto, že zmierenie obaja manželia striktnne odmietnu. Tiež sa súd nemusí pokúsiť odstrániť príčiny rozvratu tam, kde je nepochybné, že by bol takýto pokus bezúspešný alebo kde záujem maloletých detí, resp. oprávnený záujem manželov samotných (alebo jedného z nich) vyžaduje skôr ukončenie manželstva než obnovenie manželského spolužitia.

Keďže nie je zákonom stanovená forma, akou sa má súd o splnenie povinnosti viesť manželov k zmiereniu pokúsiť, prichádza do úvahy viacero možností. Okrem už spomenutého

¹ Radvanová, S. in Radimský, J. – Radvanová, S. a kol.: Zákon o rodině. Komentář. PANORAMA, Praha 1989, s. 16

² § 23 ods. 2 ZR

osobného pôsobenia na manželov pri prejednaní veci nie je vylúčená ani písomná apelácia na účastníkov konania alebo odporúčenie odborného poradenstva, resp. mediácie podľa odseku 2. Ponúknuť mediáciu je možnosť, nie povinnosť súdu. Jej využitie by malo byť podmienené tým, že sa tento postup javí súdu ako účelný a okolnosti prejednávanej veci to umožňujú. Súd sa teda nemá pokúšať o zmierenie (akoukoľvek formou, nielen mediáciou) v prípade, ak sú vzťahy medzi manželmi natoľko vyhrotené, že riešenie situácie vyžaduje okamžitý zásah v podobe meritórneho rozhodnutia. Mediáciu súd nemôže manželom nariadiť. CMP doslova hovorí o tom, že súd môže účastníkov „vyzvať“, aby sa pokúsili riešiť rozvrat mediáciou. Za neuposlušnosť výzvy ale nemožno ukladať poriadkové opatrenia (napr. pokuty, alebo dať tam účastníka predviesť).

Mediácia, zameraná na odstránenie príčin rozvratu, má viesť k obnoveniu manželského spolužitia. Ak by sa teda manželia dohodli na ďalšom spoločnom fungovaní, neskončí sa súdne konanie meritórnym rozhodnutím (ako napríklad v prípade schválenia súdneho zmiernu). Procesným ukončením veci bude zastavenie konania (či už z dôvodu späťvzatia návrhu alebo z dôvodu nečinnosti účastníkov podľa § 97 a 98 CMP). Nevzniká prekážka veci rozhodnutej a v prípade, ak sa obnovenie spolužitia neukáže ako trvalé, môže ktorýkoľvek z manželov podať návrh na rozvod znova.

§ 118 [Starostlivosť súdu o maloletých]

(1) Súd vedie účastníkov k zmiernemu riešeniu.

(2) Ak je to účelné a umožňujú to okolnosti prejednávanej veci, môže súd účastníkov vyzvať, aby sa o zmierné riešenie pokúsili mediáciou.

V tomto konaní treba upozorniť na rozdiel medzi zákonnými pojmami “zmierné riešenie” a “súdny zmier”. Zmierne riešenie znamená skôr upokojenie situácie a zapojenie všetkých zúčastnených do rovnakého chápania najlepšieho záujmu dieťaťa, odstránenie príčin konfliktu alebo ich minimalizovanie. Súdny zmier je skončenie veci samej uzavretím dohody účastníkov, ktorú súd “posväť” vo forme meritórneho rozhodnutia. V civilnom mimosporovom konaní účastníci nemôžu uzavrieť súdny zmier (§ 179 ods. 2 CSP). Vyplýva to z charakteru vecí, ktoré CMP upravuje. Jednak nejde o spory medzi účastníkmi a jednak sa v týchto konaniach odrážajú okrem ich súkromných záujmov aj verejné záujmy, ktoré musí súd chrániť. Nie je však vylúčené, že účastníci vzťahov, ktoré súd bude riešiť v mimosporovom konaní, uzavru medzi sebou dohodu ako hmotnoprávny úkon. Je to v mnohých konaniach dokonca žiaduce a zákon s tým počíta ako s preferovanou možnosťou (napríklad oprávnený a povinný uzavru dohodu o výživnom, dedičia dohodu o rozdelení dedičstva alebo rodičia dohodu o mene či priezvisku dieťaťa). Zákon tiež môže ustanoviť, že sa takáto dohoda stane súčasťou súdneho rozhodnutia. V niektorých konaniach podlieha dohoda schváleniu súdom. To platí najmä v konaní starostlivosti o maloletých, kde súd poskytuje ochranu najlepšiemu záujmu maloletého. Ten vychádza z predpokladu, že *deti vyžadujú vzhľadom na svoju zraniteľnosť zvláštnu starostlivosť a ochranu.*³

Avšak nie každý účastník konania môže v konaní starostlivosti o maloletých uzavrieť dohodu. Zákon o rodine s dohodami výslovne počíta len pri rodičoch maloletého dieťaťa (ohľadne úpravy výkonu ich rodičovských práv a povinností a úprave výživného) a pri úprave styku s blízkymi osobami dieťaťa alebo s rodičmi dieťaťa, zvereného do náhradnej rodinnej starostlivosti. Iní účastníci nemôžu uzavrieť dohodu (napríklad o zverení dieťaťa do ústavnej starostlivosti alebo o zverení náhradnému rodičovi) a žiadať súd, aby ju rozhodnutím schválil.

³ *Bachová, A.* Dopady rozvodu na deti z hľadiska ich ďalšej výchovy – dôvod na zvýšenú ochranu práv detí orgánmi verejnej správy. In: *Dieťa v ohrození. Zborník príspevkov z konferencie konanej dňa 10. a 11. decembra 2009, EUROKÓDEX s.r.o., 2010, s. 235*

Súd môže schváliť hmotnoprávnu dohodu len vtedy, ak ho nato zákon oprávňuje⁴.

Nie každé zmierné riešenie v konaniach starostlivosti o maloletých musí byť zavŕšené meritórnym rozhodnutím. Toto je azda najvýznamnejší fakt, na ktorý treba poukázať a ktorý by mohol sudcom viac osvetliť význam a úlohu mediácie v rodinnoprávnych veciach. Podobne ako v konaní o rozvod, môže byť aj v konaní starostlivosti o maloletých, mediáciou vyriešený konflikt medzi účastníkmi, v dôsledku čoho sa konanie stane nadbytočným a bude zastavené. Tak sa môžu rodičia navzájom dohodnúť napríklad na vystaňovaní maloletého do cudziny ako o podstatnej otázke, na ďalšom vzdelávaní dieťaťa, môžu sa dohodnúť so starými rodičmi na ich styku s dieťaťom, s pestúnom na správnosti rozhodnutia v podstatnej veci, týkajúcej sa dieťaťa apod. V žiadnom z týchto prípadov súd nemá oprávnenie dohodu, ktorou sa upravujú otázky výchovy maloletého, schvaľovať. Preto by už začaté konanie mohlo skončiť len zastavením v dôsledku späťvzatia návrhu. Súd nemá oprávnenie autoritatívne rozhodnúť, ak bol medzi účastníkmi dosiahnutý konsenzus. Treba teda dôsledne odlišiť, či mediácia dohoda medzi účastníkmi v konaní starostlivosti o maloletého

- podlieha schváleniu súdom alebo
- nepodlieha schváleniu súdom.

Súd schvaľuje dohody vo veciach starostlivosti o maloletých len v prípade, ak sa týkajú výkonu rodičovských práv a povinností a ich účastníkmi sú rodičia (§ 24 a 36 zákona o rodine). V ostatných konaniach nemá súd právomoc rozhodovať, ak sa účastníci dohodli (lebo jeho právomoc podľa zákona je daná tým, že sa účastníci nedohodli). Preto v prípade, ak sa mediáciou podarí dosiahnuť zmierné riešenie a súd nemá oprávnenie dohodu schváliť, bude potrebné buď konanie zastaviť (ak sa začalo na návrh, potom má súd vyzvať navrhovateľa na späťvzatie návrhu) alebo návrh zamietnuť. Ak sa konanie začalo ex offio, skončí ho súd uznesením o zastavení.

Dohoda rodičov, ktorá v zmysle zákona potrebuje schválenie súdu, je bez tohto schválenia síce platná, ale nie vykonateľná⁵. Je jednoznačné, že rodičia sú povinní sa podľa nej správať. Na rodinnoprávne vzťahy sa v zmysle ust. § 110 zákona o rodine použije podporne Občiansky zákonník, ak zákon o rodine neustanovuje inak. Zákon o rodine nemá žiadne ustanovenia o právnych úkonoch, uzatváraní zmlúv a právnych následkoch uzavretia zmluvy. Preto aj na rodičovskú dohodu treba aplikovať ust. § 37 – 42 o právnych úkonoch a ust. § 43 – 51 o zmluvách, obsiahnuté v OZ. Podľa týchto ustanovení je dvojstranný právny úkon (zmluva, dohoda) platná, ak bola riadne uzavretá a nie je postihnutá takou vadou, s ktorou zákon spája právny následok jej neplatnosti. Podľa ustanovenia odseku 3 je sankciou za absenciu súdneho schválenia rodičovskej dohody nevykonateľnosť, nie neplatnosť (na rozdiel napríklad od českej úpravy). Rodičia sú tak povinní sa uzavretou dohodou spravovať, avšak jej výkon nemožno vynútiť cestou súdu. Nie je vôbec vylúčené, že rodičia uzavru pred mediátorom rodičovskú dohodu, ktorú budú spoločne rešpektovať, pričom nikdy nepožiadajú súd o jej schválenie.

Zo všetkých uvedených možností je zjavné, že vo veciach starostlivosti o maloletých má mediácia rôzne možnosti, ako viesť účastníkov k zmiernemu vyriešeniu veci, ako to vyžaduje ust. § 118 CMP. *V neposlední radě hrají důležitou roli také možnosti mediace, která obsahuje zprostředkování v konfliktních případech prostřednictvím odborných profesí.*⁶

§ 381

Ak je to účelné, môže súd pred uskutočnením výkonu rozhodnutia uložiť účastníkom účasť u

⁴ Čl. 2 ods. 2 Ústavy SR

⁵ § 24 ods. 3 druhá veta zákona o rodine

⁶ Rudolph, J. Jsi moje dítě. Chochemská praxe – cesty k lidštějšímu rodinnému právu. Praha. 2010, s. 37

mediátora zapísaného v registri mediátorov.

Jediným ustanovením CMP, v zmysle ktorého súd môže účasť na mediácii vynuocovať je § 381. Umožňuje priamo uložiť účastníkom účasť u mediátora zapísaného v registri mediátorov. Túto povinnosť môže súd uložiť uznesením, ktoré je vykonateľné doručením. Je zaujímavé, že zákon neuložil účastníkom zároveň rovnakú povinnosť, ako v prípade § 118 – pokúsiť sa o zmierné riešenie. Potom by sa povinnosť zúčastniť sa na mediácii neobmedzovala len na formálnu účasť, ale vyžadovala by sa od účastníkov aj ich aktívna spolupráca. Nesplnenie povinnosti dostaviť sa k mediátorovi môže súd vynútiť buď nariadením jeho predvedenia príslušníkmi PZ (§ 101 CSP) alebo ukladaním pokút (§ 102 ods. 1 písm. a CSP). Pokutu možno uložiť do výšky 500 Eur, pri opakovanom nedostavení sa až do 2.000 Eur.

Ani v tomto prípade neexistuje právny nárok nato, aby súd rodičom takúto povinnosť uložil. Je na jeho úvahe, či to v kontexte okolností konkrétneho prípadu bude alebo nebude považovať za účelné. Mnohokrát si situácia v rodine vyžaduje okamžitý zásah a ďalšie pokusy vyriešiť vec zmiernie pôsobia kontraproduktívne. Určite však môžu nastať prípady, keď môže mediácia v týchto vyhrotených situáciách priniesť pozitívny výsledok. Jej využitie treba zvážiť vždy, ak v minulosti ešte žiaden pokus o mediáciu medzi účastníkmi realizovaný nebol. Nútený výkon rozhodnutia je vážnym ohrozením psychickej stability dieťaťa a preto by všetky kroky, ktoré súd v tejto súvislosti urobí, mali byť urobené so zreteľom na jeho ochranu. Pred odobratím dieťaťa má súd vykonať opatrenia, smerujúce k tomu, aby došlo k dobrovoľnému splneniu povinnosti. Patrí medzi ne zaslanie výzvy, zisťovanie informácií o dôvodoch neplnenia rozhodnutia alebo nariadenie účasti na mediácii.

Hoci súd môže účasť na mediácii nariadiť a zabezpečiť tak prítomnosť oprávneného a povinného v mediačnej miestnosti, ich „vynútená prítomnosť“ mediátorovi situáciu nijako nezľahčuje.

Záver

Zo všetkých ustanovení CMP je zrejmé, že súd má povinnosť napomáhať zmiernemu riešeniu konfliktov medzi menovanými účastníkmi. Jedným z prostriedkov, ktorými môže túto povinnosť splniť, je mediácia. Úlohu mediátorov v sporoch manželov, rodičov alebo iných blízkych osôb dieťaťa nemožno ako prostriedok nápravy podceňovať. Ak sa podarí dosiahnuť, že rozhádzaní účastníci zasadnú za jeden rokovací stôl, stále existuje možnosť, že nájdu zmierné riešenie. Za veľmi dôležité ale považujem, aby mal mediátor v týchto veciach presné a úplné informácie o právach a povinnostiach klientov tak, ako im vyplývajú z hmotnoprávnych alebo aj procesných predpisov. Potom bude vedieť pri dohadovaní klientov usmerniť, kde sú mantinely ich dohody. To platí najmä v prípade, ak dohoda vyžaduje pre svoju vykonateľnosť schválenie súdom. Ak má byť mediačný výsledok dlhodobý alebo dokonca trvalý, musí byť založený na aspoň priemernej spokojnosti klientov. Aj to je dôvod, pre ktorý by mal mediátor účastníkov oboznámiť s ich právami a povinnosťami podľa zákona. Ak totiž neskôr zistia, že v dôsledku mediačnej dohody stratili práva, o ktorých predtým ani nevedeli, oslabí sa ich dôvera nielen v mediáciu, ale aj k ľuďom všeobecne. Ak však budú poznať svoje práva (a povinnosti) a napriek tomu mediačnú dohodu uzavrú v inom rozsahu, je predpoklad, že bude trvalá. Nie je totiž právne vylúčené, aby niekto uzavrel aj nevýhodnú dohodu – len musí vedieť, že tak robí (nekonať v omyle o svojich právach a povinnostiach) a musí tak urobiť slobodne (bez vonkajšieho nátlaku).

Z hľadiska dokazovania má pre súdne konanie výpovednú hodnotu tiež skutočnosť, že sa nepodarilo zabezpečiť účasť niektorého zo subjektov právneho vzťahu na mediácii. Je to pre súd minimálne signál, že na obnovení/zlepšení vzťahu nemá záujem pracovať. Ak sa tak stane bez relevantného dôvodu, môže to byť (obzvlášť pri rodičoch maloletého dieťaťa) dôkazom, že ich snaha pomôcť dieťaťu v ťažkej situácii je neúprimná.

doc. JUDr. Bronislava Pavelková, PhD.
Ústav súkromného práva Paneurópskej vysokej školy, Bratislava

DESATORO MEDZINÁRODNEJ RODINNEJ MEDIÁCIE

Charter for International Family Mediation Process

Peter GURÁŇ

Abstrakt:

Príspevok podáva informácie o projekte Medzinárodnej rodinnej mediácie, ktorý sa realizuje už niekoľko rokov v organizácii Medzinárodný sociálny servis – (ISS) so sídlom v Ženeve. Táto organizácia je svetovým lídrom v podpore a presadzovaní medzinárodnej rodinnej mediácie. Autor spolupracoval s touto organizáciou pri príprave dokumentu Charta procesov medzinárodnej rodinnej mediácie, ktorý je v súčasnosti v štádiu dokončovacích prác a bude v priebehu budúceho roku poskytnutý na diskusiu a prijatie viacerým medzinárodným organizáciám. Príspevok sa zameriava na desať princípov tejto Charty a je voľným prekladom draftu tohto dokumentu.

Kľúčové slová: Medzinárodná rodinná mediácia. Mediátor. Princípy mediácie. Dieťa. Právny rámec.

Abstract:

This contribution is providing the basic information about the project of International Family Mediation, started few years ago at International Social Servis – ISS, organisation based in Geneva. This organisation is a world leader in the field of international family mediation – promoting and supporting this kind of mediation. Author actively participated in the drafting process of the document – Charter of International Family Mediation processes, completing in this time. This Charter will be during next year discussed and approved by various international organisations. This contribution is based on the free translation of the ten basic principles of the Charter proposal.

Key words: International family mediation. Mediator. Principles of mediation. Child. Legal framework.

Program rozvoja a podpory medzinárodnej rodinnej mediácie sa začal systematickejšie rozvíjať na pôde Medzinárodného sociálneho servisu (ISS), organizácie so sídlom v Ženeve. Vznikol v roku 2010 a jeho cieľom je ochrana detí, ktoré sa stali súčasťou cezhraničných rodičovských konfliktov, prípadne medzinárodných únosov detí.

Prvým výsledkom projektu je odborná publikácia Sprievodca medzinárodnou rodinnou mediáciou (2014), určená rodinám, právnikom, psychológom a sociálnym pracovníkom podporujúcim rodiny v riešení ich krízy.

Druhým výstupom projektu je viacjazyčná webstránka o Medzinárodnej rodinnej mediácii. Je sprístupnená od 30.06. 2016 – www.ifm-mfi.org.

Tretím výsledkom bude Charta procesov medzinárodnej rodinnej mediácie, pri ktorej sa bližšie zastavíme.

Charta bude významným medzinárodným dokumentom v tejto oblasti s celosvetovou platnosťou. Na jej vypracovaní sa podieľali odborníci na rodinnú mediáciu zo všetkých kontinentov – 55 mediátorov z 23 krajín sa stretlo v októbri minulého roku v Ženeve a dohodli sa na desiatich základných princípoch, ktorými by sa mala riadiť medzinárodná rodinná mediácia a ktoré bezpochyby nastavujú istý štandard, ktorým by sa mala riadiť a uplatňovať v praxi aj kvalitná rodinná mediácia na národnej úrovni. Prílohou Charty je vzájomne odsúhlasených 25 príkladov dobrej praxe v tejto oblasti. Teraz si bližšie vysvetlíme samotných desať základných princípov, ktoré by sa v procesoch rodinnej mediácie mali vždy uplatňovať a dodržiavať.

① Dobrovoľná účasť

Medzinárodná rodinná mediácia je dobrovoľný proces, prostredníctvom ktorého sa účastníci cezhraničných rodinných sporov pokúšajú spoločne dosiahnuť dohodu o usporiadaní záležitostí týkajúcich sa ich detí. Predtým, alebo počas podania sporu na riešenie súdom, sú

zúčastnené strany vyzývané na informačné a hodnotiace stretnutie s rodinným mediátorom za účelom posúdenia, či je v ich prípade mediácia vhodná. V niektorých krajinách to môže byť priamo právna podmienka (požiadavka). V každom prípade však samotný proces mediácie zostáva dobrovoľný a každý účastník sa ho môže zúčastniť len dobrovoľne. Dohoda mediáciou nemôže byť uzatvorená pod nátlakom. Účastníci a rovnako aj mediátor môžu prerušiť mediálny proces kedykoľvek, ak usúdia, že nie je vhodný, či nevedie k uzatvoreniu dohody.

② Vhodnosť mediácie

Pohoda, zdravie a bezpečnosť sú zásadnou podmienkou vhodnej a dôveryhodnej mediácie, medzinárodná rodinná mediácia nie je vhodná vo všetkých situáciách a nemôže byť využitá účastníkmi za účelom obídienia alebo omeškania právnych procesov a na ovplyvňovanie či manipuláciu druhej strany. Mediátor postupuje tak, že najprv hovorí oddelene s obidvomi stranami, vysvetlí im podmienky a priebeh mediácie a zistí, či sa obidve strany chcú mediácie zúčastniť.

Úvodné vyhodnotenie musí obsahovať 3 dôležité zložky:

- **osobné zdravie/ pohoda účastníkov**

Účastníci si musia byť istí, že sa nevystavujú psychickým a emocionálnym rizikám. Mediátor by mal prinajmenšom vidieť, že sa zúčastnení cítia istí a proces prebehne bez ponížovania. Ak je podozrenie, že dieťa alebo niekto iný môže byť vystavený nátlaku či nebezpečiu, vyžiada sa dodatočná pomoc/asistencia, napr. sociálneho úradu. Celkovo ide o zabezpečenie toho, že zúčastnení vstúpia a vystúpia z mediácie bez obáv z vypuknutia následného konfliktu mimo mediáčnej budovy, a rovnako, ak sa mediácia uskutočňuje komunikačnými technológiami na diaľku.

- **osobná schopnosť/kapacita zúčastniť sa mediácie**

Účastníci sa musia cítiť schopní hovoriť a konať slobodne v priebehu mediácie. Počas úvodného stretnutia by mediátor mal vedieť, či sú nejaké faktory, prekážky efektívnej účasti, ako strach vyjadriť na niečo svoj názor, mocenská neistota a pod.

- **rešpekt k právnym a administratívnym úkonom a postupom**

Medzinárodná rodinná mediácia, celý jej proces, zvlášť ak je sprevádzaný právnymi procesmi, musí plne rešpektovať existujúci právny rámec, nevyhnutné obmedzenia a časové limity. Paralelné právne procesy musia byť vysvetlené a zohľadnené hneď v úvode mediácie.

③ Rozhodovanie účastníkov

Mediátor nemá žiadnu rozhodovaciu právomoc vo vzťahu k záležitostiam o ktorých sa bude mediovať a nemôže ovplyvňovať podľa seba výsledok celého procesu. Môže však zasiahnuť, ak niektoré rozhodnutia účastníkov sú mimo právneho rámca alebo nie sú v záujme účastníkov, či detí. Mediátor musí vždy asistovať pri vytvorení plne informovanej dohody, ktorá je realistická a akceptovateľná a zohľadňuje najlepší záujem detí.

④ Prístup každého účastníka k nezávislému právnemu poradenstvu

Medzinárodná rodinná mediácia sa často vykonáva v právnom kontexte a medičná dohoda obyčajne musí mať aj právny efekt a byť formulovaná v danej jurisdikcii. Takže rovný prístup účastníkov k právnemu poradenstvu je dôležitý pre zabezpečenie informovaného rozhodovania a kvôli tomu, aby výsledné návrhy boli vykonateľné v danej jurisdikcii. Mediátor nemusí poskytovať právne poradenstvo, avšak musí informovať účastníkov o dôležitosti právneho rámca. Mal by dohliadať, aby účastníci mediácie pri konzultáciách s právnym poradcom vždy mali na mysli dobro dieťaťa.

⑤ Dôveryhodnosť

Dôveryhodnosť sa vzťahuje k:

- a) mediátorom, ktorí nemôžu zverejniť žiadne informácie získané v procese mediácie, okrem podozrenia zo zneužívania dieťaťa alebo z jeho ohrozenia. Vo výnimočných

prípadoch môže súd rozhodnúť o zverejnení potrebných informácií, zvyšok zostáva dôverný, alebo mediátor môže ukončiť mediáciu v prípade kriminálneho činu.

- b) správnym a právnickým autoritám, ktoré sú informované o výsledkoch mediácie.
- c) účastníkom, ktorých informuje mediátor o priebehu mediácie, tieto informácie nemajú byť rozširované medzi rodinu, priateľov a okolie.
- d) právnikom a právnym zástupcom ktorí získajú informácie ak účastník vyhľadá nezávislé právne poradenstvo.

⑥ Nezávislosť

Mediátor musí pracovať nezávisle. V prípade ak pracuje pre štátne či právne orgány, tento princíp garantuje jeho nezávislosť počas procesu mediácie. Medzinárodná rodinná mediácia môže byť prepojená s právnym procesom ale musí byť jasne vymedzená/odlíšená.

⑦ Nestrannosť

Medzinárodná rodinná mediácia má garantovať nestrannosť. Mediátor venuje rovnakú pozornosť a podporu každému účastníkovi ako aj potrebám každého zúčastneného dieťaťa. Mediátor má byť trénovaný a zručný v „mnohostrannosti“, to znamená, že vedie mediáciu vybalancovane a rovnocenne bez preferovania jedného z účastníkov. Nemôže byť v konflikte záujmov alebo mať osobný záujem na výsledku mediácie.

⑧ Zohľadnenie práv a záujmov detí

- a) Dohovor OSN o právach dieťaťa dáva dieťaťu právo vyjadriť svoj názor na rozhodnutia a záležitosti, ktoré ovplyvňujú jeho život a že tomuto názoru patrí náležitá váha v závislosti od veku a vyspelosti. Procesy medzinárodnej rodinnej mediácie sú plne postavené na právach dieťaťa.

- b) Zohľadňovanie potrieb a dobra dieťaťa

Medzinárodná rodinná mediácia musí zohľadňovať potreby a záujmy dieťaťa, ktoré je vtiahnuté do konfliktu. Mediátor má nabádať rodičov aby stále mysleli na záujem a dobro dieťaťa a jeho vlastné potreby. Zvláštna pozornosť musí byť venovaná dôležitosťi udržiavania a rozvíjania vzťahov s obidvomi rodičmi, vždy bezpečnými, s pravidelným virtuálnym a fyzickým kontaktom podľa možností, vzhľadom na geografickú vzdialenosť.

- c) Hlas dieťaťa v mediácii

Participácia školou povinných detí, dostatočne zreých samostatne sa vyjadriť, je špecializovaná forma mediácie, ktorá vyžaduje špeciálne zručnosti a dodatočné zdroje. Navyše, zahrnutie dieťaťa do mediácie musí byť výsledkom dôkladného zhodnotenia situácie. Každopádne, medzinárodná rodinná mediácia by mala byť vždy zameraná na dieťa, ale nie vždy nevyhnutne s priamym začlenením dieťaťa. Ak mediátor rozhodne o účasti dieťaťa, musí byť s ním prekonzultovaný mediačný proces. To môže byť len so súhlasom rodičov dieťaťa alebo jeho opatrovníka. Cieľom takejto mediácie je získať pohľad, názor a pocity dieťaťa, ale dieťa nemá byť jednou zo stránok rozhodovania. Obyčajne sa s dieťaťom rozpráva trénovaný mediátor oddelene od rodičov, alebo v závislosti od krajiny a mediačnej praxe môže názor dieťaťa sprostredkovať trénovaný odborník. So súhlasom a podporou dobre trénovaného mediátora, môže dospievajúce dieťa v závislosti od veku a vyspelosti a jeho aktívnym záujmom, vstúpiť do mediačného procesu a podeliť sa priamo s rodičmi o jeho názory.

⑨ Kvalifikácia medzinárodného rodinného mediátora

Medzinárodnú rodinnú mediáciu môžu vykonávať len kvalifikovaní a kompetentní mediátori, dobre oboznámení s problematikou cezhraničných rodinných konfliktov. Trénovaní, skúsení a akreditovaní mediátori musia získať dodatočnú kvalifikáciu na medzinárodnú rodinnú mediáciu, včítane poznatkov o medzinárodnom právnom kontexte a interkulturálnych

súvislostiach. Mali by sa zúčastňovať kontinuálne ďalších tréningov. Kvalifikovaný mediátor by nikdy nemal poskytovať právne poradenstvo, aj keď je pôvodným povoláním právnik. Vtedy by mal zmeniť pôvodnú profesionálnu identitu na novú. Navyše, vždy si musí byť vedomý svojich limitov. Ak vidí, že daný prípad môže ovplyvniť jeho nestrannosť, mal by nájsť iného mediátora a prípad ukončiť.

⑩ Kultúrne povedomie a citlivosť mediátora

Medzinárodná rodinná mediácia je kultúrne senzitívna práca. Interkultúrne povedomie a rešpekt je nevyhnutnou zložkou výkonu medzinárodnej rodinnej mediácie. Trénovaný mediátor musí cítiť kultúrne zázemie stránok, kontext výchovy, prostredia, viery, aj keď nemusí ovládať detaily. Musí garantovať, že každý jedinec z rôznych kultúr bude rovnocenný. Viera, kultúrne hodnoty a normy sa musia zohľadňovať. Flexibilný mediačný proces umožňuje aj participáciu náboženských či komunitných lídrov, členov širšej rodiny, ak je to vhodné. Zároveň mediátor by mal byť schopný odpútať sa od svojho kultúrneho zázemia počas mediácie a ukázať otvorenosť a rešpekt ku všetkým kultúram, rôznym vzorcom rozvodu a zaistiť náležitú rodovú rovnováhu.

Podklady:

1. Charter for International Family Mediation, ISS, Geneva, 2016, nepublikovaná verzia
2. www.iss-ssi.org/index.php/en/mediation-en

Kontakt na autora:

PhDr. Peter Guráň, PhD.
guranpeter11@gmail.com

Peter Guráň Vyštudoval sociológiu na FF UK v Bratislave (1980). V rokoch 1982-1994 sa venoval na Sociologickom ústave SAV výskumom v oblasti sociológie rodiny, pričom od r. 1990 vykonával funkciu zástupcu riaditeľa. V období rokov 1994 – 99 pracoval na Medzinárodnom stredisku pre štúdium rodiny ako vedúci výskumného oddelenia. V rokoch 1999 – 2005 vykonával funkciu generálneho riaditeľa sekcie rodinnej politiky na MPSVR. V období rokov 2005 – 11 pôsobil na SNSLP v oblasti výskumu a advokácie detských práv. V r. 2008 bol zvolený VZ OSN ako nezávislý expert do Výboru pre práva dieťaťa pri Úrade Vysokej komisárky pre ľudské práva v Ženeve. V tomto výbore pracuje doteraz, pričom v r. 2012 bol opätovne zvolený na ďalšie štvorročné obdobie.

V súčasnosti prednáša na Trnavskej univerzite v Trnave.

Je autorom, spoluautorom a editorom viacerých publikácií doma a v zahraničí.

MOŽNOSTI PARTICIPACE DĚTÍ V MEDIACI

Ways of children's participation in mediation

Robin BRZOBOHATÝ

Abstrakt

Príspevok sa venuje otázke zapojení detí do mediace v souvislostech participačních práv dětí. Vychází z konceptualizace dětství v rozdílných diskurzích dítěte a zasazuje možnosti participace dětí na mediaci do širšího rámce participace dětí na životě společnosti. Hlavní část příspěvku je věnována jednotlivým možnostem zapojování dětí do mediace ve třech hlavních pilířích – před zahájením mediace, v jejím průběhu a po jejím ukončení. Jsou diskutovány přínosy, rizika i podmínky realizace některých způsobů zapojení dětí. V závěru jsou jednotlivé možnosti rozčleněny do dvou kategorií, resp. mediačních modelů – zaměřený na dítě (CF) a zapojující dítě (CI) a je představen výzkum, který vyhodnocuje jejich efektivitu a udržitelnosti výsledků mediace v čase.

Klíčová slova: *Mediace. Děti. Participační práva. Modely mediace.*

Abstract

The paper addresses the issue of the involvement of children in mediation in the context of participatory rights of children. It is based on the conceptualization of childhood in different discourses of childhood and sets the opportunities for participation of children in mediation in a wider framework of participation of children in the life of society. The main part of the paper is devoted to the particular possibilities of involvement of children in mediation according to three main pillars - before the mediation, during the mediation and after its completion. The benefits, risks as well as the conditions of implementation of some ways of involving children are discussed. In conclusion, particular options are divided into two categories, respectively. mediation models – child focused (CF) and child involving (CI.) Contemporary research is presented that evaluates their effectiveness and sustainability of the results of mediation during the time.

Key words: *Mediation. Children. Participation rights. Mediation models.*

Úvod

Zapojení dětí do mediace je součástí mnohem širších a stále více aktuálních úvah o možnostech participace dětí na rozhodnutích, která se jich týkají. Jedná se o diskurzivní změnu, o proměnu společenské praxe v chápání a sociálním konstruování dětství a dětí, včetně jejich úlohy ve společnosti. Nosnou strukturou jsou nejrůznější mezinárodní úmluvy a charty, v první řadě Úmluva o právech dítěte⁷ (dále jen Úmluva). Zapojování dětí se pochopitelně stává tématem i mezi rodinnými mediátory. Zatím se však jedná spíše o teoretické úvahy, jejichž převedení do každodenní praxe se bohužel popisuje jako obtížné. I přesto lze najít příklady dobré praxe v kulturně a jazykově blízkém prostoru sousední České republiky. Účelem tohoto příspěvku je jednak zařadit úvahy o zapojení dětí do mediace do širší diskuse o možnostech participace a participačních právech dětí, jednak nabídnout konkrétní a praktická východiska zapojení dětí do mediace a představení pestré škály možností, jež mají mediátoři k dispozici.

Otázka zapojení dětí do mediace je ze své podstaty otázkou lidských práv. Tím pádem je ovšem spjatá i s podstatou mediace jako takové. Vždyť právě „[témata] celospolečenská, jako např. hnutí gayů a lesbiček, byla projevem nezastavitelné tendence k sebeurčení lidí – přebírání zodpovědnosti za vlastní životy a jejich směřování [...] v kombinaci s rozvojem občanských svobod, emancipace a snahy o autonomii mladých lidí“ (Brzobohatý, Poláková,

⁷ Viz. <http://cipc.sk/zakon/dohovor-104-1991-zb/>

Horáček, 2016(b), s. 3) stála tato témata u samotných počátků moderní mediace. Je proto možné označit za paradoxní situaci, kdy jsou to právě mediátoři, kteří systematicky odmítají možnost naplnění jednoho ze základních práv jedné z nejpočetnějších skupin obyvatel této planety – dětí. Jako mediátoři se nyní nacházíme v historicky jedinečné situaci, kdy jsme součástí a aktéry společenských změn, které budou za několik desetiletí brány jako naprostá samozřejmost. Podobně jako všechny předchozí podobné historické situace má i tato tendence jevit se jaksi neviditelná a nerozhodnutá. Na druhou stranu, jako všechny předchozí podobné historické situace – zrušení otroctví, přiznání volebního práva nemajetným mužům, později i ženám, přiznání práva na státem uznané partnerství osob stejného pohlaví - i tato je již nezastavitelná. Jako mediátoři nečelíme problému, zda ano či ne – zda děti do mediace zapojovat či nezapojovat. Minimálně od chvíle ratifikace Úmluvy je tato otázka již definitivně rozhodnuta ve prospěch zapojování dětí. Smysluplnými otázkami, které by si rodinní mediátoři měli klást, je **jak a kdy** děti do mediace zapojovat.

1 Participace dětí

Pojem participace je nesmírně široký. Pochází z latinského *partem capere*, mít podíl, a znamená sdílení něčeho, účast nebo podílení se na něčem. Participace je proces, kde může kdokoliv ovlivňovat rozhodnutí o svém životě způsobem, který vede ke změně (Brzobohatý, 2016(a)). Zapojení dětí do rozhodování má několik různých rovin, které musíme v tomto příspěvku odlišit a zúžit. Jednak je třeba věnovat krátkou zmínku procesu sociálního konstruování pojmů dítě a dětství, které mají vliv na společenské vnímání a (institucionalizovanou) praxi a jednání dospělých vůči dětem. Dále je třeba odlišit a zúžit možné okruhy participace dětí a nakonec vybrat vhodný model participace, který lze aplikovat na situaci rodinné mediace.

1.1 Dětství a jeho diskurzy

Děti a dětství nebyly ani historicko-kulturně ani filosoficky celá staletí vnímány jako zvláštní subjekty, resp. období života člověka. V zásadě se k nim přistupovalo jako k malým verzím dospělých. První úvahy o dětech začínají být patrné až s nástupem osvícenství, kdy je základní napětí spatřováno především v otázce, zda jsou děti od přirozenosti nevinné, či zatížené dědičným hříchem. Obě tyto polohy následně našly svůj odraz i v pozdějším filosofickém diskurzu.⁸

Představitelem prvního diskurzu, někdy též označovaného jako romantický, je J. J. Rousseau. Ten chápe dítě jako od přirozenosti dobré, nevinné stvoření, které by v rámci svého dětství mělo zažívat především harmonii a štěstí. Představiteli druhého diskurzu, někdy též označovaného jako empiricko-puritánský, jsou zejména J. Locke a I. Kant. Ti na děti pohlížejí jako na postrádající morálku a rozum, takže dětství je obdobím, v němž mají být děti civilizovány a vedeny k překonání vrozených instinktů prostřednictvím socializace (Archard, 2015, s. 1-16).

Z romantického diskurzu tak vyplývá, že děti mají hodnotu samy o sobě, takové, jaké zrovna jsou. Nejedná se o stádium dospělého člověka, jedná se o jeden ze stavů lidství se svými vlastními kvalitami, odlišnými od dospělých. Pro dospělé z tohoto diskurzu vyplývá povinnost udělat jednak vše proto, aby děti mohly mít šťastné dětství, jednak také to, aby dětem umožnili vlastní sebevyjádření bez nutnosti jejich neustálého korumpování konvencemi společnosti. Cílem je rozvinout dítě takové jaké je a směrem, jakým samo ve svém vývoji směřuje.

⁸ Diskurzem se rozumí celý soubor vzájemně propojených myšlenek, které spoluvytvářejí cestu, nápady, které jsou drženy pohromadě určitou ideologií či pohledem na svět (Rogers, 2001, s. 29). Teorie v této kapitole vychází z širšího rozpracování tématu M. Cirbusové v její disertační práci Filosoficko právní analýza pojmu ohrožené dítě (Cirbusová, 2016).

Z empiricko-puritánského diskurzu vyplývá povinnost dospělých děti kontrolovat, vést k disciplíně a regulovat jejich projevy a chování. Děti jsou totiž nekompletní, neúplné ver a nehotové verze sebe samých. Dospělí tak mají oprávněnou pravomoc nad životy dětí a mohou rozhodovat v jejich nejlepším zájmu. Nejlepší zájem přitom není definován dětstvím a spokojeností jednotlivého dítěte, ale funkčností společnosti, do níž se mají děti zařadit a být jejími plnoprávními a funkčními členy.

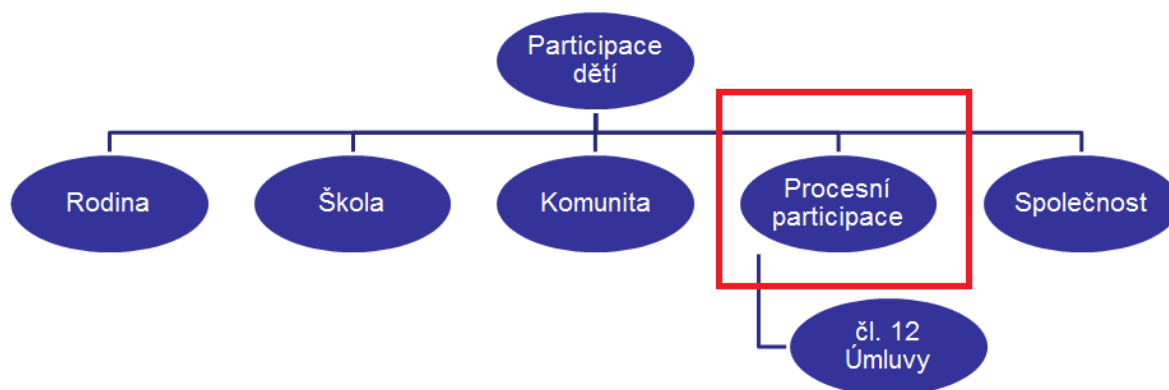
I navzdory mnohým rozdílům se oba diskurzy shodují na jednom – povinnost dospělých jednat s ohledem na blaho / zájem dětí. I s využitím shodné premisy blaha dítěte v širším slova smyslu se oba diskurzy liší v účelu a praxi, která z jejich přijetí vychází. Empiricko-puritánský diskurz zavazuje dospělé k přijetí takové praxe, jež povede k postupnému zařazování nedospělého, neúplného, nehotového a do značné míry ne-schopného jedince do společnosti. O vhodnosti konkrétních opatření jsou povoláni rozhodovat pouze dospělí (protože děti toho jako neúplné nejsou schopny). Romantický diskurz zavazuje dospělé k takové praxi, která bude respektovat kvalitativní i právní úplnost a rovnocennost dětí, jež mají být partnery v diskusi o nejrůznějších otázkách, ačkoliv podoba i obsah takového partnerství se bude s postupujícím věkem dětí měnit. Důsledky přijetí jednoho filosofických diskurzů se následně odrážejí v připravenosti dospělých umožnit dětem participovat, resp. jim v tomto brání.

1.2 Okruhy participace dětí

O participaci dětí na rozhodování lze uvažovat v mnohých oblastech života a fungování společnosti. Pro nás je v tuto chvíli zásadní vyjasnit, které okruhy jsou nosné pro otázku participace a zapojení dětí do mediace.

Ve společenské praxi mohou děti participovat na rozhodování např. v rodině, ve vzdělávání, v komunitě, ve společnosti jako demokratickém systému, a pro nás nejdůležitěji, v otázkách tzv. procesní participace. Procesní participace vyplývá právě z ustanovení čl. 12 Úmluvy, v případě mediace je pro nás stěžejní nejenom první, ale i druhý odstavec, který říká, že se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, a nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství. Vzhledem k tomu, že mediace je nejčastěji zařazována do širší rodiny procesů ADR (*Alternative Dispute Resolution*), tedy alternativních způsobů řešení sporů, lze výše zmíněné ustanovení analogicky využít i pro mediaci. Podpora takového argumentu je dvojí. Mediace je alternativou především k soudnímu řízení. Jestliže má dítě přiznána participační práva v rámci soudního řízení, má je analogicky přiznána i v jakémkoliv jiném procesu, který soudní řízení nahrazuje, resp. alternuje. Dalším argumentem je fakt, že mediace je procesem, v němž je dosahováno rozhodnutí. To lze bezpochyby označit za hlavní účel mediace. Pokud tedy druhý odstavec čl. 12 Úmluvy hovoří o soudních nebo správních řízeních, bezpochyby se snaží vymezit zejména ty situace, v nichž lze očekávat právě přijetí rozhodnutí. Analogicky lze opět použít tento výklad i pro mediaci a její povinnost zajistit možnost participace dětí na rozhodování o jejich budoucnosti.

Okruhy participace dětí

Obrázek 1: Okruhy participace dětí

Zdroj: vlastní zpracování

1.3 Překážky participace

Ačkoliv se o nutnosti podpory a rozvoje možností dětí participovat na rozhodnutích stále častěji hovoří, teoretikové věnují nemalé úsilí rozpracování nejrůznějších koncepcí a interpretací článku 12 Úmluvy, participace samotná se příliš nerozvíjí, resp. naráží na značné překážky.

Tou nejvýznamnější překážkou nadále zůstává fakt, že pro efektivní participaci dětí je nutná spolupráce dospělých, kteří často pro tuto myšlenku nejsou zapálení, případně mohou mít významný zájem neumožnit takovou praxi. Nejčastěji se používá argument, že děti jsou příliš malé a nezralé, aby mohly smysluplně participovat, dále pak argument, že bychom měly děti před konfliktem rodičů chránit (Brzobohatý, 2015, s. 21).⁹ Zřetelně zde můžeme vidět vliv empiricko-puritánského diskurzu dítěte. Dalšími často zmiňovanými důvody jsou například finanční nákladnost nebo nedostatečné kompetence mediátorů (Saposnek, 2004). To je úsměvné především když si uvědomíme, že často opakovaný argument, že děti nejsou dostatečně kompetentní podílet se na rozhodování ve skutečnosti (nepravdivě) zastírá skutečný důvod – mediátoři nejsou dostatečně kompetentní k tomu, aby dokázali s dětmi mluvit.

I přes neustálé snahy o proměnu praxe a vytvoření podmínek pro např. justici vstřícnou dětem (Agentura Evropské unie pro základní práva, 2015), děti až příliš často zjišťují, že pro dospělé je příliš snadné nezapojit je do přípravy jakéhokoli plánu nebo rozhodnutí, které budou příští roky ovlivňovat jejich budoucnost, a které mají v jejich nejlepší zájmu formovat jejich další výchovu a péči. Jane Fortin uvádí několik příčin tohoto jevu (Fortin, 2009, s. 241):

- samotné právo zachází s dětmi jako s pasivními oběťmi rodičovského konfliktu, pročež se soustředí na ochranu dětí před zapojením do rodičovského konfliktu, namísto zajišťování možností pro jejich participaci na vytváření budoucího uspořádání,
- právní systém podporuje rodiče ve vnímání rozvodu a rozchodu jako soukromé „dospělácké“ záležitosti, a
- skrze definování dětí jako „ne-dospělých“ vytváří bariéry i pro ostatní profesionály, kteří by s dětmi jinak rádi zacházeli jako s individui.

Svět dospělých má tendenci vytvářet nejrůznější bohulibé racionalizace pro pokračování takové diskriminační praxe. Jako příklad využijeme opět bytostně mediační situaci. Stále větší množství rodičovských sporů je řešeno prostřednictvím nejrůznějších mimosoudních metod, včetně mediace. Má se za to, že mimosoudní řešení sporu vedoucí ke zmírnění konfliktu, resp.

⁹ Zde lze nalézt podrobnější výčet argumentů pro i proti zapojení dětí do mediace.

dohoda rodičů, by mělo být upřednostňováno, protože bude lépe odpovídat zájmu dětí. Právní systém přitom běžně předpokládá, že pokud rodiče uzavřou dohodu, není nutné do rozhodování děti zapojovat. Neexistuje přitom jediný důkaz, resp. výzkum, který by předpoklad o kauzalitě mezi dohodou rodičů a nejlepším zájmem dětí podporoval. (Fortin, 2009, s. 244). Ve skutečnosti lze nalézt výzkumy, které podporují přesně opačný závěr – že totiž rodiče v rozvodu často nejsou schopni zvážit zájmy svých dětí (Wallerstein, Kelly, 1980), případně že upřednostňují vlastní zájmy, které prezentují jako zájmy dětí (Young, 1997). Samozřejmě, že smírné řešení může vést např. ke zmírnění konfliktu a zkrácení celého procesu, což v důsledku bude prospěšné i pro děti. Pokud ovšem tvrdíme, že mimosoudní dohoda rodičů lépe odpovídá nejlepšimu zájmu dětí, jedná se o pouhou spekulaci, kterou nelze vědecky potvrdit. Je to pouze konstrukce, kterou jsme jako dospělí vytvořili, abychom legitimizovali naši praxi, kdy rozhodujeme o někom bez něj. Takové legitimizační snahy jsou ve společnosti typické pro ty, kdo jsou u moci. A my, jako dospělí, samozřejmě máme moc nad dětmi. Sám fakt, že se rodiče dohodli, ještě nezaručuje, že řešení je vždy v zájmu dítěte. Nezapomínejme, že se často jedná o dohody, které jsou uzavřeny v situaci intenzivního konfliktu a stresu. Je proto smutným faktem, že většina rodinných mediátorů nemá ani snahu dosahovat výstupů, které budou brát v potaz názor či pohled dítěte (Brzobohatý, 2015, s. 20).

2. Zapojení dětí do mediace

Častou obavou při úvahách o zapojení dětí do mediace je, že pokud jim bude dán hlas, bude na ně též přeneseno břemeno zodpovědnosti za vytvoření rozumného, „dospěláckého“ rozhodnutí. V praxi však možnost nechat zaznít dětský hlas neznamená vždy udělat to, co dítě řekne nebo si přeje. Spíše jde o jeho uznání, o možnost zapojení se do rozhovoru (Kearney, 2014). Stejně tak je nutné poznamenat, že hodnota a cíl mediace nespočívá v uzavření dohody, jež může být uzavřena i díky výhrůžkám, nátlaku nebo manipulaci. Cíl mediace je nutné hledat v hodnotách sebeurčení, nestrannosti a důvěrnosti (Drapkin, Bienenfeld, 1985).

Navzdory právě popsaným potížím a překážkám můžeme s jistou nadějí sledovat postupný vývoj směrem k zajištění participace dětí v mediaci a tím i zachování jejich práv daných Úmluvou. Mediátoři mají k dispozici pestré množství nástrojů, jež jim umožňuje zapojit děti do rozhodování. Důležité je na tomto místě vyjasnit, že participace dětí rozhodně neznamená pouze zjištění názoru dítěte. Zapojení do rozhodování lze dítěti umožnit ve třech fázích řešení konfliktu / mediace, které budeme dále nazývat pilíře. V každém z pilířů mohou mediátoři dále vybírat z více variant, které jim umožní reflektovat jak věk a věkovou vyspělost dítěte, tak i jeho chuť se do rozhovoru a rozhodování zapojovat. Některé z dále popsaných postupů jsou i součástí praxe některých českých mediátorů, resp. mediálních center nebo programů.

2.1 Pilíře zapojení dětí do mediace

Jak jsme již naznačili, děti lze do rozvažování a rozhodování zapojit ve třech rozdílných fázích:

- a) před zahájením mediace
- b) v průběhu mediace
- c) po skončení mediace

Pojem mediace zde i dále používáme v nejužším slova smyslu, tedy jako samotný čas, kdy mediátor a všechny zúčastněné strany již vedou rozhovor. Samozřejmě, že jednání bezprostředně předcházející mediaci i bezprostředně na ní navazující jsou vlastně též mediací, protože vedou k jejímu zahájení, resp. úplnému zakončení. Pro účely zjednodušení jsme však zvolili výše uvedenou variantu.

2.1.1 Postupy zapojení dětí před zahájením mediace

První možností při uvažování o možnostech zapojení dítěte do mediace je mluvit s ním ještě před tím, než samotná mediace začne. Někteří mediátoři, zejména v komplikovaných nebo emocionálně vypjatých případech, provádějí před-mediační oddělená setkání se stranami za účelem vysvětlení a ověření jakýchkoliv obav a nejasností týkajících se mediace a provedení jakéhosi mediačního coachingu ohledně toho, jak nejlépe využít mediační proces (Waldman, 2011, s. 37). To je ostatně vhodný postup pro jakoukoliv mediaci a jakéhokoliv účastníka. Například na českém Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí (dále jen ÚMPOD) je běžnou součástí mediačního programu vedení tzv. před-mediačních rozhovorů s každým z rodičů zvlášť. Stejný rozhovor lze provést i s dítětem. Hlas dítě může mediátor nechat zaznít dvojím způsobem:

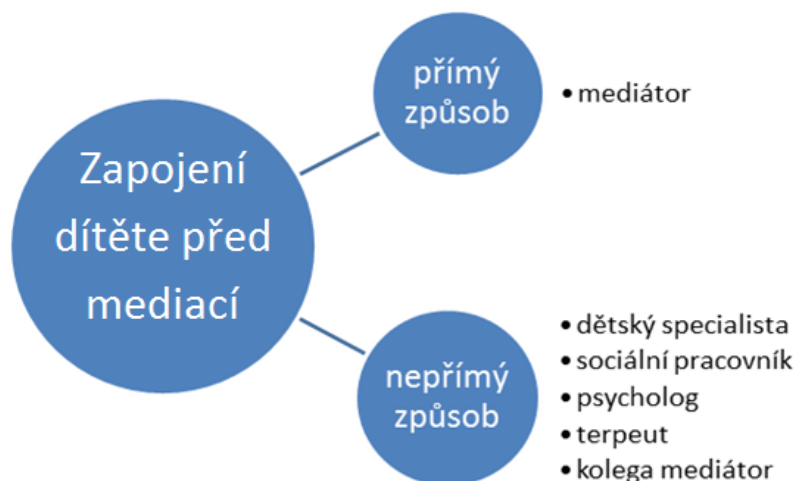
- a) přímo
- b) nepřímým

Přímým způsobem je míněna situace, kdy rozhovor s dítětem vede samotný mediátor. Zajímá se přitom o dítě samotné, o jeho pohled, případné obavy, pocity a spontánně vyjádřené nebo naznačené preference ohledně budoucí úpravy (Saposnek, 2009). Pokud je dítě samo nezmiňuje, mediátor se na preference zásadně neptá. Výhodou takové varianty je fakt, že dítě i mediátor se přímo seznámí a v případě zapojení dítěte i do mediace samotné se již nemusí zabývat vzájemným poznáváním se. Rizikem je fakt, že mediátor je předem ovlivněn informacemi od dítěte, což může být výzvou pro jeho nestrannost v mediaci vůči rodičům. Pokud by později on sám rodičům sděloval názor dítěte, je tu jisté riziko, že jednomu z rodičů nebudou takové informace konvenovat a bude tak vnímat mediátora jako zaujatého. Stejně tak může být obtížnější hledání rovnováhy mezi sdělenými informacemi a jejich důvěrností, ke které může dítě mediátora na konci rozhovoru zavázat. Mediátor pak musí balancovat mezi tím, co ví, že by dítě ocenilo a tím, že nesmí takové informace prozradit, jelikož mu k tomu dítě nedalo souhlas. Ačkoliv se jistě jedná o odstranitelnou překážku, může po jistou dobu odčerpávat mediátorovo soustředění i energii.

Nepřímým způsobem máme na mysli situaci, kdy rozhovor s dítětem provede jiný odborník než mediátor. V úvahu přichází sociální pracovník, psycholog, kolega mediátor, případně terapeut. V závislosti na zvoleném modelu se takovému člověku může říkat také dětský specialista (*child specialist*), což je termín a role, která je běžná např. v modelu Child inclusive mediation / practice (dále jen CIM / CIP) (Holtzworth-Munroe, Applegate, D'Onofrio, Bates, 2010). To je praxe například mediačního centra v Olomouci (dále jen MCOL), které má úvodní rozhovor s dítětem stanoven jako podmínku vstupu rodičů do mediace. Sociální pracovník zde před začátkem samotné mediace vede přinejmenším tři samostatné rozhovory – s dítětem a s každým z rodičů. Rozhovory se odehrávají zpravidla několik dní před mediací. Z rozhovoru je zpracována zpráva, resp. záznam, jejíž obsah by dítě mělo odsouhlasit. Taková zpráva je následně předána rodičům i mediátorovi na začátku mediačního setkání, kde je sociální pracovník několik minut přítomen, aby případně zodpověděl dotazy rodičů.

V obou variantách se dítě na konci rozhovoru vyjadřuje k tomu, zda má nebo nemá zájem se následně zapojit do rozhovoru / mediace.

Zapojení dítěte před mediací

Obrázek 2: Schéma zapojení dítěte před mediací

Zdroj: vlastní zpracování

2.1.2 Postupy zapojení dětí v průběhu mediace

Většině možností zapojení dětí přímo do mediace by mělo vždy předcházet využití některé z možností předcházejících. Mediátor nebo jiný profesionál by s dítětem měl důkladně mluvit o možnosti zapojit se do rozhovoru, o variantách jeho zapojení. K dispozici je opět hrubé členění na přímé a nepřímé možnosti zapojení dítěte do probíhající mediace, jehož obě větve mají množství subkategorií.

2.1.2.1 Nepřímé možnosti zapojení dítěte v průběhu mediace jsou pestré, takže se pokusíme stručně popsat každou z nich.

1) Rozhovor s rodiči o dítěti popisuje Karney (2014) jako první a nejméně náročnou možnost, jak vnést zájmy dětí přímo do mediace. Jedná se vlastně o sběr informací vztahujících se k dítěti, včetně jeho jména, věku, toho co vědí o situaci rodičů a jak na ni reagují. Jde také o nejčastěji využívanou variantu, preferovanou většinou mediátorů. Mediátor může klást otázky zaměřené na dítě, někdy dokonce poskytnout relevantní informace z dostupných výzkumů. Lze se zaměřovat na historii rodičovského vztahu, současné uspořádání nebo budoucí plány, zjišťovat, co již rodiče dítěti řekli a jak na to reagovalo. Tento rozhovor nejčastěji probíhá v začátku mediace a umožňuje přednastavit rodiče tak, aby v dalším rozhovoru brali v úvahu i pozici a zájmy svého dítěte.

Pouze lehce upravenou variantou tohoto přístupu je **rozhovor s rodiči o dopadech konfliktu** a jimi diskutovaných řešeních. Jde o instruktivně edukativní přístup, který má za cíl předat rodičům dostatek informací a instrukcí, aby byli schopni zapojit perspektivu dítěte v dalším rozhovoru. Takový postup je například jedním ze standardů Americké advokátní komory upravující praxi rodinné a rozvodové mediace (ABA, 2001, Standard VIII). Rozhovor se může zaměřovat např. na následující témata:

- Informace o dostupných programech a službách v okolí, které mohou pomoci rodině i dětem vyrovnat se s dopady rozvodu a reorganizací rodinného života
- Problémy, které má pokračující konflikt na vývoj dítěte
- Plány pro řešení nadcházejících konfliktů

Rozhovor o možnostech zapojení dítěte, resp. jeho hlasu do mediace je také dostupnou možností, o které je samozřejmě možné s rodiči hovořit. Například mediační program ÚMPOD tuto variantu rodičům nabízí vždy již v úvodních informacích a rozhovorech o možnostech mediace. Pokud rodiče projeví zájem o zapojení dítěte, je prvním krokem vyjednávání pravidel, témat a pojistek pro „bezpečné“ zapojení dítěte. Dalším je samozřejmě

konzultace s dítětem, zda ono samo o takovou možnost vůbec stojí, přičemž samotné dítě může kdykoliv říci, že nechce, čímž jeho přímé zapojení padá.

Největším nedostatkem tohoto přístupu (s čestnou výjimkou poslední varianty - rozhovorů o možnosti zapojení dítěte do mediace) je jednoduše fakt, který byl kritizován od začátku tohoto příspěvku. Ponechává totiž řešení a plánování budoucnosti dítěte kompletně v rukou dospělých, bez možnosti dítěte se jakkoliv zapojit nebo být informováno. Mediace je tak chápána jako soukromá věc dospělých, v níž se přímo s dítětem nepočítá. Na tomto místě připomínáme i dříve zmíněné výzkumy, dokazující, že rodiče zdaleka ne vždy volí řešení, které je v zájmu dítěte.

2) Mediátor hájící zájmy dítěte z expertní pozice jakéhosi specialisty na dítě je možnou reakcí na argument z předcházející věty. Někdy je tato varianta pojmenovávána jako „mediátor s vlivem“ (Susskind, 1981) a již desítky let je předmětem kontroverzí a vášnivých diskusí. Jde o metaforu mediátora, který jedná ve veřejném zájmu stran, které nejsou přítomny u jednacího stolu. Jeho úkolem je do rozhovoru přinášet zájmy, témata a pohledy, které by rodiče pravděpodobně nepřinesli, nicméně které děti ovlivňují.

V českém kontextu je tato praxe popisována jako evaluativní, resp. jako expertní rodinná mediace (Brzobohatý, 2011). Zjevná jsou u tohoto přístupu rizika spojených s expertním postavením mediátora, který významně ovlivňuje možnost sebeurčení stran v mediaci i vlastní neutralitu a nestrannost. I předem a jasně artikulovaný závazek mediátora zaměřovat se na potřeby dětí může být ve výsledku vnímán negativně jednou nebo oběma stranami. Rodiče se mohou cítit negativně hodnoceni jako rodiče i jako osoby. Stejně tak to může vést k pocitu rodičů, že jejich vlastní zájmy a potřeby nejsou reflektovány, resp. jsou upozaděny ve prospěch někoho jiného (Menin, 2000).

3) Zapojení „advokáta“¹⁰ dítěte do mediace je další z možností, jak zajistit, aby bylo dítě v mediaci dostatečně representováno, přičemž není současně zpochybněno převládající pojetí mediace ani nestrannost a neutralita mediátora. Tento přístup mění klasickou dvoustrannou dynamiku rozhovoru na trojstrannou, z mediace se tak stává multilaterální proces. Přidáním další strany – advokáta dítěte - do mediace, je zajištěna možnost jednoduše vnášet zájmy a obavy dítěte, možné dopady diskutovaných řešení na dítě (Menin, 2000). Konkrétní provedení takové advokacie zájmů dítěte je opět velmi pestré. Menin (2000) rází myšlenku, že advokát dítěte nutně **nemusí důvěrně znát konkrétní dítě**. Taková znalost je podle něj méně důležitá, než obecné znalosti vývojové psychologie dítěte a rodinné dynamiky. Proto může takový advokát nabízet v mediaci citlivý filtr pro směřování diskuse. Již z popisu role takové advokáta dítěte je zřejmé, že se počítá spíše s psychology, sociálními pracovníky, případně přímo opatrovníky dítěte, než s čistými advokáty. Tuto variantu je nutné považovat za poplatnou době svého vzniku a v současnosti ji nelze doporučit jako vhodnou. Legitimizuje totiž v důsledku praxi, která participační práva dětí spíše omezuje, než podporuje.

Vhodnější se v této souvislosti jeví **ustanovení skutečného advokáta dítěte**, jak ho zmiňuje např. Schoffer (2005) nebo Caratsch a Frank (2016). Takový advokát má ke svému klientovi – dítěti - stejné povinnosti, jako k jakémukoliv jinému klientovi, včetně povinnosti zastupovat ho ve všech jednáních, hájit jeho zájem a na příslušných místech prezentovat jeho názor a vůli, bez toho, že by byl oprávněn některé věci zamlčet, rozhodnout jinak nebo upravit. To předpokládá individuální konzultace mezi advokátem a dítětem, které i dítěti nabízejí významnou míru jistoty, že existuje někdo, komu mohou otevřeně sdělit svůj pohled nebo preferenci, a jehož úkolem je nechat jeho hlas plně zaznít i v situacích, které pro dítě mohou být obtížně přístupné.

¹⁰ Advokát je v uvozovkách, abychom odlišili advokáty jako právníky a členy advokátní komory od těch profesionálů, kteří mohou efektivně hájit zájmy dítěte, nicméně nejsou členy advokátního stavu.

Poslední subkategorii v této části je možnost **přenést roli advokáta dítěte jiného zaměstnance mediačního centra** (případně kanceláře nebo úřadu). V části věnující se možnostem zapojení názoru dítěte před zahájením mediace jsme popisovali praxi MCOL, kdy sociální pracovníce vede před zahájením mediace rozhovor s dítětem, jehož výsledek je následně přenesen do mediace v jejím začátku. Pokud se rodiče v průběhu mediace potřebují k některým věcem vrátit, případně je vyjasnit z perspektivy dítěte, je možné požádat tuto sociální pracovníci, aby se na potřebný čas zapojila do mediačního procesu a pomohla rodičům vyjasnit některé otázky. V případě, že její znalost dítěte a jeho názoru nebude na zodpovězení dotazů rodičů dostačující, může se opět spojit s dítětem a požádat ho o vyjasnění případných otázek. Odpovědi může následně předat rodičům.

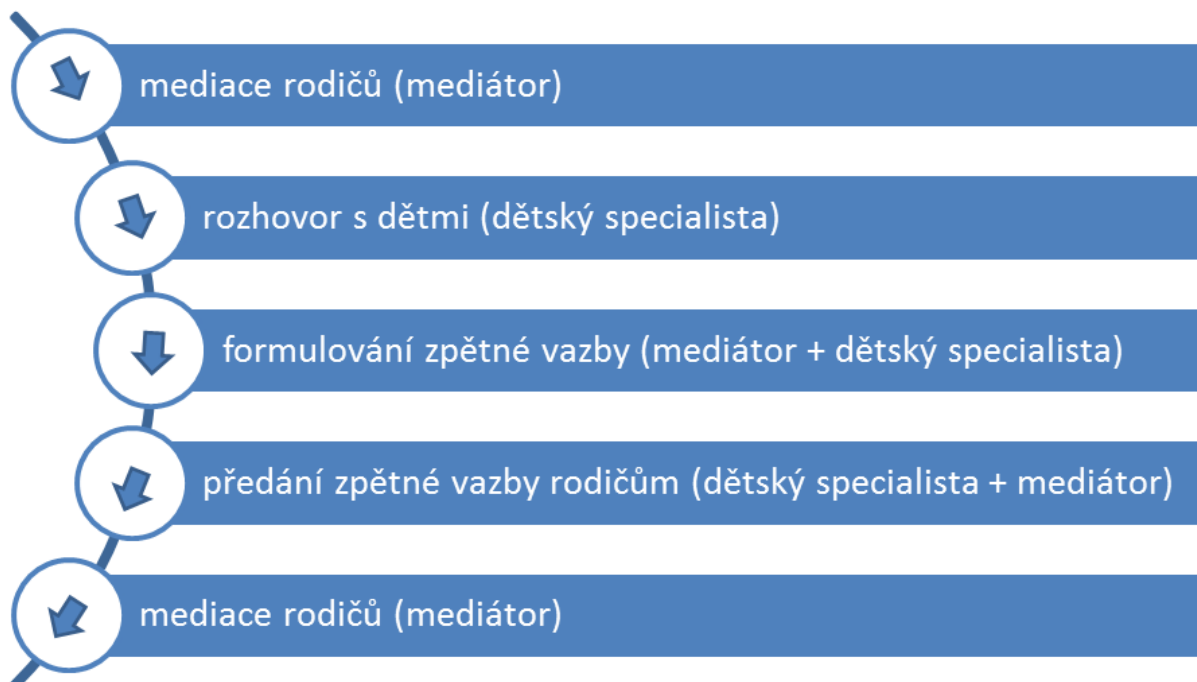
4) Child inclusive practice, neboli **model CIP** je další variantou nepřímého zapojení dítěte, která je již na pomezí přímého a nepřímého zapojení dítěte. V modelu CIP jsou jasně rozdělené role profesionálů. Kromě mediátora zde funguje tzv. child specialist, často psycholog nebo terapeut, jehož úkolem je také pracovat přímo s dětmi. Účelem rozhovoru s dětmi je především zaměření se na:

- vztahy dětí k rodičům
- rozchod a konflikt rodičů
- budoucí plány
- jejich nápady, přání a potřeby v kontextu předchozí odrážky

Tento rozhovor je jednorázový a odehrává se pouze v přítomnosti dětského specialisty. Rozhovoru předchází zahájení mediace se samotnými rodiči, kde je přítomen pouze mediátor. Poté následuje rozhovor dětského specialisty s dětmi. Následně se odehraje setkání mediátora a dětského specialisty, kde vytvářejí jakousi zpětnou vazbu pro rodiče, kterou jim poté společně sdělují v jakémsi terapeuticko-plánovacím rozhovoru. Následně pokračuje opět mediace pouze s rodiči a mediátorem (McIntosh, Wells, Smith, Long, 2008; O'Kelly, 2016).

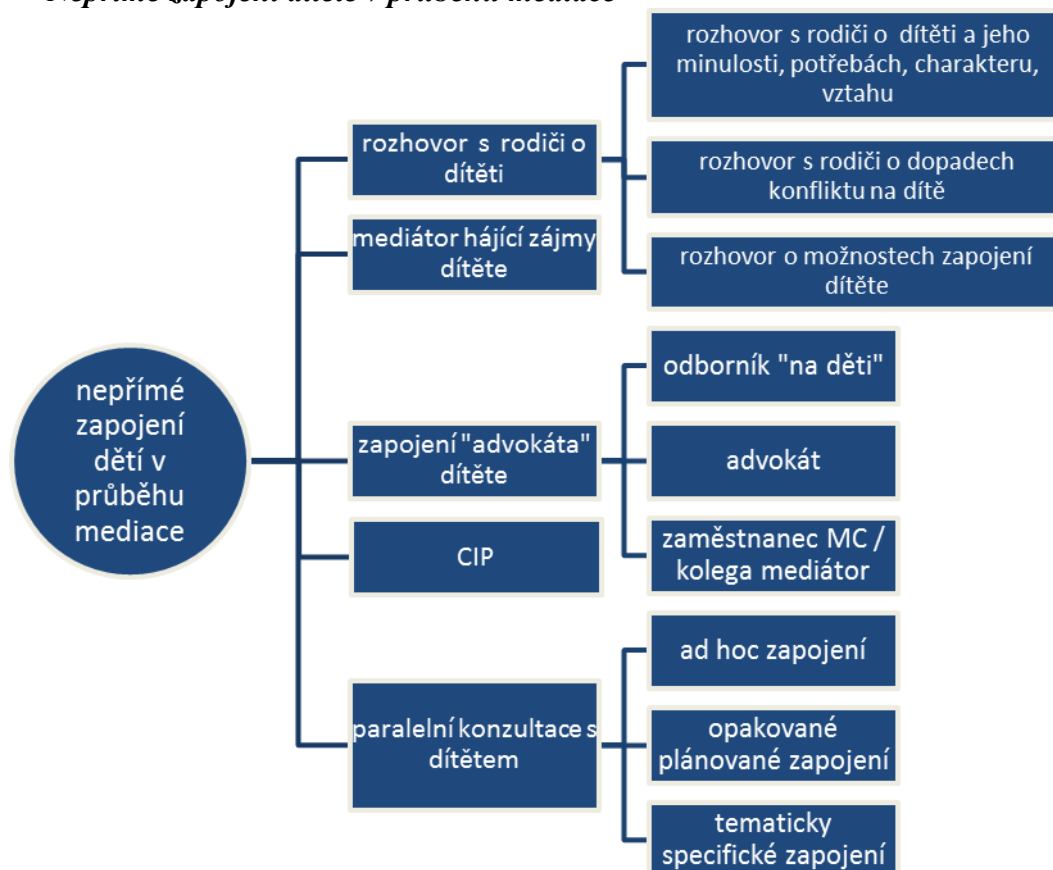
Výhodou tohoto modelu je jistě schopnost maximálního zaměření na zájmy dítěte s jejich minimálním zatížením. Jistou obtíží je nutnost těsné spolupráce obou profesionálů, kteří by měli mít stejný trénink, jistá finanční nákladnost i někdy až manipulativní využití informací od dětí.

Model CIP

5) Poslední možností nepřímého zapojení dítěte, které se taktéž pohybuje na hraně mezi přímým a nepřímým zapojením, je **možnost paralelních konzultací s dítětem** (Kearney, 2014; Schoffer, 2005). S dětmi tak může být konzultován postup rodičů v mediaci i jimi zvažované varianty. Může se tak dít jako **ad hoc intervence**, případně jako opakovaný plánovaný proces, v němž je dítě průběžně separátně konzultováno. V posledně zmiňované variantě se často jedná o „**tematicky specifické**“ zapojení dítěte nad konkrétními otázkami, k nimž je potřeba znát preference nebo perspektivu dítěte (Winestone, 2015). Účelem takového setkání bývá jednak podpořit dítě v možnosti vyjádřit svůj názor, pohled, současně mu i vysílá signál, že tento jeho názor je brán vážně. Důležité je vyjasnit pro dítě zřetelně rozsah takového setkání, předat mu dostatečné informace a podpořit ho v jeho vlastním vyjádření. Samozřejmostí je důvěrnost takového rozhovoru do té míry, do níž ji dítě požaduje. Pokud souhlasí s tím, aby některé informace byly předány rodičům, mediátor s ním musí zcela zřetelnou a pro dítě srozumitelnou formou vyjasnit, které informace a jak rodičům sdělí. Důležitý je v takové situaci rozhovor o tom, že předání informací a přání dítěte rodičům ještě nutně neznamená, že se podle nich rodiče zařídí a že taková přání budou naplněna (Kearney, 2014).

Nepřímé zapojení dítěte v průběhu mediace

Obrázek 4: Možnosti nepřímého zapojení dítěte v průběhu mediace

Zdroj: vlastní zpracování

2.1.2.2 Přímé možnosti zapojení dítěte v průběhu mediace znamenají, že dítě se přímo a osobně účastní mediačního rozhovoru společně s rodiči. I zde je možné postupovat dvěma odlišnými cestami. Jednak lze uvažovat o možnostech zapojení samotného dítěte, jednak o zapojení dítěte s podporou dalšího profesionála („advokáta“ dítěte).

Zapojení samotného dítěte je možností, která většinu mediátorů i dalších profesionálů automaticky napadá, když se hovoří o participaci dětí v mediaci. Ačkoliv se jedná o možnost využívanou, zdaleka se nemusí jednat o nejčastěji využívanou variantu. Svou roli hrají takové faktory, jako je věk a mentální vyspělost dítěte, souhlas a připravenost rodičů, ochota a přání dítěte se zapojit. Praxe MCOL nebo ÚMPOD je taková, že první mediační setkání nikdy není společně s dítětem. Jeho účast je možná nejdříve od druhého setkání. Pokud rodiče zájem projeví, je s nimi připraven text souhlasu se zapojením dítěte. Existují i modely, které před zapojením dítěte do mediace vyžadují rozsáhlý screening možností a schopností rodičů a dítěte, který může obsahovat až 50 položek (Sanchez, Kibler-Sanchez, 2004). I přesto lze do jisté míry souhlasit s častými výtkami vůči takovému zapojení dítěte, neboť se často jedná o zapojení dítěte do procesu, který pro něj není uzpůsoben. To vytváří předpoklad, že dítě se musí dokázat zapojit způsobem „jako dospělý“. To je jednoznačně překážka pro děti do cca 12 let věku. Mladší děti se jen obtížně plnohodnotně zapojují do rozhovoru dospělých.

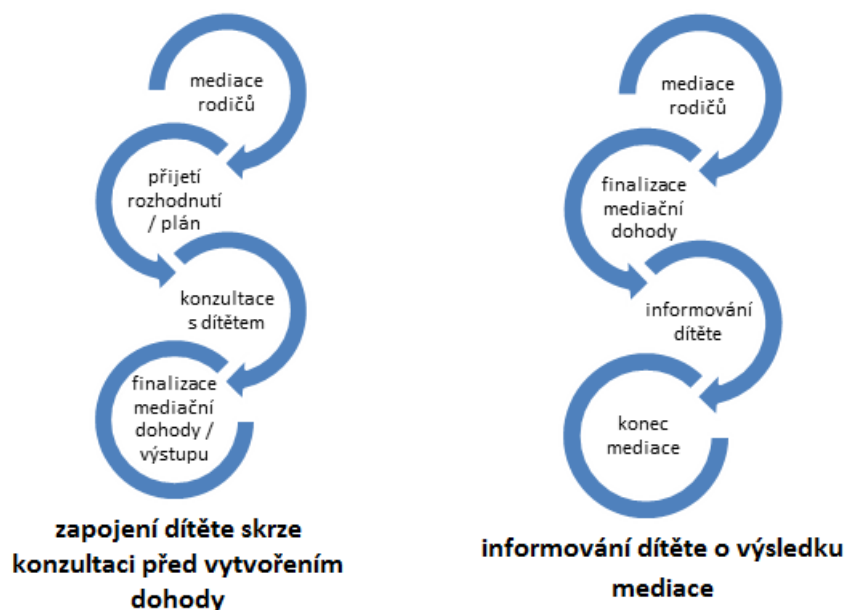
Proto lze spíše označit za dobrou praxi **zapojení dítěte s podporou dalšího profesionála („advokáta“ dítěte)**. To je praxe například v MCOL, kde pokud má být zapojeno dítě, je s ním přítomna vždy i sociální pracovnice, jejíž úlohou je být skutečně advokátem, podporou jenom dítěti, se kterým de facto dočasně vytváří tandem. Pokud dítě potřebuje něco vyjádřit a nedaří se mu, sociální pracovnice mu pomáhá najít slova a formulace, pomáhá dítěti překládat a pochopit některé výroky dospělých nebo porozumět některým variantám a plánům. Stejně tak pokud si dítě přeje ukončit svou přítomnost na mediačním jednání, odchází s ním vždy i sociální pracovnice, takže dítě nemusí zůstat samo v čekárně. Navíc je možné využít čas, kdy rodiče pokračují v mediaci, k jisté formě debriefingu s dítětem. Tím máme na mysli rozhovor sociální pracovnice s dítětem o tom, jak se nyní cítí, co se může stát dál, jak reagovat na situace, které mohou nastat, atd.

2.1.3 Zapojení dítěte po skončení mediace

Velmi účinným a snadno využitelným způsobem zapojení dětí do rozhodování o jejich budoucnosti je zorganizovat tzv. **rodinné setkání** (Kearney, 2014). I v případě že dítě nebylo do mediace zapojeno před jejím začátkem nebo nepřímo v jejím průběhu, je možné naplnit jeho participační práva prostřednictvím jeho informování o výsledcích nebo výstupech. Lze stále uvažovat o dvou okamžicích, kdy dítě zapojit. **Poté, co je rozhodnutí učiněno, ale předtím, než dojde k jeho finalizaci např. v dohodě.** Druhý možný okamžik je až **poté, co je dohoda vytvořena** (Winestone, 2015). Pokud rodiče s pomocí mediátora dojdou k vytvoření nějakého plánu nebo přijetí rozhodnutí, mělo by být dalším krokem setkání rodičů, mediátora a dítěte, kde by bylo dítě seznámeno s výsledkem, mohlo by se doptat na nejasnosti (Sanchez, Kibler-Sanchez, 2004; Winestone, 2015). Mediátor facilite rozhovor rodičů s dítětem, kteří mu vysvětlují, jakou a proč zvolili variantu. Rodiče také předem souhlasí s tím, že jakékoliv jejich rozdílnosti či neshody ohledně představovaného řešení nebudou na rodinném setkání před dítětem ventilovány. Rodiče se také zpravidla zavazují, že pokud bude mít dítě nějaké obavy, dotazy nebo náměty na změnu, projednají je spolu znovu na dalším mediačním setkání (Kearney, 2014). Takové setkání může dítěti pomoci rozptýlit obavy z budoucnosti a pomoci mu nastoupit na cestu k nové formě jeho rodiny.

Ačkoliv se jedná o možná nejjednodušší, nejlevnější a vysoce účinný způsob zajištění participace dětí, jeho využití ze strany mediátorů je pouze zřídka.

Participace dítěte po ukončení mediace

Obrázek 5: Možnosti participace dítěte po ukončení mediace

Zdroj: vlastní zpracování

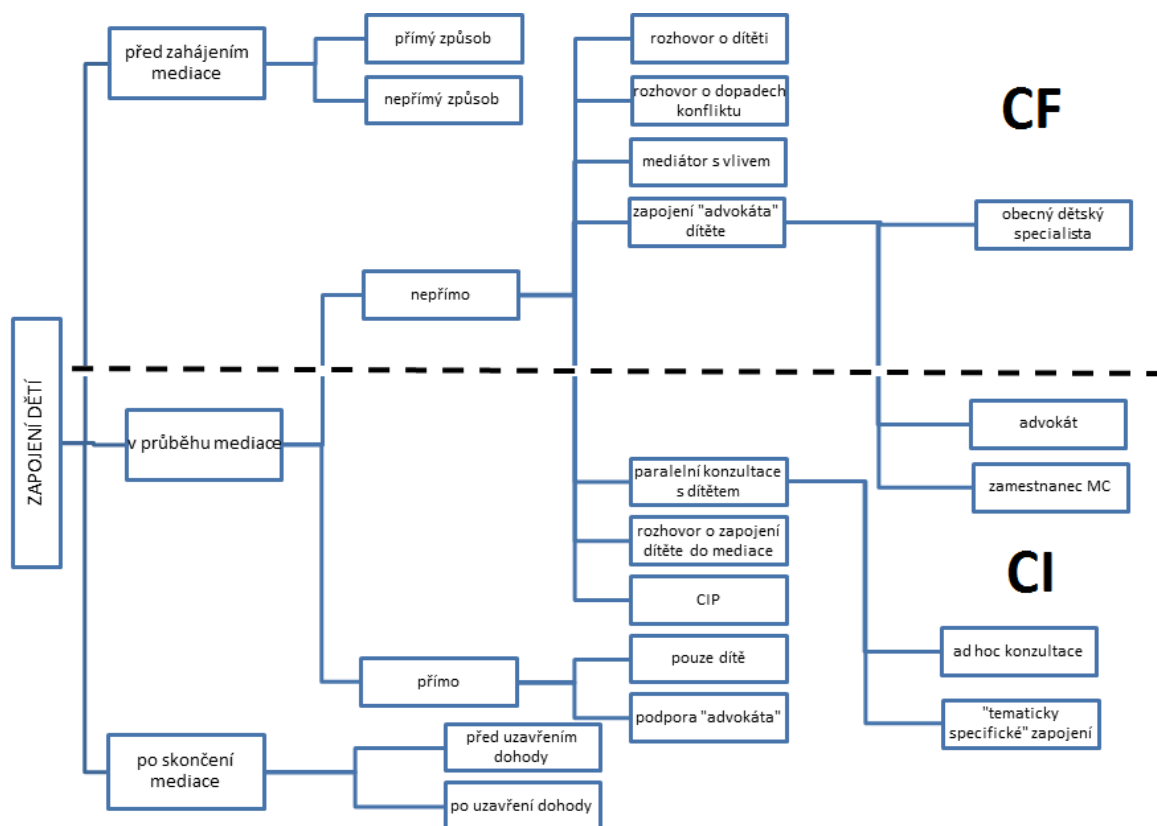
Závěr

Z výše uvedeného textu vyplývá, že možností zapojení dítěte do mediace, možnosti nechat zaznít hlas dítěte a umožnit mu zapojit se do rozhodování o jeho budoucnosti, jsou mnohé – přinejmenším dvě před zahájením mediace, dvanáct v jejím průběhu a dvě po nebo v průběhu jejího ukončení. Šestnáct různých možností, jak nechat dítě participovat. Poněkud nezvykle si dovolíme v samotném závěru přidat ještě jeden, dosud neuvedený pohled na možnosti zapojení dětí do mediace. Z pohledu participace dětí lze totiž mediaci rozdělit na tři možné modely:

- 1.) Běžná mediace (mediation as usual – MAU)
- 2.) Mediace zaměřená na dítě (child focused - CF)
- 3.) Mediace zapojující dítě (child inkusive – CI)

Běžné mediaci jsme se v tomto článku nevěnovali. Mediaci zaměřenou na dítě lze nalézt v prvních sedmi výše popsanych možnostech. Možnosti zapojení hlasu dítěte prostřednictvím advokáta a paralelní konzultace s dětmi jsou prvními z řady možností, které lze označit jako mediaci zapojující dítě.

Rozložení možností zapojení dětí v kontextu CF a CI

Obrázek 6: Rozložení možností zapojení CF a CI

Zdroj: vlastní zpracování

V posledních deseti letech je věnována zvýšená pozornost porovnání účinnosti modelů mediace v kontextu možné participace dětí. Poslední studie na toto téma se věnuje frekvenci opětovných zahájení soudních řízení (znovuotevření) poté, co byla původně uzavřena dohoda, dále pak souvislostem mezi obsahem původní dohody a opětovným zahájením soudního řízení. Autoři studie došli k výsledku, že rodiče, jež prošli MAU, měli v roce následujícím po uzavření dohody více podání, soudních stání a rozhodnutí v porovnání s rodiči, kteří prošli CF/CI. Stejný závěr platil i pro rodiče, kteří prošli CF v porovnání s těmi, kteří absolvovali CI. Mediační dohody, které obsahovaly ustanovení o záměrech ve vzájemné komunikaci rodičů a o vztahu dítě – rodič byly spojeny s nižší mírou znovuootevření u soudu. Dohody obsahující počty nocí, které dítě stráví s druhým rodičem v pracovním týdnu, byly také spojeny s nižší mírou znovuootevření (Rudd, Ogle, Holzworth-Munroe, Applegate, D'Onofrio, 2015). Jinými slovy, v mediacích, které dokázaly zapojit názor a perspektivu dítěte, vznikaly dohody, se kterými byli účastníci i po roce spokojenější, došlo ke snížení konfliktu a větší míře stabilizace situace, než u mediací, z nichž byly děti vyloučeny. Přesvědčivější závěr by se těžko hledal.

Seznam použité literatury

ABA. 2001. Model Standards of Practice for Family and Divorce Mediation. [online]. [cit. 6. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/family/reports/mediation.authcheckdam.pdf>

AGENTURA EVROPSKÉ UNIE PRO ZÁKLADNÍ PRÁVA, 2015. Justice vstřícná k dětem – perspektivy a zkušenosti odborníků. Vídeň: FRA. 16 s. ISBN 978-92-9239-764-

7. Dostupné z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_cs.pdf
- ARCHARD, David. 2015. *Children. Rights and childhood*. London: Routledge, 2015, 277 s. ISBN: 978-0415724852
- BRZOBOHATÝ, Robin. 2011. Mediace ve Fondu ohrožených dětí: možnosti evaluativní rodinné mediace. In MICHANČOVÁ, Slávka, PAVLOVÁ, Lenka (eds.). *Rodina, konflikt a možnosti mediace*. Křtiny: ESI, s. 116-124. ISBN: 978-80-260-1466-9. Dostupné z www.goo.gl/1ftsqq.
- BRZOBOHATÝ, Robin. 2015. Nejlepší zájem dítěte v mediaci. In ROGALEWICZOVÁ, R., CIRBUSOVÁ, M. (eds.) *Zájem dítěte v soudní praxi*. Brno: Tribun EU, s. 20-26. ISBN 978-80-263-1000-6. Dostupné z <https://goo.gl/un09s5>.
- BRZOBOHATÝ, Robin. 2016(a). Modely participace. Příspěvek přednesený na konferenci Participační práva dětí. Sdílení dobré praxe, pořádané ÚMPOD v Brně ve dnech 24. – 25. 10. 2016. Sborník příspěvků je v přípravě a bude dostupný ke stažení začátkem roku 2017 na www.umpod.cz.
- BRZOBOHATÝ, Robin, POLÁKOVÁ, Lenka, HORÁČEK, Tomáš. 2016(b). *Rukověť mediátora aneb co je dobré znát (nejen) ke zkoušce mediátora*. Praha: Wolters Kluwer. 160 stran. ISBN: 978-80-7552-221-4
- CARATSCH, Cilgia, FRANK, Cristina. 2016. Giving Children a Voice: An Interplay between Practice and Legal Provisions. Příspěvek přednesený na konferenci Participační práva dětí. Sdílení dobré praxe, pořádané ÚMPOD v Brně ve dnech 24. – 25. 10. 2016. Sborník příspěvků je v přípravě a bude dostupný ke stažení začátkem roku 2017 na www.umpod.cz.
- CIRBUSOVÁ, Martina. 2015. *Ohrožené dítě a jeho práva. Filosoficko právní analýza problému*. [online]. Brno, 2016. [cit. 30. 9. 2016]. Disertační práce. 216 s. Masarykova univerzita, právnická fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/238456/pravf_d/Disertacni_prace.pdf
- DRAPKIN, Robin, BIENENFELD, Florence. 1985. The Power of Including Children in Custody Mediation. *Journal of Divorce*, roč. 8, č. 3-4, s. 63-95. ISSN: 1050-2556.
- FORTIN, Jane. 2009. *Children's Rights and the Developing Law*. Cambridge: Cambridge University Press. 804 s. ISBN 978-0-521-69801-6
- HOLTZWORTH-MUNROE, Amy, APPLGATE, Amy G., D'ONOFRIO, Brian, BATES, John. 2010. Child Informed Mediation Study (CIMS): Incorporating the children's perspective into divorce mediation in an American pilot study. *Journal of Family Studies*, roč. 16, č. 2., s. 116-129. ISSN: 13229400
- KEARNEY, Siún. 2014. The Voice of the Child in Mediation. *Journal of Mediation & Applied Conflict Analysis*. roč. 1. č. 2. ISSN 2009-7170. Dostupné z: <http://eprints.maynoothuniversity.ie/5052/1/Siun%20Kearney%20FINAL.pdf>
- McINTOSH, Jennifer E., WELLS, Yvonne D., SMYTH, Bruce M., LONG, Caroline M. 2008. Child focused and child inclusive divorce mediation: comparative outcomes from a prospective study of postseparation adjustment. *Family court review*, roč. 46, č. 1, s. 105-124. ISSN: 1744-1617
- MENIN, Bruce. 2000. The party of the last part: Ethical and proces implications for children in divorce mediation. *Mediation quarterly*, roč. 17, č. 3, s. 281-293. ISSN: 1541-1508
- O'KELLY, Ann. 2016. Child Inclusive Practice (CIP) in Family Mediation. Workshop vedený na konferenci Participační práva dětí. Sdílení dobré praxe, pořádané ÚMPOD v Brně ve dnech 24. – 25. 10. 2016. Sborník příspěvků je v přípravě a bude dostupný ke stažení začátkem roku 2017 na www.umpod.cz.

- ROGERS, S. Wendy. Constructing Childhood. Constructing Child Concern. In: FOLEY, Pam; ROCHE, Jeremy; TUCKER, Stanley (eds). Children in Society. London: Palgrave Macmillan, 2001. 288 s. ISBN: 0333945891
- RUDD, Brittany N., OGLE, Rachel K., HOLZWORTH-MUNROE, Amy, APPLGATE, Amy G., D'ONOFRIO, Brian M. 2015. Child-Informed Mediation Study Follow-Up: Comparing the Frequency of Relitigation Following Different Types of Family Mediation. Psychology, Public Policy, and Law, roč. 21, č. 4, s. 452–45. ISSN: 1939-1528
- SAPOSNEK, Donald, T. 2004. Working with children in mediation. In FOLBERG, J., MILNE, A. N., SALEM, P. (eds.). Divorce and family mediation. Models, techniques, and application. New York: Guilford press, s. 155-179. ISBN 1-59385-002-6
- SANCHEZ, Ernest A., KIBLER-SANCHEZ, Sherrie. 2004. Empowering Children In Mediation. An Intervention Model. Family court review, roč. 42, č. 3, s. 554-575. ISSN: 1744-1617
- SCHOFFER, Melissa J. 2005. Bringing children to the mediation table: Defining a child's best interest in divorce mediation. Family court review, roč. 43, č. 2, s. 323-338. ISSN: 1744-1617
- SUSSKIND, Lawrence. 1981. Environmental mediator and the accountability problem. Vermont Law Review. roč. 6, č. 1, s. 85-117. ISSN: 0145-2908
- WALDMAN, Elen. 2011. Mediation ethics. Cases and commentaries. San Francisco: Jossey-Bass. 448 s. ISBN 978-0-7879-9588-1
- WALLERSTEIN, Judith S., KELLY, Joan B. 1996. Surviving The Breakup: How Children And Parents Cope With Divorce. New York: Basic Books. 341 s. ISBN 978-0465-083459
- WINESTONE, Jennifer. 2015. Best interests and little voices: Child participaion in the family mediation dialogue. [online]. [cit. 24. 6. 2016]. Dostupné z: <http://www.mediate.com/articles/WinestoneJ3.cfm>
- YOUNG, Iris Marion. 1997. Intersecting Voices: Dilemmas of Gender, Political Philosophy, and Policy. Princeton: Princeton academic press. 208 s. ISBN: 978-0691-01200-8

Kontakt na autora

Mgr. Robin Brzobohatý

Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí, Šilingrovo náměstí 3/4, 602 00 Brno

E-mail: robin.brzobohaty@umpod.cz

Autor je doktorandem právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v oboru teoretické právní vědy, kde se věnuje výzkumu konceptů zmocnění a seburčení v mediaci v kontextu participačních práv dětí.

MLČANLIVOSŤ V RODINNEJ MEDIÁCI

Confidentiality in family mediation

Bronislava ŠVEHLÁKOVÁ

Abstrakt

Mlčanlivosť je jedným z najdôležitejších pilierov mediácie. Robí mediačný proces dôverným. Mediátor je osobou, ktorá sa stáva svedníkom strán sporu a je jeho povinnosťou mlčanlivosť zachovávať. Viazaní mlčanlivosťou sú ale (v zmysle zákona o mediácii) aj strany sporu. Tento príspevok sa zaoberá dôvodmi, prečo to tak je a aké sú špecifiká mlčanlivosti v rodinnej mediácii.

Kľúčové slová: *Mediácia. Rodinná mediácia. Mediátor. Strany sporu. Mlčanlivosť. Dôvernosť.*

Abstract

Confidentiality is one of the most important mainstay of mediation. It makes mediation process confidential. Mediator is a person who became to be confessor of participating persons and his obligation is to keep confidentiality. Participating persons have to keep confidentiality by the Act on mediation as well. This material is about reasons why it is and what are the specifics of confidentiality in Family mediation.

Key words: *Mediation. Family mediation. Mediator. Participating persons. Confidentiality.*

Mlčanlivosť z pohľadu zákona o mediácii

§5 zákona č. 420/2004 Z.z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov hovorí: „*Mediátor, osoby zúčastnené na mediácii a iné fyzické osoby prizvané mediátorom alebo osobou zúčastnenou na mediácii k mediácii sú povinné, ak sa strany nedohodnú inak, zachovávať mlčanlivosť o všetkých skutočnostiach, ktoré sa dozvedeli v súvislosti s mediáciou; ustanovenia osobitných predpisov⁶⁾ týmto nie sú dotknuté.*”

Mlčanlivosť zhrnutá do jednej rozvitej vety. Čo si pod tým predstaviť? Ako ju chápať? Koho sa týka? Odkedy sú strany viazané mlčanlivosťou? Ktoré osobitné predpisy nie sú dotknuté? Čo sú „všetky“ skutočnosti? Aké sú konzekvencie z porušenia mlčanlivosti? Pokúsím sa odpovedať na všetky tieto otázky a zároveň sa pozrieť na túto tému z viacerých uhlov pohľadu.

1 Koho sa mlčanlivosť týka

V prvom rade je to mediátor a osoby zúčastnené na mediácii. V druhom rade fyzické osoby prizvané mediátorom alebo stranou sporu.

1.1 Mediátor

Mlčanlivosť mediátora vyplýva zo samotnej podstaty a princípov mediácie – princíp dôvernosti je v mediácii kľúčový. Hlavným dôvodom je fakt, že mediátor sa počas mediácie dozvie informácie, ktoré môžu byť veľmi dôverného charakteru. Nejedná sa len o rôzne finančné záležitosti, informácie obchodného charakteru, ale v rámci rodinných sporov sú to často krát výsostne intímne skutočnosti. Myslím si, že každý rodinný mediátor mi dá za pravdu, že sa veľa krát cíti ako psychológ, alebo svedník. Je preto povinnosťou každého z nás mediátorov tieto tajomstvá chrániť. Je to otázka profesionality, zodpovednosti aj etiky. Otázkou ostáva, odkedy by mal byť mediátor viazaný mlčanlivosťou? Od podpisu dohody o začiatku mediácie, alebo od prvotného okamihu, ako sa stretne so stranou, resp. stranami?

Český zákon o mediaci to, na rozdiel od slovenského, nedefinoval presne. Český zákon č. 202/2012 Sb. hovorí: „*Mediátor je povinen zachovávať mlčanlivosť o všetkých skutočnostiach, o nichž se dozvěděl v souvislosti s přípravou a výkonem mediace, a to i po vyškrtnutí ze seznamu. To platí i v případě, že nebyla uzavřena smlouva o provedení mediace.*“

Verím, že každý slovenský mediátor k dobe mlčanlivosti pristupuje rovnako – sme viazaní mlčanlivosťou od prvého kontaktu s ktoroukoľvek zo strán, počas celého procesu mediácie a aj po jej skončení, to znamená navždy.

Ďalším podstatným dôvodom na mlčanlivosť mediátora je fakt, aby mediátor nemusel byť nútený podávať dôkazy v súdnom konaní pre jednu zo strán proti druhej strane. Odporuje to druhému základnému princípu mediácie – neutralita mediátora.

Samostatnou podkapitolou mlčanlivosti mediátora je situácia, kedy jedna zo strán požiada mediátora aby druhej strane neprezradil niektoré informácie. Mediátor by mal túto požiadavku akceptovať v čo najväčšej miere. Ak by takáto utajená informácia mala byť kľúčovou pre ďalší proces mediácie – je na mediátorovi a jeho schopnostiach, ako vysvetliť strane, aby danú informáciu netajil.

1.2 Osoby prizvané na mediáciu (mediátorom, alebo stranami sporu)

Týmito osobami sa myslia jednak odborníci, prizvaní k sporu – v prípade rodinných sporov napr. finančný poradca, psychológ a tiež osoby, ktoré môžu byť k sporu prizvané – napr. rodinní príslušníci. Zákonodarca vychádzal so samotnej podstaty nastavenia mediačného procesu, ktorý je založený na dôvernosti prostredia v každej jeho fáze. Účasť na mediácii nesmie byť žiadnej z osôb zúčastnených na mediácii na ujmu v prípadnom ďalšom súdnom alebo rozhodcovskom konaní. (Budjač, Šimonová, Laziková – Zákon o mediácii komentár, str. 57).

1.3 Osoby zúčastnené na mediácii

To, že je mediátor viazaný mlčanlivosťou je samozrejmé. Prečo sú ale mlčanlivosťou viazané aj sporové strany? To, že sú mlčanlivosťou viazané aj strany sporu nie je úplne bežné. Napr. český zákon o mediácii viaže mlčanlivosťou len mediátora a v zmysle §9 odst. 4 tohto zákona aj na osoby, ktoré sa s mediátorom podieľajú na zaistení prípravy a priebehu mediácie.

V rodinných sporoch sú to predsa členovia rodiny, tak prečo by to, čo si povedia na mediácii malo byť zrazu tajné? Navyše v rodinných sporoch (špeciálne v sporoch, kde sú maloleté deti) musia účastníci mediácie dať dohodu o deťoch schváliť súdu a na súde bude prítomná ďalšia strana – pracovník OSPOD. Ako si môžu dať schváliť dohodu, keď o nej nemôžu hovoriť? V prípade schvaľovania mediačnej dohody súdom tento fakt nikto nerieši, má sa za to, že dohoda, ktorá vznikla ako výsledok mediácie mlčanlivosťou nepodlieha. Strany mlčanlivosť radi porušia – veď to bolo hlavným cieľom – dohodnúť sa u mediátora a následne zjednodušiť súdne konanie.

Čo ale v prípade, ak sa strany na mediácii nedohodnú? Tu nastáva kľúčový problém. Predstavte si situáciu: manželia sa rozvádzajú, o týždeň majú pojednávanie a na mediácii riešia úpravu práv a povinností voči maloletej dcérke, ktorá má 1 a pol roka. Otec požaduje striedavú starostlivosť, matka ju odmieta – chce dieťa do svojej výlučnej starostlivosti. Na mediácii začnú spolu komunikovať, počúvať sa a aspoň čiastočne chápať postoje toho druhého. Otec uzná, že na striedavú starostlivosť je naozaj priskoro vzhľadom na vek dieťaťa a jeho fixáciu na matku. Dohodnú si režim stretávania. Všetko je v poriadku do chvíle, kým nezačnú riešiť výživné. Matka požaduje sumu, ktorú otec odmietne akceptovať. Mediácia skončí nedohodou. Týždeň na to je pojednávanie vo veci rozvodu a ÚPP. Otec, prostredníctvom svojho advokáta požaduje striedavú starostlivosť. Dôvodom je lepšia východzia pozícia na súde a tiež možnosť nižšieho, resp. žiadneho výživného. Matka oznámi na súde skutočnosť, že otec uznal, že striedavá starostlivosť nie je pre ich dcérku vhodná

a uvedie aj dôvody. Porušila matka v tomto prípade mlčanlivosť? Mala túto informáciu zverejniť?

Odpoveď asi nebude jednoznačná. Striktne podľa zákona o mediácii matka mlčanlivosť porušila. Proti tomuto tvrdeniu však svedčí Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES z 21. mája 2008, kde sa v článku 7 Dôverný charakter mediácie hovorí:

1. *Keďže mediáca sa má uskutočniť spôsobom, pri ktorom sa rešpektuje dôvernosť procesu členské štáty zabezpečia, aby mediátori ani osoby zúčastňujúce sa na vykonávaní mediácie neboli nútené, pokiaľ sa strany nedohodnú inak, podať dôkaz v občianskom a obchodnom súdnom konaní ani v arbitrážnom konaní, pokiaľ ide o informácie, ktoré vzišli z procesu mediácie alebo v súvislosti s ňou, okrem prípadov, keď:*
 - a) *je to potrebné vzhľadom na naliehavé dôvody verejného poriadku dotknutého členského štátu, najmä ak sa vyžaduje zabezpečenie ochrany najlepších záujmov detí alebo na zabránenie ujmy na telesnej alebo duševnej integrite osoby alebo*
 - b) *je sprístupnenie obsahu dohody, ktorá je výsledkom mediácie, potrebné na uskutočnenie alebo vykonanie tejto dohody.*
2. *Žiadne ustanovenie v odseku 1 nebráni členským štátom prijať prísnejšie opatrenia na ochranu dôverného charakteru mediácie.*

Z uvedeného môžeme vyvodit', že matka zákon neporušila, keďže chránila najlepší záujem dieťaťa.

1.4 Právni zástupcovia strán

Zákon pozabudol upraviť povinnosť mlčanlivosti právnych a iných zástupcov. Tých totiž zo samotnej podstaty ich postavenia nemožno subsumovať pod osoby prizvané osobami zúčastnenými na mediácii k mediácii, keďže vykonávajú všetky úkony v mene zastúpeného, teda účastníka konania (dokonca môžu za neho konať aj v jeho neprítomnosti) a zo zastúpenia vznikajú priamo účastníkovi konania práva a povinnosti. Zachovávať mlčanlivosť pre advokátov im vyplýva z §23 Zákona o advokácii. (Budjač, Šimonová, Lazíková – Zákon o mediácii komentár, str. 59).

Z uvedeného vyplýva, že v prípade úspešnosti mediácie a následnej dohody strán, ak si strany túto dohodu dávajú schváliť súdom, porušenie mlčanlivosti problémom nie je. Problém vzniká v prípade nedohody. Riešenie sa ponúka priamo v zákone, ktorý hovorí, že mediátor a strany zúčastnené na mediácii sú viazaní mlčanlivosťou, ak sa nedohodnú inak. To znamená, že je na ich slobodnej vôli sa rozhodnúť, či sa budú vzájomne viazať mlčanlivosťou, alebo nie.

2 Zbavenie mlčanlivosti

V prípade, že sa strany sporu mlčanlivosti chcú zbaviť, je potrebné uviesť tento fakt v Dohode o začatí mediácie. Na mediátorovi ale ostáva vysvetliť všetky pre a proti stranám tak, aby si boli vedomé dôsledkov tohto úkonu. Mlčanlivosti sa môžu zbaviť navzájom kompletne, t.j. mediátor aj strany zúčastnené na mediácii nebudú viazaní mlčanlivosťou voči nikomu, príp. sa jej môžu zbaviť len voči špecifikovaným osobám/inštitúciám, napr. súdu, právnym zástupcom, pracovníkom UPSVaR, Centru právnej pomoci a pod...

V takomto prípade by poučenie mohlo vyzerať takto: „Strany zúčastnené na mediácii vrátane mediátora ako osoby zúčastnené na mediácii sú povinné zachovávať mlčanlivosť o všetkých okolnostiach, ktoré sa dozvedia v súvislosti s mediáciou. Mediátor nie je viazaný mlčanlivosťou v prípade, ak sa vedie súdne konanie, rozhodcovské alebo obdobné konanie o náhradu škody spôsobenej mediátorom stranám zúčastneným na mediácii výkonom svojej

činnosti v súlade s ust. § 4 zákona o mediácii, a to výhradne v rozsahu potrebnom na posúdenie porušenia povinnosti mediátora. Strany zúčastnené na mediácii vrátane mediátora sa dohodli, že nie sú viazané mlčanlivosťou voči súdu, orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a voči svojim právnym zástupcom.“

Mám za to, že mediátor by mlčanlivosťou zbavený byť nemal, okrem prípadov, kedy sa na tom strany vyslovene dohodnú – voči prizvaným odborníkom a pod.

3 Výnimka z mlčanlivosti

§6 zákona o mediácii hovorí: *Ak sa vedie súdne konanie, rozhodcovské konanie alebo obdobné konanie o náhradu škody podľa § 4 ods. ž, nie je mediátor viazaný povinnosťou mlčanlivosti v rozsahu, ktorý je potrebný na posúdenie porušenia povinnosti mediátora.*

Táto výnimka z mlčanlivosti sa jednoznačne viaže len k mediátorovi, pre prípady posúdenia porušenia povinností mediátora a nie k osobám zúčastneným na mediácii. To znamená, že nejde o absolútnu výnimku z povinnosti mlčanlivosti, ale o výnimku rozsahom viazanú výhradne na skutočnosti, ktorých objasnenie je potrebné výhradne na posúdenie porušenia povinností mediátora. (Budjač, Šimonová, Lazíková – Zákon o mediácii komentár, str. 69).

4 Čo je predmetom mlčanlivosti

Zákon presne nedefinuje, čo všetko podlieha mlčanlivosti. Rôznia sa názory napr. na otázku samotnej mediácie – to, že sa uskutočňuje, príp. to, že jedna zo strán na ponuku mediácie nereagovala alebo ju odmietla. Európsky kódex správania pre mediátorov hovorí: *„Mediátor zaobchádza dôverne so všetkými informáciami, ktoré sa objavili v rámci mediácie alebo v súvislosti s ňou, vrátane skutočnosti, že k mediácii dochádza alebo k nej došlo, ibaže sú dané zákonné dôvody alebo dôvody verejného poriadku pre ich poskytnutie. Žiadne informácie poskytnuté mediátorovi ako dôverné jednou zo strán nesmú byť poskytnuté ostatným stranám bez súhlasu alebo ak to neukladá zákon.“* Dôvodom pre poskytnutie informácie o tom, že mediácia prebieha je napríklad odporúčenie súdu, príp. UPSVaR aby sa strany zúčastnili na mediácii. V takom prípade informácia o tom, či sa mediácia uskutočnila, alebo nie bude pre súd nevyhnutná.

Predmetom povinnosti mlčanlivosti sú najmä informácie o tom, aké úkony mediátor uskutočnil, o čom s osobami zúčastnenými na mediácii rokoval, aké listinné dôkazy mu boli predložené vrátane ich obsahu, aké osoby boli k mediácii prizvané a čo k danej veci uviedli. Predmetom diskutovanej povinnosti je však každá informácia, ktorá má príčinnú súvislosť s uskutočnením mediácie a o ktorej sa mediátor dozvedel pri príprave alebo vedení mediačného procesu, pričom tieto informácie majú reálny potenciál ohroziť ústavou garantované práva. (Budjač, Šimonová, Lazíková – Zákon o mediácii komentár, str. 55).

Mlčanlivosťou určite nie sú dotknuté ustanovenia osobitných predpisov, ktoré sú zmieňované v zákone, napr. §167 (teraz §340) a §168 (teraz §341) Trestného zákona – neprekazenie trestného činu a neoznámenie trestného činu.

Ak sa teda mediátor hodnoverným spôsobom dozvie, že niekto spáchal trestný čin spĺňajúci podmienky zákona, alebo sa dozvie, že sa takýto trestný čin chystá a je ho možné rekazit', je povinný páchanie trestného činu prekaziť napríklad oznámením ho na polícii. Hodnoverný spôsob je najmä priama informácia o tejto skutočnosti od osoby zúčastnenej na mediácii, preto je potrebné, aby mediátor účastníkov vhodným spôsobom na tieto skutočnosti vopred upozornil. (Swanová, Baliová, Dolanská – Mediácia. Praktický právny sprievodca, str. 131).

Záver

Mlčanlivosť je skutočne jeden z najdôležitejších pilierov mediácie. Pre mediátora mlčanlivosť znamená udelenie dôvery a tú by nemal za žiadnych okolností sklamať. Pre strany zúčastnené na mediácii to znamená, že môžu byť k mediátorovi úprimné, že môžu povedať veci a informácie, ktoré by nikomu inému povedať nechceli. Že ak sa sami nerozhodnú a nezbavia sa jej medzi sebou navzájom, tak majú možnosť zmeniť názor a druhá strana to nezneužije. Preto strany musia byť mediátorom dostatočne poučené o jej dôsledkoch, aby sa strany mohli slobodne rozhodnúť či sa jej zbavia, alebo nie.

Zoznam použitej literatúry

BUDJAC, ŠIMONOVÁ, LAZÍKOVÁ. 2014. *Zákon o mediácii Komentár*.
SWANOVÁ, BALIOVÁ, DOLANSKÁ. 2016. *Mediácia. Praktický právny sprievodca*.
Zákon o mediácii č. 420/2004 Z.z.
Český zákon o mediácii č. 202/2012 Sb
Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES
Európsky kódex správania pre mediátorov

Kontakt na autora

Ing. Bronislava Švehláková
Asociácia rodinných mediátorov Slovenska - predseda
e-mail: svehlakova@rodinnamediacia.sk

ÚSPEŠNÁ SPOLUPRÁCA RODINNÉHO MEDIÁTORA SO ŠTÁTNYMI A NEŠTÁTNYMI INŠTITÚCIAMI

Successful cooperation of family mediator with state and non-state institutions

Andrea GÁBRIŠOVÁ

Abstrakt

Úlohou príspevku je poukázať na praktické skúsenosti ako mediátora najmä v rodinných sporoch. Za problém považujem, že mediácia ako fenomén, v dnešnej dobe je už dosť známy pojem, ale nie je až tak dostatočne využívaný ako sme si predstavovali, pri jeho zavádzaní do platnej legislatívy. Alternatívny spôsob - civilná mediácia ako odklon od tradičného súdneho konania sa potrebuje naďalej zviditeľňovať v našej spoločnosti a to hlavne ako profesia.

Kľúčové slová: Mediácia. Mediátor. Rodinné spory. ÚPSVaR.

Abstract

The aim of the article is to point to the practical experience of the mediator mainly in family disputes. I consider to be a problem, that mediation as a phenomenon is quite well-known term nowadays, but it isn't so used as we have imagined through its introduction to current legislation. It is needed to make visible the alternative way – civil mediation as a diversion of traditional judicial proceeding in our society primarily as a profession.

Key words: Mediator. Family disputes. Office of Labour, Social Affairs and Family.

Čo je mediácia?

Mediácia na viacerých webových stránkach ozrejmuje, že je ide spôsob riešenia sporu, kde mediátor ako tretia nezávislá a nezaujatá osoba pomáha stranám identifikovať ich záujmy, nabáda ich, aby hľadali spoločné praktické riešenia na body, ktoré spôsobili konflikt a pomáha im vyjednávať také riešenia, ktoré uspokojujú obe strany.

Mediácia ako spôsob riešenia konfliktov sa používa v prípadoch, keď obe strany sú už v rozbehnutom konflikte a nevedia ďalej svoj spor riešiť bez pomoci tretej osoby. Jednou z podmienok je, že tretia strana nie je v konflikte zainteresovaná a strany nechcú, aby tretia strana autoritatívne rozhodovala o ich spore.

Úvod do praxe mediácie

Svojim klientom pri prvom stretnutí dávam na vedomie, že mediátor je osoba, ktorá je nestranná a má záujem, v prípade sporu a konfliktu byť nápomocná pre obe strany, nájsť vhodné riešenie a po ich vzájomnej dohode sa tak vyhnúť v budúcnosti zdĺhavému súdnemu procesu.

Mediátor v rámci rodinných sporoch do rozvodu nezasahuje, ale prostredníctvom jeho činnosti môže zabezpečiť rodičovskú dohodu.

Pokiaľ sa obaja účastníci rozhodnú pre tento spôsob konania vo veci, v prípade úspešnej dohody o začatí mediácie, mediácia začína a končí dňom uzavretia dohody, ktorá je výsledkom mediácie. Výsledkom by mohla byť dohoda spísaná pred mediátorom a po jej podpísaní, následne platná pre obe strany. Písomnosť bude podkladom k súdnemu procesu, ktorému podlieha. Dohoda musí byť schválená súdom, inak je nevykonateľná.

Týmto zakaždým žiadam stanovisko od oboch strán, na ktoré sa k tomu ako sporiace strany môžu vyjadriť. Pokiaľ sa vec vedie na okresnom súde, mediátor doloží na základe ich súhlasu na súd písomnosti, ohľadom zmeny v konaní a to riešením podľa § 420/2004 Z. z. o mediácii.

Prax mediátora v rámci asistencie v trestnej mediácii

Trestnou mediáciou som sa zaoberala v rámci trestného konania počas sedem ročného pôsobenia na okresnom súde. Pracovala som ako rómska asistentka probačného a mediačného úradníka. Na základe pilotného projektu v rámci trestnej mediácie boli zriadené na Slovensku tri pracovné miesta, ktoré mali napomôcť pri riešení kriminality s rómskou minoritou. Pracovné miesta asistentov boli zavedené na Okresnom súde Martin, na Okresnom súde Vranov nad Topľou a na Okresnom súde Kežmarok. Pilotný projekt mal v praxi odstrániť komunikačné bariéry medzi majoritou a minoritou. Za hlavný problém sa považovalo nedostatočné ovládanie materinského jazyka rómov a tým nedostatočné a časté nepochopenie písomností doručovaných súdnych zásielok. Rozvrh práce na takto vytvorené pracovné miesta obsahoval v zmysle napomáhania a pokynu zo strany probačného a mediačného úradníka, vychádzajúc z jeho postavenia a funkcie. Popis činnosti zahŕňala aj terénna práca, dovtedy minimálne využívaná. Keďže v našom okrese, rómovia nedosahovali nedostatky v ich rodnom jazyku a oboznamovaní sa s listinnými písomnosťami a taktiež pri prípadoch trestnej mediácie s mladistvými som sa ako asistent minimálne podieľal pri súčinnosti so svojim nadriadeným.

Ako asistentka som sa po dohode s vedením okresného súdu vzájomne dohodla, že sa rozšíri moja funkcia hlavne v terénnej práci. Neprispôsobiví sa nachádzali mimo okres, kde nebolo zabezpečené dopravné spojenie a taktiež sa neposkytovali služby na dodávanie poštových zásielok. Počas šesť ročného pôsobenia, keďže išlo o rizikovú skupinu a rizikovú lokalitu som túto službu vykonávala dobrovoľne a to vo vlastnej réžii. Takýmto spôsobom sa zvýšil počet doručených súdnych zásielok a taktiež došlo k šetreniu finančných zdrojov vynaložených na ich doručovanie. Za veľký prínos som však považovala samotné zlepšenie dôvery, prelomu komunikácie a takisto zrýchlenému ukončeniu súdnych spisov.

Začiatkom kalendárneho roku 2013 som sa uchádzala o miesto probačného a mediačného úradníka. Neúspech vo výberovom konaní ma začal nútiť sa pohrávať s myšlienkou ohľadom využitia kurzu mediácie, ktorý som absolvovala v roku 2012. Počas môjho pôsobenia na okresnom súde som mala možnosť sa oboznámiť s agendami vo všetkých súdnych oddeleniach. Čo určite nemožno poprieť, že slovo mediácia, aj keď sa skloňovala skôr v trestnom konaní ma sprevádzala a model mediátora som zažívala v každodennej praxi, ktorá ma výrazne ovplyvnila ako terajšieho mediátora a naďalej posúva aj ďalej.

Prax mediátora v rámci podnikania v civilnom konaní

Mediáciou, teda podnikaním v rámci civilného konania sa zaoberám od roku 2013. Hneď na začiatku som si zriadila vlastnú kanceláriu. Okresnému súdu som dala na vedomie, že som sa dala zapísať do zoznamu mediátorov a som registrovaným mediátorom MS SR. Prostredníctvom podateľne súd oboznámil túto skutočnosť mailovou formou svojim zamestnancom. V podstate ide o krok, ktorý súd zakaždým zaraďuje do agendy Spr a týmto oboznamuje svojich zamestnancov o informáciách mimo súdu, súvisiace so súdnymi konaniami. V začiatkoch som stala členkou aj v SKM a členkou AMS. Keďže som nemala znalosť, akým smerom sa uberať a, čo všetko bude súvisieť s mojou samostatne zárobkovou činnosťou, mala som za to, že komora mediátorov mi pomôže, čo sa však nestalo. Kurz mediácie mi neukázal cestu, ktorým smerom začať a, čo je pre túto profesiu dôležité. Z tohto dôvodu som oslovila advokátov a notára, ktorí ma postupne zasväcovali do slobodného povolania. V súčinnosti s týmito odborníkmi som začala chápať výkon mojej profesie.

Pomáhali mi hlavne pri zostavovaní listín a taktiež existovala z ich strany kontrola, či danú službu vykonávam správne, resp. nesprávne. Táto súčinnosť trvá až doposiaľ. Pravdaže, aj moja predstava bola, a ako je u každého nového mediátora, že sa súd bude usilovať o snahu vytvoriť so mnou súčinnosť. Počas môjho podnikania, chcem uviesť, že nedošlo ani k jednému konaniu, že by súd priamo odkázal na mimosúdne riešenie prostredníctvom mňa ako mediátora. Mám za to, že súd by ani nemal priamo uvádzať, kto sa v našom okrese mediáciou zaoberá, aby nedošlo k navádzaniu. Výber je na každom jednotlivcovi, koho si vyberie, postačí nazrieť do zoznamu mediátorov na webovej stránke MS SR.

V začiatkoch podnikania som taktiež oslovila vedúcu oddelenia sociálno právnej ochrane detí na ÚPSVaRe, či by nemali záujem o súčinnosť. V tej dobe som zostala bez odozvy a bez spätnej väzby.

Klientelu som získavala postupne a to na základe vlastnej reklamy. Teraz už po niekoľkých rokoch môžem povedať, že aj keď zo súdu nezískavam klientelu, čo je pochopiteľné, moje dohody schvaľujú v plnom rozsahu, alebo s čiastočnými úpravami aj to po určitých zmenách zo strany klientov. V začiatkoch mediačnej služby som sa stretla aj iným spormi ako sú rodinné. Mala som možnosť riešiť pár sporov, ktoré sa na súde nachádzali niekoľko rokov. Spory sa týkali občianskoprávných vzťahov a obchodných záväzkových vzťahov. V oboch typoch sa spory neukončili dohodou prostredníctvom mediátora, ale kroky smerovali k tomu, že súd schválil súdny zmier. Počas mojej praxe som sa stretla, že ako mediátor som nevypracovával dohodu, ale dohoda bola nakoniec vypracovaná zo strany advokáta, čo považujem za spoločný úspech.

Posledný kalendárny rok sa zväčša zaoberám rodinnými spormi. Som toho názoru, že ako neprávník môžem skôr využívať svoje zručnosti a schopnosti ako v sporoch, ktoré vznikajú z iných vzťahov, kde je potrebné dávať väčší dôraz na právne skutočnosti. Počas praxe som mala možnosť sa priamo zúčastňovať na pojednávaniach spolu so svojimi klientmi. Chcem upozorniť, že skôr išlo o morálnu podporu v súvislosti so schválením dohody rodičov o úprave výkonu rodičovských práv a povinností k maloletému dieťaťu. Z pojednávania sme mali možnosť sa kontaktovať s pracovníčkami sociálno právnej kurately z ÚPSVaRu. Ja ako mediátor a pracovníčky z ÚPSVaRu sme dospeli k tomu, že mediačná služba napomáha k zrýchlenému konaniu v rámci súdnych vecí. Keď sa podarí mne ako mediátorovi s klientmi uzavrieť dohodu rodičov, kurátorky menej šetria pomery rodičov a ich detí, ako keď sa vo veci vedie návrh vo veci úpravy výkonu rodičovských práv a povinností k maloletému dieťaťu. Keďže kuratela je enormne zaťažovaná vecami, ohľadom návrhov, neodkladnými opatreniami, šetreniami pomerov zo strany rodičov a detí, návštevou rodín a účasťami na samotných pojednávaniach, takúto reálnu službu, len uvítali. Rodičia si uvedomujú, že úkony spojené v rámci ÚPSVaRu sú v rámci bezplatnej služby, a ktorá je v podstate niekedy aj zneužívaná. V takýchto prípadoch býva ich profesia hlavne časovo náročná, niekedy zbytočná a nezostáva čas na veci, ktoré naozaj potrebujú neodkladné riešenie. Vtedy nastupuje profesionál – mediátor, ktorý je erudovaný a na to, aby sa dostatočne klientom – rodičom venoval. Pri rodičovských sporoch čakajú už len na súdne konanie, ktoré môže zrýchliť ich samotné schválenie.

V rámci mediácie býva označovanie, že ide o rýchle, diskrétné a lacné riešenie. V rodinných sporoch lacné riešenie nepovažujeme za pravdivé tvrdenie. Mám za to, že ako každý, pokiaľ vynaložíme finančné prostriedky na úhradu danej služby, mali by sme sa k tomu aj relevantne zaujať stanovisko.

Takýto systém je nastolený aj na OR PZ, kde taktiež v rámci bezplatných trestných oznámení môžu občania podávať podnety, ktoré buď zastavia alebo odmietnu. Zastávam názor, že pokiaľ sa dvaja nedokážu vzájomne dohodnúť, nech využijú služby tretej nezainteresovanej osoby, ktorá im môže byť nápomocná. Túto službu by som rada zovšeobecnila aj na iné profesie ako je notár, advokát, sudca, ÚPSVaR.

Novelizácia zákona č. 420/2004 Z.z. o mediácii

Od 01.01.2016 nastala novelizácia zákona č. 420/2004 Z.z. o mediácii, ktorý presnejšie vymedzuje jeho špecifiká a jeho zmena zasiahla aj samotnú prax.

Týmto spôsobom sa zákon o mediácii výrazne posunul a pomaly nadväzuje na prax. Určite treba podotknúť, že oproti minuloročnému zákonu sa rozšírili kompetencie mediátora a hlavne sa vymedzili jeho povinnosti. Mediátor má svoju činnosť vykonávať vo svojej kancelárii, čo poukazuje na vážnosť tejto profesie. Ďalej ohľadom spotrebiteľských sporov zákon presne špecifikuje odmenu mediátora, ktorú si môže vyúčtovať. Čo sa týka ďalšieho vzdelávania mediátorov, zo zákona vyplýva, že mediátor musí každý rok absolvovať najmenej jeden odborný seminár, a toto osvedčenie o účasti predloží bezodkladne ministerstvu. Ohľadom začiatku a konca mediácie, presne konkretizujú, čo všetko majú písomnosti obsahovať. Na predmetné nadväzuje aj kniha mediácii, ktorú si mediátor má viesť ako v listinnej, tak aj elektronickej podobe. Je potrebné ju archivovať a po vyčiarknutí z registra mediátorov až päť rokov. Taktiež zápis do knihy mediácie vedenej mediátorom sa vykonáva v ten deň, kedy bola dohoda o začatí mediácie vykonaná, no najneskôr pracovný deň nasledujúci po uzavretí dohody o začatí mediácie. Zápis dohody o začatí mediácie začína zápisom do knihy mediácii, nie tak ako to bolo v minulosti, kedy zápis začínal uložením do Notárskeho centrálného registra listín a podpisy zúčastnených osôb na mediácii museli byť úradne osvedčené. Do Notárskeho centrálného registra listín sa dohoda o začatí mediácia ukladá, v tom momente, kedy čo i len jedna zo strán alebo mediátor nesúhlasí pred jej začatím a zároveň sa ukladá aj potvrdenie o skončení mediácie. Zákon presne vymedzuje možnosti, na základe ktorých sa mediácia končí dňom uzavretia dohody, ktorá je výsledkom mediácie.

Na jednej strane sa odľahčila nutnosť zakaždým ukladania dohôd o začatí mediácie ku notárovi, ale zároveň pribudla mediátorovi vo väčšom rozsahu administratívna činnosť, ďalej povinnosť archivácie a ukladania odpisov o začatí mediácie. Keďže nastane nesúhlas, čo i len z jednej strán alebo mediátora a bude potrebné uložiť dohodu o začatí mediácie v Notárskom centrálnom registri listín a zároveň aj potvrdenie o skončení mediácie. V oboch prípadoch na navýšia náklady spojené či s trovami mediátora, či s trovami notára.

Prípady z praxe

Z praxe by som hlavne chce uviesť, že klienti, ktorí vyhľadajú moju službu, už majú predstavu o mediácii, ale nie vždy sa zhoduje s realitou. Trochu nám v tom dopomohla negatívna reklama, ktorá sa objavuje aj masovokomunikačných prostriedkoch. Pozitívne je to, že aj reklama je reklama a občania v dnešnej dobe prahnú za niečím novým. Zakaždým upozorňujem svojich klientov, že táto činnosť je založená na dobrovoľnom spôsobe konania. Pokiaľ občania, ihneď na začiatku zmysel mimosúdneho konania nepochopia, nie je vhodné ďalej v takejto službe pokračovať.

Chcem poukázať na to, že v od 01.01.2016 nastala rekodifikácia zákona v civilnej mediácii, ale aj tak by bolo vhodné začať brať túto službu v rámci štátnych a neštátnych inštitúcií. Napríklad v rámci trestnej mediácie je potrebná súčinnosť medzi mediátorom a medzi štátnymi a neštátnymi sektormi, ak je to účelné v rámci potrebných údajov. Otázka zachovávaní mlčanlivosti je určite na mieste. Zmysel mlčanlivosti obsiahnutý v zákone je polemizujúci. Každá profesia a každý profesionál má ovládať prvky etického kódexu a v každom povolání. My ako profesionáli zachovávame mlčanlivosť a naši klienti sa o svojom probléme polemizujú u advokáta, na ÚPSVaRe, na OR PZ alebo priamo na súde. Keď vo veci konám a spor sa neukončí mediačnou dohodou, spíšem záver a chronologicky ho zaznamenám ako celý priebeh konania. Takáto správa môže byť nápomocná, z ktorej môže vychádzať ďalší odborník, ktorý mu rýchlejšie ozrejmi prípad. V začiatkoch som sa stretávala, že som sa obrátila so žiadosťami na štátne orgány, obce, právnikov, fyzické osoby,

ktoré vo svojich odpovediach sa negatívne vyjadrili, z akého dôvodu v tom mediátor koná. V tejto dobe sa už s týmito reakciami v podstate už ani nestretávam. Mám za to, že keďže sme malý okres už sú dostatočne oboznámení s činnosťou mediátora.

V praxi som mala možnosť riešiť spor medzi SVB a so štátnou inštitúciou, kde ich reakcia v písomnej forme obsahovala, že pred vstupom ku mediátorovi musia byť účastníci vopred dohodnutí. Podľa môjho názoru postačovala ich odpoveď, že nemajú záujem o riešenie prostredníctvom mediátora a nemajú záujem o mimosúdne riešenie sporu.

Stretla som sa aj s pozitívnymi reakciami a vyzdvihnutím mojej činnosti, kedy mediačná dohoda v súvislosti s OR PZ objasnila a skrátila samotné vyšetrovanie. V jednom z prípadov išlo o uhradenie väčšej škody ešte počas vyšetrovania a takto sa polícia mohla zamerať už len na vyšetrovanie. Aj takýto spôsob môže predísť zdĺhavému tradičnému trestnému konaniu. Tento spôsob je prospešný aj pre policajné zložky, ktorým sa môže celkovo znížiť nápad, podobne ako aj v na ÚPSVaRe. Z vyjadrení polície sú zavalení množstvom podaní, z ktorých zväčša bez dôkazov sú nútení podozrenie zo spáchania trestnej činnosti buď zastaviť alebo odmietnuť. Verejnosť má zakorenené, že za každé podanie o podozrení zo spáchania trestného činu alebo priestupku v porovnaní so súdnym civilným konaním nemusia uhradiť žiadny poplatok. Po takejto skúsenosti som získala aj klientov, ktorí boli nasmerovaní na moju osobu prostredníctvom takejto inštitúcie. Potrestaním obvineného alebo obžalovaného nemusí byť poškodenému vždy nahradená škoda. Pokiaľ páchatel nemá príjem alebo majetok na vymoženie škody v občianskom súdnom konaní, odsúdenie sa považuje u obeti za bezpredmetné. Mediáciou sa dosiahne to, že prípad je zrýchlený, lacnejší a diskretnjší.

V rámci súčinnosti s Úradom práce a sociálnych vecí ako som vyššie uviedla, že stretávam v rámci pojednávania pri uzatváraní mediačných rodičovských dohôd vo vzťahu úpravy a povinností k maloletým deťom, kde vystupujem ako verejnosť.

V rámci existujúcich rodičovských sporoch, ktoré sa nachádzajú na súde som priebehu posledného roku neriešila. Skôr riešim prípady klientov, ktorí moju službu využívajú ešte pred podaním návrhu na súd na začatie konania alebo hlavne základe odporúčania zo strany ÚPSVaRu. V podstate za službu zaplatia, ale vzájomne zistia, či dokáže ich komunikácia dôjsť až do zdarného konca.

Najväčšie zastúpenie rodinných sporov v mojej praxi a za posledný rok sa týkala úpravy rodičovských práv a povinností u nesobášených partnerov, ktorí spolu dlhšie nežili. Ďalej prípady existujúce s rozvodovým konaním, kde ich výstupom býva doloženie rodičovskej dohody, týkajúcej sa maloletých detí. Zväčša sa spokojní klienti opäť vracajú, aby doriešili bezpodielové spoluvlastníctvo manželov, po rozvodovom konaní. V neposlednom rade riešim i medzigeneračné vyporiadania podielového spoluvlastníctva. Taktiež sa zaoberám dohodami, týkajúcej sa splatením dlhu. V neposlednom rade taktiež spolupracujem aj s finančnými poradcami, ktorí majú klientelu v rozvodom a porozvodovom konaní, nesobášených partnerov a potrebujú doriešiť majetkové spory.

Ako na to? Čo nám chýba, aby nás považovali za profesionálov?

Pravdaže, keď som začínala pracovať ako mediátor v civilnom konaní, zmonitorovala som situáciu. Mala som vedomosť, v rámci súdnej praxe, že táto služba nie je dostatočne využívaná. Ale to, že sa veci od mediátora na súde nenachádzali, nezaručovalo využívanie i mimo súdu. Aj napriek tomu, som chcela predmetné vyskúšať. Ako som vyzdvihla, za môj výrazný odraz bol zo strany advokátov, ďalej bolo prijatie a akceptovanie v rámci okresného súdu, notára a úradu práce sociálnych vecí a rodiny, a katastrálneho úradu.

Počas môjho pôsobenia sa dostali ku mne klienti, ktorí už mali možnosť sa stretnúť s mediátorom, ale neuznali za vhodné s nimi naďalej ísť cestou mediácie. Buď nevykonávali svoju činnosť v kancelárii, alebo mali tendenciu vnucovať svoje vnútorné presvedčenie

o svojich schopnostiach a zručnostiach u notára alebo na súde. Myslím, že oba prípady sú v poriadku, až na to, že mediátor by nemal určovať ako má postupovať notár alebo súd.

V prvom rade si musíme uvedomiť, že naša práca nie sme byť násilná. Uvedomujem si, že bol zriadený zákon o mediácii, mali sme za to, že sa ihneď uplatníme, ale efekt sa však nedostavil, tak ako sme si ho predstavovali. Na začiatku skrsla nádej, ktorú časom väčšina zavrhol, alebo nastala kombinácia s inými povolaniami, čo už stráca konečný efekt. Nič nie je lepšie ako sa venovať jednej činnosti, ktorej každodenná prax Vás naučí sa čím ďalej lepšie zdokonaľovať. Na Slovensku už existuje približne 1500 mediátorov, ktorí sú registrovaní v zozname mediátorov pod záštitou ministerstva spravodlivosti. Na Slovensku existuje niekoľko organizácií, ktorí vyškolia a vyškolili na základe kurzu mediácie mediátorov, ktorí nie sú registrovaní. Ale je potrebné si položiť otázku, koľko mediátorov sa venuje tomuto podnikaniu na plný úväzok? Počas mojej praxe som sa niekoľkokrát stretla s názorom, že by bolo vhodné zaviesť povinnú mediáciu v rámci súdneho konania. Musíme mať na pamäti, že mediáciu alebo tak povediac dohodu uzatvárajú aj notári, advokáti, exekútori a v neposlednom rade aj sudcovia. Určite by som sa takejto možnosti aj potešila, ale pridrižiam sa teórie, že nie sme dostatočne vyškolení a erudovaní, aby sme takúto šancu dostali. Zastávam názor, že musíme prejsť zmenami, akými prešli iné profesie a taktiež im trvali dlhé roky, kým sa z nich stali profesionáli ako je notár, advokát, exekútor. Majú stavovskú komoru, musia v obore odpracovať povinnú prax a ukončenie je na základe štátnych skúšok vykonaných pred komisiou. Uvedomujem si, že mediátori spĺňajú predpoklady podľa zriadeného zákona, ale chýbajú nám ucelené koncepcie, na základe ktorých si každý vysvetľujeme zákon podľa vlastného uváženia. Nastávajú situácie, kedy po stretnutí klientov, ktorí po negatívnej skúsenosti s mediátorom strácajú záujem a túto službu zavrhnú. Držím sa krásnej myšlienky spomenutej v rámci jednej konferencie od pasívnej kolegyne, ktorá sa tomuto ani nevenuje, že mediátor by mala zastávať silná osobnosť vzbudzujúca u občanov dôveru, hlavne v rodinných sporoch. Stotožňujem sa s kolegami, že mediátor by mal byť dostatočne vybavený vhodnými schopnosťami a zručnosťami, byť seriózny a neustále sa vzdelávať.

Vezmime si príklad zo starších profesií ako je advokát a sudca. Advokátom súd prideluje v rámci ex offo súdne veci ale tieto prípady im nezaručujú podnikanie. Taktiež si získavajú klientov po vlastnej reklame a po vlastnej línii, ako my. Ďalej v rámci súdnych pojednávaní, pokiaľ sudca má za to, že pokiaľ vec smeruje ku dohode, tak sudca dohodu uzavrie na samotnom pojednávaní. V tomto prípade by u mediátora dohoda nespĺnila svoj účel. Účastníci, ktorí sa nechcú dohodnúť sa nedohodnú ani u mediátora, tam je potrebná cesta a vôľa.

Čo na záver?

V mojej praxi teda hodnotím spoluprácu so súdom ako pozitívnu. Počas trojročnej praxe nedošlo, že by mi ako mediátorovi neuzatvorili mediačnú dohodu. Prípady ako som už spomínala sa týkajú rodinných sporov a to úpravy rodičovských práv a povinností, vo vzťahu určenia výživného, zverenia maloletých detí do osobnej a striedavej starostlivosti, určenia rozsahu styku stretávania sa otca alebo matky s maloletými deťmi.

Taktiež som mala možnosť v súčinnosti riešiť prípady, ktoré súviseli aj s trestným konaním.

Čo sa týka spolupráce s ÚPSVaRom chcem poukázať na to, že sme dospeli k spoločnému názoru, že sa vzájomne rešpektujeme a v rámci možnosti zachovávaní mlčanlivosti si vychádzame v ústrety.

Podobné vzťahy som nadobudla aj s katastrálnym úradom, kedy sa mi stáva, že môže nastať z mojej strany chyba, ktorá sa dá v rámci komunikácie odstrániť a štátna inštitúcia nemusí prerušiť konanie.

Sama sa držím jednej myšlienky, a počas svojej praxe som zistila, že cesta verejnosti ku mediátorom vedie priamo z ulice. Títo klienti sú odhodlaní a pripravení na takúto službu, plne si uvedomujú zmysel mediácie a často prichádzajú na veci, ktoré ich v budúcnosti môžu napredovať alebo zmeniť. Toto poznanie môžem potvrdiť, priamo od klientov, od ktorých dostávam aj po rokoch spätnú väzbu. Stáva sa, že ma buď kontaktujú, znova požiadajú o moje služby alebo ma odporučia iným známym, vtedy sa dostavuje poznanie, že Vaša činnosť Vám dáva zmysel.

Pravdaže aj ja som sa stretla s klientmi, ktorí s mediáciou neboli spokojní. Stáva sa to v tých prípadoch, kedy zabúdajú, že po prekročení môjho prahu v kancelárii a uznaní, že ostávajú mojimi klientmi, nesmú zabúdať na kompromisy. Voči mojej osobe boli použité napr. vyhrážky, fyzické napadnutie, vulgárne slová alebo podnet oznámenia na trestné konanie, že som pod násilím donútila niekoho niečo podpísať. Určite sa vždy nad takýmto konaním pozastavím, ale je to zároveň aj odpoveď na to, že vždy je a niečo aj bude, čo Vás v súvislosti s touto profesiou môže prekvapiť. Vtedy bývam flexibilná a pridrižiam sa výroku, že moja profesia je založená na serióznosti. Klientov nevyhľadám, klienti vyhľadávajú mňa. Vtedy je potrebné si povedať, že nespokojní vždy boli a aj budú a takýchto klientov je naozaj minimálne. Keď je pre Vás zlý sudca, advokát, bude aj mediátor.

Mediáciu je potrebné vykonávať podľa zákona č. 420/2004 Z.z. o mediácii a pritom nezabúdať na rolu psychológa, ktorá túto profesiu charakterizuje. Prax posúva vpred a taktiež poukazuje na nedostatky, na ktorých je potrebné popracovať a byť erudovanejší. Zároveň si je potrebné uvedomiť, že za výsledkami sú aj iní odborníci, ktorí sú nápomocní ako ÚPSVaR, katastrálny úrad, finanční poradcovia, právnici, notári.

Kontakt na autora

PhDr. Andrea Gábrišová – Mediátor

D. Michaelliho 3935/11, 036 01 Martin

Reštaurácia Frito, M. R. Štefánika 36, 2. Poschodie, 036 01 Martin

gabrisova.ada@gmail.com

MEDIÁCIA V RODINNOPRÁVNÝCH SPOROCH

Mediation in family law matters

Peter RAJŇÁK

Abstrakt

V zmysle platnej legislatívy súd môže účastníkov konania vyzvať, aby sa o zmierné riešenie pokúsili mediáciou. Mediácia môže v určitých prípadoch pomôcť vyriešiť rodinnoprávny spor. Konania o úpravu rodičovských práv a povinností sú rodinnými sudcami prejednávané najčastejšie. Otvorenou otázkou ostáva, či sa mediačného konania má zúčastniť aj maloleté dieťa, ktorého sa konanie týka. Pre širšie uplatnenie mediácie v rodinnoprávnych veciach však existuje viacero prekážok.

Kľúčové slová: Mediácia. Rodinné právo. Prekážky mediácie.

Abstract

According to legislation, the court can invite the parties to try to achieve a friendly solution through mediation. Mediation can in some cases help to solve family litigation. Proceedings to modify parental responsibility are family judges discussed most often. An open question is whether the mediation procedure to attend the minor child of the action. The wider application of mediation in family law matters, however, there are several obstacles.

Keywords: Mediation. Family law. Obstacles mediation.

Zákon o mediácii č. 420/2004 Z.z. upravuje v § 2 výkon mediácie v sporoch, ktoré vznikajú z občianskoprávných vzťahov, rodinnoprávnych vzťahov a ďalších právnych vzťahov, ktoré sú upravené v zákone.

Procesný základ mediácie v rodinných veciach je od 1.7.2016 zakotvený v § 118 odsek 2 Civilného mimosporového poriadku, (ďalej CMP) ktorý hovorí, že ak je to účelné a umožňujú to okolnosti prejednávanej veci, môže súd účastníkov vyzvať, aby sa o zmierné riešenie pokúsili mediáciou. Systematicky je citovaný paragraf zaradený do prvej hlavy druhej časti piateho oddielu CMP, týka sa teda vecí, prejednávaných súdmi, ktoré sú uvedené v § 111 písmeno a / až p/ CMP. Zo systematického umiestnenia § 118 je teda zrejmé, že mediácia sa nebude týkať iných rodinnoprávnych vecí, teda takých, ktoré nie sú vymenované v § 111 CMP. Mediácia sa teda nebude týkať napríklad konania o povolenie uzavrieť manželstvo, konanie o rozvod manželstva (s výnimkou konania o úpravu práv a povinností manželov k ich maloletým deťom, ktoré je s konaním o rozvod manželstva spojené zo zákona podľa § 100 CMP) nebude sa týkať konania o určenie neplatnosti alebo o určenie neexistencie manželstva, konania vo veciach určenia rodičovstva, konania vo veciach osvojenia, konania o veciach výživného plnoletých osôb a konania o dedičstve. V týchto prípadoch mediáciu nemôže doporučiť súd, tak ako je to uvedené v § 118 odsek 2 CMP, nič však nebráni účastníkom konania, aby sa v typoch konania, ktoré je možné skončiť dohodou – napríklad v konaní o výživnom u dospelých osôb na mediátora obrátili sami, tak ako to predpokladá § 7 odsek 1 Zákona o mediácii.

Aj v konaniach, ktoré sú uvedené v § 111 CMP súd môže účastníkov vyzvať, aby sa o zmierné riešenie pokúsili mediáciou iba vtedy, ak je to účelné a umožňujú to okolnosti prejednávanej veci. Konaním, kde sa javí mediácia účelnou je najmä konanie o úpravu výkonu rodičovských práv a povinností, výžive maloletého a styku s maloletým. Tieto typy konaní sú rodinnými sudcami prejednávané najčastejšie.

Paragraf 118 odsek 2 CMP je koncipovaný tak, že súd môže účastníkov konania vyzvať, aby sa o zmierné riešenie mediáciou pokúsili. Pôjde teda o situácie, keď sú účastníci konania aspoň čiastočne prístupní dohode a budú ochotní mediácie sa zúčastniť. Podľa § 118 odsek 2 CMP súd nemôže účastníkom konania mediáciu nariadiť proti ich vôli. Aj v prípade, že mediáciu doporučí súd, je potrebné spísať dohodu o riešení sporu mediáciou tak, ako to predpokladá § 7 odsek 1 Zákona o mediácii. Dohoda predpokladá, že s mediáciou súhlasia obidvaja účastníci konania, teda matka a otec maloletého dieťaťa.

Ostáva však otvorenou otázkou, či sa má mediačného konania zúčastniť aj maloleté dieťa, ktorého sa konanie týka. Maloleté dieťa je podľa CMP jednoznačne účastníkom konania, ktorý je zastúpený blízkou osobou alebo kolíznym opatrovníkom, tak ako to predpokladá § 117 CMP. Mediátor je podľa § 4 odsek 2 písmeno a/ Zákona o mediácii pri výkone mediácie povinný dodržiavať všeobecne záväzné právne predpisy. Je teda povinný rešpektovať aj právo maloletého dieťaťa vyjadriť v konaní, ktoré sa ho týka, samostatne svoj názor. Maloleté dieťa zastúpené blízkou osobou alebo kolíznym opatrovníkom by teda malo byť aj účastníkom mediačného procesu. Ak by tomu tak nebolo, boli by porušené práva maloletého dieťaťa dané Dohovorom o právach maloletého dieťaťa a judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva a procesné práva maloletého dieťaťa uvedené v CMP. Mediátor by teda pri mediačnej činnosti mal dieťa v konaní, ktoré sa ho týka, jednoznačne do celého procesu zapojiť. Maloleté dieťa by malo byť o procese mediácie medzi jeho rodičmi informované presne tak, ako musí byť informované o prebiehajúcom súdnom konaní podľa § 116 CMP. Ak maloleté dieťa nebude zúčastnené na procese mediácie, mohol by mať súd problém zodpovedne posúdiť dohodu, ktorú rodičia pred mediátorom uzavreli podľa § 122 CMP. Každá dohoda rodičov vo veciach starostlivosti o maloleté dieťa musí byť podľa § 122 CMP pred súdom prejednaná a súd ju môže ale nemusí schváliť.

Mediátor by teda mal byť dostatočne odborne zdatný na to, aby dokázal maloleté dieťa v procese mediácie do celého procesu zapojiť. V procese mediácie by maloleté dieťa malo byť zastúpené opatrovníkom, tak ako to predpokladá § 117 CMP - mediácia by sa teda nemala začať skôr, ako je maloletému dieťaťu súdom ustanovený opatrovník. Aj z logického výkladu § 118 odsek 2 CMP vyplýva, že súd účastníkov konania na mediáciu vyzve len vtedy, ak je to účelné a umožňujú to okolnosti prejednávanej veci. Súd teda musí pred výzvou na mediačný proces, okolnosti prejednávanej veci poznať.

Mediácia teda môže v určitých prípadoch pomôcť vyriešiť rodinnoprávny spor. Pre širšie uplatnenie mediácie v týchto veciach však existuje viacero prekážok.

V prvom rade, slovenská verejnosť nie je o mediácii dostatočne informovaná. Mediácia nie je súčasťou nášho právneho poriadku veľmi dlho – bola ako spôsob mimosúdneho riešenia sporov do právneho poriadku SR zaradená až zákonom č. 420/2004 Z.z. Je na mediátoroch samých, aby verejnosť o existencii mediácie a o jej výhodách informovali a povzbudzovali k tomu, aby ľudia mediáciu využívali.

Druhým vážnym problémom mediácie v rodinnoprávnych veciach je skutočnosť, že mediácia je podnikaním – účastníci mediačného procesu musia za mediáciu zaplatiť. Konanie pred súdom v rodinnoprávnych veciach je z väčšej časti oslobodené od akýchkoľvek poplatkov – motivácia účastníkov konania zúčastniť sa mediačného procesu bude teda ovplyvnená finančnými povinnosťami, ktoré im k mediátorovi vzniknú. Je však potrebné zvážiť, či účastník konania radšej zaplatí mediátorovi alebo zaplatí advokátovi, ktorého si môže ale nemusí v rodinnoprávnom spore najat'. Je opätovne na mediátoroch, aby ich cenová politika bola nastavená tak, aby mediácia bola zaujímavá pre účastníkov konania aj z finančného hľadiska.

Tretou vážnou prekážkou je aj pripravenosť mediátorov riešiť rodinnoprávne spory z právneho hľadiska. V súčasnosti predstavujú rodinnoprávne spory jedny z najťažších konaní pred súdmi. Súdy SR musia veľmi pružne a promptne reagovať na meniacu sa legislatívu

a spoločenské požiadavky vyžadované verejnosťou. Príprava mediátora je však podľa Zákona o mediácii iba 200 hodín, čo je v prepočte 8 dní. Za takúto krátku dobu, mediátor podľa môjho názoru nemôže zvládnuť problematiku právneho systému, súdneho systému a všetkých odvetví práva, toľž nemôže spoznať spôsob rozhodovania súdov a judikatúru v oblasti rodinného práva. Bez kvalitnej prípravy mediátora nebude mediátor schopný uzavrieť s účastníkmi konania takú mediačnú dohodu, ktorá by následne bola akceptovaná zo strany súdu.

Ďalšou prekážkou masovejšieho využívania mediácie je skutočnosť, že každá dohoda rodičov týkajúca sa výkonu práv a povinností k maloletým deťom, musí byť schvaľovaná súdom. Nestačí teda, aby sa rodičia o úprave práv a povinností k maloletým deťom dohodli iba u mediátora – takáto dohoda by nebola vykonateľným rozhodnutím štátneho orgánu. Ak by ju účastníci mediačného procesu dobrovoľne neplnili, nebol by možný žiadny výkon takejto dohody v osobitnom konaní. Je však dobré, že každá dohoda týkajúca sa úpravy práv a povinností rodičov k maloletým deťom, musí byť schvaľovaná súdom. Jedná sa o tak závažný zásah do života rodiny, že v prípade, že sa účastníci konania dohodnúť nevedia, je nevyhnutná ingerencia jednej zo zložiek štátnej moci a teda moci súdnej.

Objavili sa úvahy o povinnej mediácii. Z vyššie uvedených dôvodov však povinnú mediáciu v rodinných veciach nepovažujem za rozumnú a vhodnú. Je potrebné uvedomiť si, že súdy SR majú na rozhodnutie rodinného sporu 6 mesiacov, inak sa tento spor považuje podľa štatistik MS SR za reštančný. Zvládnuť za tak krátku dobu spor vrátane povinnej mediácie by vo väčšine prípadov bolo veľmi komplikované.

Okrem konaní ktoré som už uviedol, je mediácia možná aj podľa § 381 CMP, teda v konaní o výkon rozhodnutia vo veciach maloletých. § 381 CMP hovorí, že ak je to účelné, môže súd pred uskutočnením výkonu rozhodnutia uložiť účastníkom účasť u mediátora zapísaného v registri mediátorov. V tomto prípade zákonodarca použil termín „uložiť“, súd by takúto povinnosť účastníkom konania nariadil uznesením, podľa ktorého nie je prípustné odvolanie. Pri nesplnení si tejto povinnosti by mohol súd účastníka konania, ktorý by sa mediácie zúčastniť nechcel sankcionovať napríklad ukladaním poriadkových pokút. Vzhľadom na skutočnosť, že mediácia je platený proces, budú súdy nepochybne pri ukladaní tejto povinnosti zvažovať aj sociálnu situáciu účastníkov konania. Mediáciu pri výkone rozhodnutia vo veciach maloletých predpokladá aj vyhláška MS SR č. 207/2016 Z.z. v § 3 odsek 4.

Ako sudca zaoberajúci sa riešením rodinnoprávnych sporov si mediáciu viem predstaviť najmä v konaní o vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ktoré je vo väčšine prípadov mimoriadne problematické. § 170 odsek 2 Civilného sporového poriadku (ďalej CSP), predpokladá možnosť mediácie v štádiu tzv. predbežného prejednávania sporu ktoré je v procesných predpisoch civilného konania novinkou. CSP dáva súdu v § 170 odsek 2 CSP možnosť odporučiť sporovým stranám, aby sa spor pokúsili vyriešiť mediáciou. Vzhľadom na zložitosť dokazovania, drahé znalecké posudky a viacero pojednávaní, ktoré sú v takomto type konania bežné, by mediácia v uvedenom type sporov mohla byť pre sporové strany aj finančne zaujímavým riešením.

JUDr. Peter Rajňák
sudca Okresného súdu Nové Zámky

Zoznam použitej literatúry:

Zákon o mediácii č. 420/2004 Z.z.
Civilný sporový poriadok
Civilný mimosporový poriadok

RODINNÝ MEDIÁTOR AKO SÚČASŤ MEDIAČNÉHO CENTRA

Family mediator as part of mediation center

Dagmar TRAGALOVÁ

Abstrakt

Už niekoľko rokov sa mediátorská obec zaoberá otázkou potreby špecializácie mediátora, či otázkou zriadenia profesijnej inštitúcie ako platformy, ktorá by zabezpečovala koordinačnú, vzdelávaciu, metodickú a supervíznu funkciu. Autorka sa v príspevku zaoberá fungovaním mediačného centra v podmienkach Slovenskej republiky a v rámci neho aj spoluprácou mediátorov združených v mediačnom centre. Poukazuje na potrebu vzdelávania mediátorov v špecializovaných vzdelávacích programoch, potrebu spolupráce mediátorov a jednotlivých subjektov na to, aby sa zabezpečila potrebná odborná a profesionálna úroveň mediácie najmä v práci s rodinou.

Kľúčové slová: Rodina. Rodinný mediátor. Mediačné centrum. Vzdelávanie. Legislatíva. Spolupráca. Mediácia.

Abstract

It's a question of several years since the mediation community deals with the requirement of mediator specialization and with the establishment of professional institutions as a platform that would ensure coordination, educational, methodical and supervision function. The author of this article addresses the functioning of the Mediation Centre in the Slovak Republic and cooperation of associated mediators in mediation center within it. She highlights the need of education for mediators in specialized training programs, the need of mediators' cooperation and individual entities in order to ensure the necessary scientific and professional level of mediation, especially in the work with the family.

Key words: Family. Family mediator. Mediation center. Education. Legislation. Cooperation. Mediation.

Úvod

Posledná novela zákona č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov (ďalej len zákon o mediácii) nepriniesla zriadenie jednotnej profesijnej organizácie, ktorá by združovala všetkých mediátorov registrovaných v zozname mediátorov vedenom Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky. Prijatím zákona č. 390/2015 Z.z., ktorý novelizoval zákon o mediácii sa však zmenilo a výrazne zlepšilo postavenie mediačného centra ako subjektu alternatívneho riešenia spotrebiteľských sporov. Nezmenilo sa však postavenie mediátora v právnom systéme. Čo však výrazne posunulo mediáciu medzi pomáhajúce profesie je prijatie nových civilných procesných kódexov účinných od 1.7.2016. Zákon č. 161/2015 Z. z. civilný mimosporový poriadok upravuje konanie súdu pri poskytovaní ochrany takým osobitným spoločenským vzťahom, na ktorých ochrane má záujem štát. Na naplnenie princípu ochrany verejného záujmu je potrebné využívať aj iné metódy na dosiahnutie cieľa. Mediácia je jedným z alternatívnych spôsobov, s ktorým zákon pri napĺňaní týchto cieľov počíta. Subjektmi realizácie ochrany záujmov vyjadrených v jednotlivých právnych normách sú bezpochyby aj mediátori v zmysle zákona o mediácii. V tomto zmysle môžeme hovoriť o rodinných mediátoroch, ktorí pomáhajú zabezpečovať ochranu subjektívnych práv jednotlivých účastníkov rodinnej mediácie a napomáhajú realizovať zmierovaciu a mediačnú funkciu súdu v mimosporových konaniach.

Nato, aby mediátor poskytoval kvalitné mediačné služby je potrebné, aby spĺňal určité kvalifikačné predpoklady a disponoval určitými profesijnými kompetenciami. Z tohto dôvodu za najzávažnejšiu požiadavku považujem vytvoriť špecializáciu mediátorov na jednotlivé aplikačné oblasti mediácie. Intervencia rodinného mediátora v prípadoch rodinných

konfliktov môže pozitívne ovplyvniť ďalšie fungovanie rodiny, ako základnej bunky spoločnosti, ktorej všetky formy spoločnosť všemožne chráni.

Cieľom príspevku je poukázať na praktické a teoretické východiska pri realizácii rodinnej mediácie prostredníctvom rodinných mediátorov združovaných v špecializovaných mediálnych centrách.

1 Rodinná mediácia v platnej legislatíve

V teórii, ale aj v praxi pod pojmom rodinná mediácia chápeme riešenie konfliktov vzniknutých zo vzájomného spolužitia členov rodiny a jej postup pri riešení takýchto rodinných konfliktov za pomoci mediátora. (Holá, 2014). V Českej republike je pojem rodinná mediácia vyjadrený v §2 písm. b) zákona č. 202/2012 Sb. o mediácii ako mediácia, ktorá sa zameriava na riešenie konfliktov vyplývajúcich z rodinných vzťahov. Zahŕňa teda všetky rodinné vzťahy, ktoré zároveň chráni zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine vo svojich ustanoveniach. Niekedy sa v teórii mediácie oddeľuje rodinná mediácia od rozvodovej mediácie, mediácie na ochranu detí, mediáciu, ktorá je poznačená určitou mierou násillia a majetkovú mediáciu. Vo všeobecnosti však môžeme hovoriť, že mediáciu je možné viesť v akomkoľvek rodinnom konflikte. Spôsob riešenia rodinnej mediácie následne záleží od intervencie iných osôb prizvaných do mediácie, ak je to potrebné a účelne.

Platná Slovenská legislatíva stále uprednostňuje dohodu pred autoritatívnym zásahom štátnych orgánov, čo vyjadruje § 3 zákona č. 40/1964 Zb. občiansky zákonník nasledovne: *„Fyzické a právnické osoby, štátne orgány a orgány miestnej samosprávy dbajú o to, aby nedochádzalo k ohrozovaniu a porušovaniu práv z občianskoprávných vzťahov a aby sa prípadne rozpory medzi účastníkmi odstránili predovšetkým ich dohodou.“*

Mediácia je u nás regulovaná právnymi predpismi a to najmä zákonom č. 420/2004 Z.z. o mediácii, ktorý prešiel niekoľkými výraznými novelizáciami od svojho prijatia. Zákon o mediácii nedefinuje jednotlivé oblasti mediácie ani nešpecifikuje pre jednotlivé oblasti špeciálne pravidlá vedenia mediácie. Výnimkou je iba právna úprava pri riešení spotrebiteľských sporov. Zo zákona nevyplýva povinnosť mediátorov združovať sa v nejakej profesijne organizácii. Mediácia je zadefinovaná ako podnikanie, ktorej výkon, základné princípy, organizáciu a účinky reguluje zákon. Mediátor, ak chce vykonávať mediáciu má však povinnosť sa zaregistrovať v registri mediátorov, ktorý vedie Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky po tom, čo úspešne vykonal skúšku mediátora po absolvovaní odbornej prípravy v prípade, že splnil aj ďalšie podmienky pre výkon mediácie uložené v § 8 zákona o mediácii.

Posledná novela zákona o mediácii účinná od 1.1.2016 čiastočne reflektuje požiadavku smernice Európskeho parlamentu a Rady č. 2008/52/ES o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach pri zabezpečovaní kvality mediácie, aby mediácia prispela k lepšej vymožitelnosti práva a spravodlivosti, vytvárala kvalifikovaný vzťah medzi súdnym a mediálnym konaním a bola štátom podporovaná ako efektívny nástroj na riešenie sporov. Článok 5 smernice č. 2008/52/ES ustanovuje použitie mediácie v prípadoch, keď začalo súdne konanie takto: *„Súd, ktorý začal súdne konanie, môže v prípade potreby a s prihliadnutím na všetky okolnosti prípadu vyzvať strany, aby na riešenie sporu použili mediáciu. Súd tiež môže vyzvať strany sporu, aby sa zúčastnili na informačnom stretnutí o použití mediácie, ak sa takéto stretnutia uskutočňujú a sú ľahko dostupné.“* Súlad s touto smernicou zabezpečili najmä tri nové procesné kódexy, ktoré upravujú procesnoprávne inštitúty na dosiahnutie lepšej ochrany práva, efektívnejšiu vymožitelnosť práva a zrýchlenie súdneho konania.

Nakoľko najčastejšie sa v rámci mediácie riešia rodinné spory, občianskoprávne a obchodnoprávne spory nové civilné procesné kódexy účinne od 1.7.2016 zaviedli inštitút mediácie aj do postupu súdu pri riešení sporu. Zákon č. 160/2015 Z. z. civilný sporový

poriadok zaviedol nový procesný inštitút a to inštitút predbežného prejednávania sporu. Predbežné prejednanie sporu má slúžiť na vyjasnenie predmetu sporu, vyjasnenie si procesných možnosti a zároveň možnosti ukončiť spor zmierlivým spôsobom. V ustanovení § 170 ods. 2 civilného sporového poriadku zákonodarca ukladá možnosť súdu, ak je to možné a účelne, aby sa súd pokúsil o vyriešenie sporu zmierom, prípadne stranám odporučil, aby sa o zmier pokúsili mediáciou. Očakáva sa, že predbežné prejednanie sporu bude skôr pravidlom ako výnimkou.

Druhým z procesných kódexov, ktoré počítajú s využitím mediácie na dosiahnutie efektívnejšieho vymoženía práva a zabezpečení ochrany osobitných vzťahov na ktorých zachovaní má spoločnosť záujem je zákon č. 161/2015 Z.z. civilný mimosporový poriadok (ďalej len CMP). CMP ráta s využitím mediácie hneď pri niekoľkých konaniach. V konaní o rozvod manželstva ustanovenie § 96 ods. 2 CMP rešpektuje existenciu manželstva ako základ rodinnoprávneho vzťahu a preto preferuje zmierovaciu funkciu súdu. Súd vedie manželov k odstráneniu príčin rozvratu a usiluje sa o ich zmierenie alebo môže vyzvať účastníkov, aby sa o zmierne riešenie pokúsili mediáciou. Celá štvrtá časť CMP s názvom Výkon rozhodnutia vo veciach maloletých sleduje dve fázy exekučného konania, ktoré sa uplatňujú v otázkach tzv. personálnej exekúcie, a to nariadenie výkonu rozhodnutia ako prvú fázu a uskutočnenie výkonu rozhodnutia ako druhú fázu. Medzi týmito dvoma konaniami prebieha fáza mediálna (zmierovacia), ktorá doteraz prebiehala ešte pred nariadením výkonu rozhodnutia. Mediálna a zmierovacia funkcia v podstate naplňa výchovnú funkciu, aby dochádzalo k dobrovoľnému splneniu povinnosti. Pred uskutočnením výkonu rozhodnutia súd môže uložiť účastníkovi konania účasť u mediátora zapísaného v registri mediátorov. Ide o fakultatívne nariadenie súdu na dobrovoľné splnenie si povinnosti pod hrozbou pokuty do 1 000 Eur a to aj opakovane za každé ďalšie porušenie povinnosti ustanovené v §§ 381 a 382 CMP. Ak úkony a opatrenia súdu smerujúce k dobrovoľnému splneniu povinnosti zostali bezvýsledné, súd výkon rozhodnutia uskutoční.

Odkaz na mediáciu nájdeme aj v § 11 ods. 3 písm. a) zákona č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Mediácia v zmysle tohto zákona je však odborná metóda na riešenie konfliktných situácií v rodine, a teda nie je mimosúdnou činnosťou na riešenie sporu podľa zákona o mediácii. Mediáciu ako odbornú metódu zabezpečujú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately ako jedno z opatrení v prípadoch, ak zistia, že rodič, dieťa alebo osoba ktorá sa osobne stará o dieťa potrebuje pomoc, pretože nedokáže sama riešiť problémy a konflikte vzniknuté v rodine.

2 Postavenie mediátora v rodinnej mediácii

Slovenská legislatíva nepozná pojem rodinná mediácia tak, ako je tomu v susednom Česku alebo v iných štátoch, kde sa mediácia uplatňuje. V zákone o mediácii je mediátor definovaný ako fyzická osoba zapísaná v registri mediátorov, na ktorej sa osoby zúčastnené na mediácii dohodnú a ktorá s osobami zúčastnenými na mediácii uzatvorí dohodu o začatí mediácie podľa § 14 ods.1 tohto zákona. Kým v Českej republike Vyhláška č. 277/2012 Sb. o skúškach a odmenách mediátora určuje špeciálne podmienky pre vykonanie skúšky z rodinnej mediácie, na Slovensku platí, že mediátor po vykonaní skúšky po absolvovaní odbornej prípravy je mediátorom pre všetky oblasti mediácie. V Čechách rovnako ako u nás je mediátor oprávnený vykonávať mediáciu vo všetkých druhoch sporov podľa zákona o mediácii, a tak nateraz mu skúška z oblasti rodinnej mediácie neprináša žiadnu výhodu oproti iným zapísaným mediátorom.

2.1 Požiadavky na kvalifikáciu rodinného mediátora

Kvalifikácia mediátorov a ich ďalšie vzdelávanie je samostatnou kapitolou v mediácii, ktorou sa zaoberajú odborníci pôsobiaci v mediácii. To ako bude prebiehať rodinná mediácia

záleží hlavne na osobe mediátora, jeho skúsenostiach, schopnostiach a osobnostných predpokladoch. Dôležitý je prístup, aký si mediátor zvolí na vedenie mediačného procesu. Tu sa odborníci často rozchádzajú. Vo všeobecnosti sa najčastejšie využívajú tri štýly vedenia mediačného procesu. Facilitatívny prístup, ktorý je základom pre ostatné štýly a z ktorého mediácia vychádza. Mediátor v rámci tohto štýlu využíva rôzne stratégie, taktiky a postupy k urovnaniu sporu (Holá, 2014). Evaluatívny prístup, ktorý sa nepriamo dostal do postupu pri riešení sporu aj ustanovením § 4 zákona o mediácii. Mediátor je povinný pri použití tohto prístupu v zmysle zákona poučiť účastníkov mediácie o ich právach, ktoré môžu byť mediáciou dotknuté a o dôsledkoch mediácie. Zároveň zákon určuje, že mediátor nesmie nútiť osoby zúčastnené na mediácii, aby prijali nim navrhované riešenia, čím nepriamo umožňuje mediátorovi pri použití evaluatívneho štýlu navrhovať prijateľné riešenia na dosiahnutie dohody v danom spore. Posledným je terapeutický štýl, ktorý je zameraný viac na zlepšenie vzájomných vzťahov účastníkov sporu, ako na hľadanie samotného riešenia.

Základom pre získanie kvalifikačných predpokladov na výkon mediácie je samotná odborná príprava mediátora, ktorú realizuje súkromné akreditované vzdelávacie inštitúcie. Odborná príprava trvá 200 hodín a je zameraná na výučbu základov práva, interpersonálnu komunikáciu, teóriu konfliktov, psychologické aspekty, pravidla správania sa mediátora, tréning sociálnych zručností, vedenie procesu mediácie a tvorbu záverečnej dohody, ktorá je výsledkom mediácie. Kým v iných štátoch EÚ kontrolu nad kvalitou vzdelávania zabezpečuje buď samotné ministerstvo spravodlivosti alebo poverený orgán kontroly, na Slovensku rovnaká vzdelávacia inštitúcia, ktorá vyškolila mediátorov zabezpečuje aj skúšky z mediácie. Náročnosť skúšky sa teda posudzuje podľa rozdielnych kritérií. Považujem to za jeden z dôvodov prečo v súčasnosti máme v registri mediátorov zapísaných vyše 1 600 mediátorov. Náročnosť skúšky je výrazne nižšia oproti Českej republike, kde tri roky od prijatia zákona o mediácii bolo k 31.3.2015 zapísaných iba 169 mediátorov a iba 14 mediátorov malo zloženú skúšku z rodinnej mediácie. V praktickej časti, ktorá pozostáva z ústnej skúšky a v prezentácii svojich mediačných zručností mediovať simulovaný prípad je neúspešná v Čechách asi polovica uchádzačov (Holá, 2015). Aký je skutočný počet aktívnych mediátorov nemožno s určitosťou povedať. Za veľký nedostatok považujem, že ministerstvo spravodlivosti, ktoré vedie register mediátorov neaktualizuje dostatočne tento register, aby sa osoby, ktoré chcú svoj spor riešiť mediáciou dokázali obrátiť na aktívneho kvalifikovaného mediátora, ktorý v praxi reálne vykonáva mediáciu a dokáže im profesionálne pomôcť pri riešení ich konfliktu.

2.2 Osobnostné predpoklady a profesijne kompetencie rodinného mediátora

Ak uvažujeme nad tým, aby sa rodinný mediátor stal súčasťou justičného systému a poskytoval pomoc pri riešení rodinnoprávnych sporoch je potrebné zmieniť sa aj o jeho profesijných kompetenciách. Špecializovaný výcvik v rodinnej mediácii kladie dôraz na jednotlivé druhy konfliktov a reaguje na odlišné potreby mediátora a účastníkov mediácie. Dobrý rodinný mediátor by mal mať schopnosť porozumieť konfliktu, identifikovať súvislosti, induktívne myslieť a deduktívne konať, vedieť posudzovať javy v príčinnej súvislosti. Základom je schopnosť komunikovať a vedieť aktívne počúvať. Zdvorilosť, úcta a rešpekt, spoľahlivosť a empatia by mali byť samozrejmom výbavou osobnosti mediátora. Mal by mať predpoklady pre osobnostný rast a vzdelávanie. Ovládať teoretické znalosti z oblasti mediácie, teórie konfliktu, psychológie rodiny a právne vedomosti v oblasti rodinného práva. Ovládať metódy a mediačné techniky, formy vyjednávania v záťažových situáciách na dosiahnutie cieľa (Tragalová, 2016). Súhrn najmenej všetkých týchto spôsobilosti, zručnosti a kompetencii považujem za minimálny štandard rodinného mediátora. Každý rodinný prípad je špecifický svojimi účastníkmi, a tak rodinný mediátor na získanie potrebných profesijných kompetencii sa potrebuje sústavne vzdelávať, aby sa stal odborníkom pri intervencii v prípadoch rodinnoprávnych sporov.

3 Úloha a postavenie mediačného centra

Mediačné centrum možno charakterizovať ako profesijnú organizáciu, ktorá združuje mediátorov za účelom rozvoja a zlepšovania mediačných služieb, vzájomnej spolupráce mediátorov a propagovania myšlienky alternatívneho spôsobu riešenia sporov prostredníctvom mediácie. Spôsob jeho kreovania, jeho postavenie a úlohy sú legislatívne upravené v §§ 11,12 a 13 zákona č. 420/2004 Z. z. o mediácii. Registračné konanie pre mediačné centrá upravuje § 8 ods. 7 zákona o mediácii. Register mediačných centier vedie Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Úlohy mediačného centra stanovené zákonom o mediácii majú čisto administratívny charakter. Presnejšie zameranie, úlohy a ciele si každé mediačné centrum stanoví v prijatom štatúte, ktorý ho môže oddeľovať od iných profesijných organizácii zameraných na podporu a rozvoj mediácie.

Na Slovensku však pôsobia aj organizácie, ktoré nie sú registrované v registri mediačných centier, a teda nemožno o nich hovoriť ako o mediačných centrách, a napriek tomu svojou povahou a zameraním poskytujú priestor pre rozvoj mediácie. Tieto organizácie združujú profesionálnych mediátorov a sympatizantov mediácie, informujú verejnosť o možnosti riešiť konflikty alternatívnym spôsobom v mimosúdnom konaní, vytvárajú priestor pre rozvoj mediácie, pre komunikáciu odborníkov v oblasti alternatívnych spôsobov riešenia sporov, podieľajú sa na príprave podkladov pre legislatívu, ale aj zabezpečujú a organizujú vzdelávanie mediátorov. Medzi takéto organizácie môžeme zaradiť Asociáciu mediátorov Slovenska, Slovenskú komoru mediátorov, Asociáciu rodinných mediátorov Slovenska, Asociáciu mediačných centier Slovenska a pod., ktoré sú občianskymi združeniami, či obchodné spoločnosti, ktoré majú v predmete činnosti poskytovanie mediačných služieb. Všetky tieto subjekty tiež vedú zoznam mediátorov, teda osôb oprávnených uzatvárať dohodu o začatí mediácie podľa zákona č. 420/2004 Z. z. o mediácii. Mediačné centra a organizácie podporujúce mediáciu majú od jedného až po niekoľko desiatok členov. Mediátor v zmysle zákona o mediácii nemá povinnosť sa povinne združovať v niektorom z mediačných centier, nakoľko mediačné centrum svojou povahou nie je stavovskou organizáciou, ale len dobrovoľným združením podnikateľov vykonávajúcich svoju činnosť na základe osobitného predpisu. (Tragalová, 2016, s. 192).

3.1 Mediačné centrum v praxi a jeho výhody

Členstvo v mediačných centrách je dobrovoľné, a tak mediátori majú právo vybrať si svoje pôsobenie na poli mediácie. Či už budú súčasťou mediačného centra alebo budú vykonávať mediáciu ako jednotlivci je iba na ich rozhodnutí. Mediačné centrum vedie zoznam registrovaných mediátorov vykonávajúcich mediáciu a pôsobiacich v mediačnom centre. Kým register mediátorov vedený Ministerstvom spravodlivosti SR vedie zoznam všetkých mediátorov, mediačné centrum vedie zoznam iba aktívnych mediátorov, t.j. ktorí skutočne vykonávajú mediačnú činnosť. Zároveň môžu mať v zozname uvedenú špecializáciu, ak takúto majú alebo prednostne vykonávajú mediáciu pri určitých druhoch sporu (napr. rodinných, pracovnoprávných, obchodných, spotrebiteľských a pod.). Takýto prehľadný zoznam umožňuje klientovi sa ľahšie zorientovať pri riešení svojho konfliktu a výbere mediátora.

Mediačné centrum je zo zákona povinné poskytovať mediátorom zapísaným v jeho zozname určité materiálne podmienky pre výkon mediácie. Členovia môžu využívať kanceláriu mediačného centra ako svoje sídlo pre výkon mediácie, čo v konečnom dôsledku sleduje hospodárnosť výkonu mediácie. Na účely výkonu mediácie je mediačné centrum povinné zabezpečiť nezávislý, nestranný a náhodný výber mediátora zo svojho zoznamu. Takéto pridelovanie prípadov núti jej členov riadne sa podieľať na činnosti mediačného centra, aby sa naplnili ciele mediačného centra. Samozrejme, okrem povinnosti mediačného

centra vyplývajúcej mu zo zákona o mediácii, má mediačné centrum aj určité práva, ktoré zodpovedajú povinnostiam mediátora zapísaného v jeho zozname. Snahou mediačného centra by mala byť podpora profesie mediátora, ochrana práv jej členov a vytváranie podmienok pre zvyšovanie odbornosti profesie mediátora. Členstvo mediátora v mediačnom centre sa spája s množstvom praktických a profesijných výhod. Povedzme, že je spojené s určitými bonusmi. Ako už bolo spomenuté, každé mediačné centrum funguje na vlastnom princípe a s vlastnými podmienkami, preto by si mediátor mal preveriť, či mu spôsob spolupráce s konkrétnym mediačným centrom vyhovuje.

Výhody Mediačného centra Poprad, ktoré je riadne zapísané v registri mediačných centier pod ev. č. 59 závisia najmä od toho, či ide o externého alebo interného mediátora. Princíp spolupráce mediačného centra je založený na tom, či sa podieľa na všetkých aktivitách mediačného centra alebo len na niektorých. Podmienky spolupráce mediátora a mediačného centra stanovuje Dohoda o spolupráci medzi oboma subjektmi. Samozrejmosťou členstva je aj poskytovanie supervízie pri vedení mediačných prípadov. Systém spolupráce zabezpečuje účasť mediátorov mediačného centra, ako zapisovateľov alebo spolumediatorov na reálnych mediačných prípadoch kolegov. Mediátori účasťou na mediácii si zároveň overujú vlastné mediačné zručnosti a poskytujú spätnú väzbu kolegovi. Členovia si zlepšujú svoje komunikačné a mediačné schopnosti aj prácou v bezplatných mediačných poradniach zriadených v obciach, ktoré slúžia obyvateľom ako pomoc pri riešení komunitných, ale aj iných sporoch. Účasť na projektoch realizovaných mediačným centrom prináša možnosť rozvíjať mediačné zručnosti v rôznych oblastiach mediácie.

Zákon o mediácii v § 10a) určuje povinnosť mediátorovi zúčastniť sa minimálne jedného odborného seminára ako súčasť povinné vzdelávanie mediátorov. Tému odborného seminára vyhlasuje ministerstvo spravodlivosti. Mediačné centrum Poprad pre svojich členov organizuje bezplatné školenia na zvyšovanie kvalifikácie mediátorov ako súčasť celoživotného vzdelávania v profesii, čo prispieva ku kvalite poskytovania mediácie. (Tragalová, 2016).

3.2 Postavenie profesijných organizácii v štátoch EÚ

V súčasnosti sa nedá hovoriť o mediácii ako o profesii, pretože pre označenie profesie je potrebné vychádzať z jednotlivých atribútov profesie. Na Slovensku ani po 12-tich rokoch od prijatia zákona o mediácii nemáme zriadenú jednotnú profesijnú organizáciu, ktorá by zabezpečovala kontrolu vstupu do profesie, kontrolu práce vo vnútri profesie, kontrolu nad vzdelávaním mediátorov, prijímala etický kódex mediátorov, vytvárala kultúru organizácie, ktorá by spočívala v prijímaní vlastných noriem, tvorbe hodnôt a postupu práce mediátora a zabezpečoval rešpekt zo strany iných profesií a klienta, čím by sa aspoň s častí naplnili znaky profesie (Holá, 2011). Dohľad nad výkonom mediácie u nás zabezpečuje sekcia dohľadu nad právnickými profesiami pôsobiaca na Ministerstve spravodlivosti SR. Informácie o mediácii nájdeme na webovej stránke ministerstva spravodlivosti. Mediátori sa združujú v mediačných centrách, ktoré sa zapisujú do registra mediačných centier vedenom ministerstvom spravodlivosti alebo v iných organizáciách založených na podporu alternatívneho riešenia sporov, ktoré sú zapísané v osobitných registroch.

V niektorých štátoch Európskej únie regulujú profesiu mediátorov a mediáciu okrem ministerstiev aj rôzne organizácie zriadené popri ministerstvách spravodlivosti alebo nezávisle inštitúty. Odbornú prípravu niektoré štáty ponechávajú súkromnému sektoru, inde zas skúšky zabezpečuje ministerstvo spravodlivosti alebo organizácia, ktorá zodpovedá za kontrolu mediácie. Pre porovnanie uvediem systém aspoň v niektorých štátoch EÚ.

BELGICKO

Federálna komisia pre mediáciu (Commission fédérale de médiation) reguluje profesiu mediátorov, vedie a aktualizuje zoznam registrovaných mediátorov. Právnymi predpismi určila odbornú prípravu mediátorov, ale jej zabezpečenie ponechala súkromnému sektoru. Napriek tomu zodpovedá za kvalitu poskytovania mediácie. Existuje tu etický kódex mediátorov a existujú aj špeciálne programy pre jednotlivé oblasti mediácie, napr. rodinnej, občianskej a obchodnej, ale aj sociálnej mediácie.

POESKO

Informácii o mediácii môžeme nájsť na stránkach ministerstva spravodlivosti, ktoré v roku 2010 začalo úzko spolupracovať so Spoločnou radou pre alternatívne riešenie sporov a konfliktov (Spoleczna Rada ds. Alternatywnych Metod Rozwiazywania Konfliktów i Sporów). Tá zohráva dôležitú úlohu v oblasti propagácie myšlienky mediácie a komunikácie medzi vládou, súdmi a mediátormi. Existuje tu aj niekoľko mimovládnych organizácií, spoločností a profesijných združení na podporu mediácie. Tie vedú vlastné zoznamy mediátorov s osobitnými podmienkami. Otázky mediácie sú predmetom školení v rámci všeobecnej odbornej prípravy právnikov, prokurátorov a sudcov a sú súčasťou školení na štátnej škole súdnictva a prokuratúry.

HOLANSKO

V Holandsku za kvalitu mediácie zodpovedá nezávislý inštitút s názvom Holandský inštitút pre mediáciu (Nederlands Mediation Instituut). Vedie zoznam registrovaných mediátorov a zabezpečuje odbornú prípravu mediátorov vrátane záverečnej skúšky. Inštitút kontroluje ako si registrovaní mediátori aktualizujú vedomosti a udržujú spôsobilosť. Registrácia je dobrovoľná, no okrem povinnosti dodržiavať pravidlá inštitútu, etický kódex mediátorov a absolvovanie hodnotenia spôsobilosti má členstvo aj svoje výhody vo forme spolupráce v rámci holandského systému dotovanej právnej pomoci alebo na odporúčanie súdu. V Holandsku existuje tiež tzv. úradník pre mediáciu, ktorý je dostupný na každom okresnom a odvolacom súde. Jeho úlohou je poskytnúť širokej verejnosti odpovede na otázky, predkladá žiadateľov návrh na mediáciu protistrane, pomáha nájsť vhodného mediátora a pomáha dohodnúť prvé stretnutie. Vykonáva teda tzv. predmediačnú činnosť.

RUMUNSKO

Za stavovskú organizáciu možno považovať Radu pre mediáciu, ktorá bola založená v súlade so zákonom č. 192/2006 o mediácii a je zodpovedná za kontrolu mediácie v Rumunsku. Sídlo má v Bukurešti. Členovia sú volení mediátormi a schvaľuje ich Ministerstvo spravodlivosti Rumunska. Prijíma etický kódex pre mediátorov, vedie zoznam mediátorov a založila Národný register profesijných združení mediátorov, ktoré vedú zoznam tých organizácií, ktoré pôsobia v oblasti mediačných služieb. Odborné vzdelávanie v oblasti mediácie zabezpečuje len súkromný sektor, avšak Rada pre mediáciu zodpovedá za poskytnutie oprávnenia poskytovateľom odborných kurzov.

SPOJENÉ KRÁĽOVSTVO

Pre Anglicko a Wales je mediácia zvlášť regulovaná pre občianskoprávne spory a zvlášť pre oblasť rodinných sporov. Ministerstvo spravodlivosti zabezpečuje metodiku mediácie vrátane jej presadzovania. Pri občianskoprávných sporoch v prípadoch postúpenia mediácie súdom orgány spolupracujú s Radou pre občianskoprávnu mediáciu (Civil Mediation Council), ktorá zastupuje akreditovaných poskytovateľov mediačných služieb, ktoré sama akreditovala. V rodinných sporoch je mediácia samoregulačná. Pozostáva z niekoľkých členských organizácií alebo akreditovaných orgánov, ku ktorým sú jednotliví mediátori pridružení. Spolu vytvorili jednotnú organizáciu, ktorá ich zastupuje a vytvára štandardy v rámci rodinnej

mediácie a to Radu pre mediáciu v oblasti rodiny (Family Mediation Council). Čo sa týka odbornej prípravy, tak neexistuje v oboch oblastiach žiadna povinná odborná príprava. Mediátori sa vzdelávajú v súkromnom sektore, ktorý nie je nijak regulovaný.

Škótska jurisdikcia má špecifickú organizáciu a ustanovenia o mediácii. Sekcia právneho systému Riaditeľstva škótskej vlády pre ústavu, právo a sudy nesie zodpovednosť za politiku mediácie. Program odbornej prípravy je v Škótsku pre rôzne oblasti mediácie. Mediátori musia dodržiavať kódex správania a registrujú sa v Škótskom mediačnom registri (SMR), kde informácie o sebe musia aktualizovať aspoň raz ročne.

4 Rodinný mediátor ako súčasť mediačného centra

Zákon o mediácii umožňuje poskytovať mediáciu pre široký okruh konfliktov no nijak neupravuje vzájomnú spoluprácu všetkých subjektov zainteresovaných do riešenia týchto konfliktov. Chýbajúcu jednotnú profesijnú organizáciu, ktorá by bola akýmsi garantom mediácie v štáte nahrádzajú mediačné centra alebo organizácie založené na podporu mediácie. Rovnako kvalitu poskytovania mediačných služieb v súčasných legislatívnych podmienkach nie je možné dostatočne preveriť, nakoľko neexistuje účinný kontrolný mechanizmus. Vzdelávacie inštitúcie produkujú mediátorov na základe vlastných kritérií hodnotenia úspešnosti vykonania skúšky, aj keď rámec a určite štandardy určuje zákon.

Byť súčasťou mediačného centra má pre mediátora bezpochyby určité profesijné výhody. Mediátori majú v praxi rozličné profesijné zamerania, čo naznačujú multidisciplinárny charakter mediácie. Z praxe mediačného centra vieme, že komediácia alebo supervízia je najmä v začiatkoch praxe mediátora priam nutná. Mediátor sa rýchlejšie učí, overuje si svoje mediačné zručnosti pod dohľadom skúsenejšieho kolegu. Špeciálne v rodinných prípadoch je potrebné vypracovať záverečnú mediačnú dohodu tak, aby bola v súlade so zákonom a dobrými mravmi a aby spĺňala všetky formálne a obsahové náležitosti. To platí najmä pre rodičovskú dohodu, ktorá sa obligatórne necháva schvaľovať súdom, aby bola vykonateľná alebo dohoda o vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ktorá ak vyporiadava nehnuteľný majetok musí spĺňať formálnu stránku a byť v súlade so zákonom, pretože prevod nehnuteľnosti podlieha povoleniu vkladu katastrálneho odboru Okresného úradu. Rovnako však aj ostatné mediačné dohody musia spĺňať podmienky dané zákonom pre zmluvy. Práve diverzita mediátorov pôsobiacich v mediačnom centre by mala byť zárukou profesionality. V zložitejších rodinných prípadoch sa lepšie udržuje kontrola nad procesom mediácie, ak sa mediácie zúčastňujú dvaja mediátori. Dochádza k rýchlejšiemu vyhľadávaniu informácii, poskytuje rýchlejšie reakcie na vzniknutý konflikt v mediácii a vytvára bezpečnejšie prostredie. Klient rovnako vníma celý proces mediácie viac profesionálne, ak zápisnicu z mediačného konania vyhotovuje jeden mediátor a druhý sa plne venuje vedeniu komunikácie medzi stranami. Nestranný pohľad ďalšej osoby zúčastnenej na mediácii poskytuje mediátorovi potrebnú spätnú väzbu na jeho prácu.

Už len samotná predstava, že niekam patríme nám pomáha dosahovať lepšie výkony. V mediačnom centre dochádza k rozdeleniu rolí, ku kvalite vzťahov a k učeniu z výsledkov. Práca v tíme motivuje jej členov podávať výkony, ktoré presahujú výkon jednotlivca. Synergický vzťah medzi členmi v skupine, využitie a rozvíjanie rozmanitosti jej členov je pre vývoj a stabilitu organizácie dôležitý. Odborné vedenie v začiatkoch kariéry je pre kvalitu poskytovaných služieb zárukou. Mediačné centrum je prínosom tak pre mediátora, ako aj pre klienta, avšak rovnako je prínos pre vnímanie mediácie ako profesie, ktorú vykonávajú špecializovaný mediátori v profesijných organizáciách podporovaných zákonom a štátom (Tragalová, 2016).

5 Úvahy de lege ferenda

Legislatívny rámec mediácie je daný. Podpora zo strany štátu sa premietla do civilných procesných pravidiel súdu pri riešení súdnych sporov. Štandardy vzdelávania sú nastavené pre splnenie podmienky kvalifikácie mediátora povinnou odbornou prípravou mediátora a povinnosťou preukazovať aktualizáciu svojej spôsobilosti účasťou na odborných seminároch. Na to, aby súdy začali využívať mediáciu ako jednu z možností na naplnenie zmierovacej funkcie súdu, aby sa mediátori stali súčasťou justičného systému je potrebné urobiť ešte niekoľko opatrení. Organizovať vzdelávanie pre sudcov v oblasti mediácie, organizovať spoločné fóra, ktoré by slúžili na výmenu praktických skúsenosti pri riešení rodinných konfliktov, vyvíjať aktivity na zapájanie do spolupráce všetky zainteresované skupiny odborníkov a inštitúcie, ktoré participujú na riešení problémov v rodinách.

V oblasti vzdelávania prísniť skúšky mediátora v základnej odbornej príprave a vytvoriť jednotné štandardy pre vzdelávanie v oblasti rodinnej mediácie. Špecializovaným výcvikom v rodinnej mediácii sa udrží vysoký štandard poskytovania mediačnej služby v tak citlivej oblasti akou je rodina.

Štát by mal podporovať vznik a vytváranie mediačných centier s príslušnosťou k jednotlivým okresným súdom. Status profesijnej organizácie, ktorá vedie zoznam kvalifikovaných mediátorov, ktorí sú špecializovaný v jednotlivých odvetviach mediácie sa zabezpečí zodpovednosť za priebeh a kvalitu mediácie. Súdy, ale aj klienti získajú jednoduchší a prehľadnejší výber mediátora. Rovnako prehľadný zoznam aktívnych mediátorov týmto prístupom získa Centrum právnej pomoci, ktoré je oprávnené v zmysle zákona č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi určiť mediátora oprávnenej osobe, ktorá požiadala o poskytnutie právnej pomoci.

Spolupráca mediačných centier navzájom by spočívali vo výmene skúsenosti z mediácie v jednotlivých regiónoch Slovenska. Kniha mediácie poskytuje cenné štatistické informácie pre oblasť výskumu v oblasti mediácie. Ako uvádza L. Holá vo svojej analýze právnych aspektov mediácie, vznik jednotnej platformy mediátorov by bol hnacím motorom rozvoja mediácie a stal by sa partnerom štátnych a neštátnych subjektov najmä ministerstva spravodlivosti. Zdôrazňuje potrebu metodologickej opory, vytvárania podmienok na stretávanie sa mediátorov, výmenu skúsenosti, realizáciu projektov, organizovanie odborných konferencií, pracovných workshopov pre odborníkov spolupracujúcich pri riešení sporov, spoluprácu univerzít a vedeckých a výskumných organizácií. Práve výmena teoretických a praktických poznatkov by pomohla rozvoji mediácie (Holá, 2015).

Samostatnou otázkou do budúcnosti je rozpracovanie spolupráce mediátorov vykonávajúcich mediáciu v zmysle zákona o mediácii s orgánmi sociálnej ochrany detí a sociálnej kurately. Podporiť vzdelávanie v oblasti mediácie práve pre osoby vykonávajúcu mediáciu ako odbornú metódu na uľahčenie riešenia situácie v rodine podľa zákona o sociálnej ochrane detí a sociálnej kurately.

Záver

Ak chceme hovoriť o rodinnej mediácii a rodinnom mediátorovi bolo by vhodné zdefinovať teoretické pojmy pre tieto inštitúty. Aj keď ani posledná novela zákona o mediácii nepriniesla zriadenie jednotnej profesijnej inštitúcie, mediátori hľadajú spôsob ako čo najlepšie uplatňovať mediáciu v praxi. V oblasti spolupráce mediátorov navzájom sú stále veľké rezervy, čo pripisujem statusu mediátora, t.j. že výkon činnosti mediácie je podnikaním. Príspevok poukázal na potrebu vzdelávania rodinného mediátora, aby dokázal vykonávať mediáciu na najvyššej úrovni garantovanej štátom. Špecializovaný výcvik v akreditovaných programoch by mal prebiehať pod jednotnými štandardmi vytvorenými ministerstvom spravodlivosti v spolupráci s ministerstvom školstva, ktoré zastrešuje akreditácie pre celoživotné vzdelávanie.

V lete roku 2016 vznikla Asociácia mediačných centier Slovenska ako platforma na podporu spolupráce mediátorov a organizácii, ktoré vytvárajú priestor a podporujú alternatívne riešenie sporov. Jej činnosť sa v budúcnosti bude aktívne zameriavať aj na podporu a zmenu legislatívneho prostredia v oblasti mediácie, tak aby sa mediácia stala profesiou so všetkými atribútmi profesie. Keď sa stretne skupina s dostatočnou diverzitou, ktorá je ochotná spolupracovať a sleduje jeden cieľ, ktorý súvisí s kvalitou budúcich vzťahov, bude aj spoločnosť mediáciu vnímať ako súčasť systému. Rešpekt verejnosti si tak mediácia môže získať prostredníctvom špecializovaných mediačných centier, ktoré svojou kvalitou poskytovaných služieb určujú vysokú profesionálnu úroveň mediácie.

Zoznam použitej literatúry

- HOLÁ, L. 2011. *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada. 272 s. ISBN 978-80-247-3134-6.
- HOLÁ, L., WESTPHALOVÁ, L., KOVÁČOVÁ, A., SPÁČIL, O. 2014. *Rodinná mediace v České republice*. Praha: Leges. 256 s. ISBN 978-80-7502-015-4.
- KOLEKTÍV AUTOROV. 2015. *Civilný sporový poriadok. Civilný mimosporový poriadok. Správny súdny poriadok. Úplne znenie s komentárom*. Bratislava: Nová práca. 560 s. ISBN 978-80-89350-58-2.
- TRAGALOVÁ, D. 2016. *Postavenie a úloha mediačného centra v mediácii*. In KOVÁČ, E, a kol. (ed). *Profesionalizácia a inštitucionalizácia mediácie*. Bratislava: Asociácia mediátorov Slovenska, s. 186-198. ISBN 978-80-971616-4-4.
- TRAGALOVÁ, D. 2016. *Školský mediátor ako odborník pri prevencii sociálnopatologických javov v školskom prostredí*. In PAĽA, G., HALAGOVÁ, E. (eds.). *Mediácia – cesta k tvorbe interkultúrnej spoločnosti*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, s. 217-230. ISBN 978-80-555-1568-7.

Zákon č. 420/2004 Z.z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 40/1964 Zb. občiansky zákonník.

Zákon č. 327/2005 Z.z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi.

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine.

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnej ochrane detí a sociálnej kuratele.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES z 21. mája 2008 o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach.

Vyhláška č. 277/2012 Sb. o zkouškách a odměně mediátora.

HOLÁ, L. 2015. *Praktické aspekty mediace v ČR*. [online]. Dostupné na:

www.pravniprostor.cz.

www.e-justice.eupora.eu.

www.justice.gov.sk

Kontakt na autora

JUDr. Dagmar Tragalová

MEDIÁČNÉ CENTRUM POPRAD, Okružná 761/25, 058 01 Poprad

E-mail: mcpoprad@mcpoprad.sk

RODINNÁ MEDIÁCIA V KONTEXTE SOCIÁLNEJ PRÁCE

Family mediation in context of social work

Adriana MITASOVÁ, Bystrík MITAS

Abstrakt

V dnešnej dobe sú rodiny vystavované zvyšujúcim sa nárokom kladeným na ich funkčnosť a odolnosť. Tradičná rodina je odrazom celého radu negatívnych spoločenských javov, ktoré na ňu vplyvajú a ovplyvňujú najmä vzájomnú komunikáciu. Formy a štýly rodinného spolužitia sa rôznia a mnoho rodín má problémy, kvôli ktorým je vhodné vyhľadať odborné služby. Rodinná mediácia je jednou z variantov pomoci, ktorú je možné zvoliť v prípade konfliktov v rodinných vzťahoch. Aktuálne sa s mediáciou stretávame ako s metódou, ktorá si v systéme pomáhajúcich profesií buduje svoje miesto. Na poli sociálnej práce budú mediátori v budúcnosti štruktúrovaným procesom výmeny informácií hľadať riešenia vyhovujúce sporným stranám, čím vytvoria pevný základ pre ďalšiu komunikáciu a udržiavanie dobrých medziľudských vzťahov.

Kľúčové slová: Konflikt v rodine. Riziká mediácie. Rodinná mediácia. Účastníci mediácie. Výhody mediácie.

Abstract

In today's world, families are exposed to increasing demands, putting emphasis on their functionality and resistance. Traditional family is the reflection of whole range of negative social effects which have a serious impact on these families and they influence mutual communication in particular. The forms and ways in which families live differ, and many families have problems that are worth seeking professional services. The family mediation is the variant of help that families can choose in case of conflicts in family relationships. We currently encounter mediation as a method seeking its place in a system of helping professions. The work of mediators will be a structured process of exchange of information in the field of social work in the future that will seek the solutions convenient to disputed parties by creating strong basis for further communication and for maintaining friendly interpersonal relations.

Key words: Family conflict. Risks of mediation. Family mediation. Mediation participants. Benefits of mediation.

Úvod

Vzhľadom na rozsiahlu koncepciu aplikovateľnosti má mediácia v praxi široké uplatnenie v oblasti rodinnoprávných, občianskoprávných, pracovnoprávných, obchodno-závazkových sporov a v mnohých ďalších oblastiach. Každý špecializovaný úsek spoločenskej praxe má svoje vlastné ciele, prostriedky a princípy, ktorými si mediáciu prispôbuje.

S odvolaním sa na prepojenie mediácie so sociálnou prácou upriamime pozornosť na mediáciu rodinnú. Kontinuita sociálnej práce s mediáciou už nie je len teoretickou úvahou, svedčí o tom inkorporovanie výučby mediácie do osnov vysokoškolského štúdia sociálnej práce, výcviky sociálnych pracovníkov v základných mediačných schopnostiach, poňatie mediácie ako metódy sociálnej práce. Využitie mediácie v sociálnej práci je prirodzené, sociálny pracovník môže v rámci intervencie podporovať zabezpečenie pozitívnej zmeny u klientov s problémami sociálneho charakteru.

Konflikt rodiny

Konflikty v medziľudských vzťahoch sú nevyhnutné a k najrôznejším sporom dochádza aj medzi členmi rodiny. Je nutné podotknúť, že konflikty v rodine, líšiac sa od ostatných, sú špecifické tým, že sa dotýkajú osôb v trvalom a na sebe závislom vzťahu. Možno aj preto sú častejšie sprevádzané emóciami a silným stresom, z čoho vyplýva väčšia zraniteľnosť a emočná angažovanosť. Rodinné konflikty sú príznačné i tým, že bezprostredne negatívne

pôsobia na ďalších členov rodiny. Rodina nie je statický prvok, mení a vyvíja sa, každá zmena kladie na účastníkov nároky a je pre nich stresujúca. Ak príde medzi partnermi k nedorozumeniu, ponúka sa široký priestor pre diskusiu, ktorá však býva pomerne rýchlo značne afektívne podfarbená.

Kratochvíl (2009) vníma problémy a krízy v manželskom spoložití ako zákonité javy, ktoré tkvejú v podstate manželského vzťahu. Plaňava (2000) sa zaoberá otázkou, či je možné a účelné oddeľovať manželské krízy od kríz rodinných. Ak kríza manželského páru nejakým spôsobom zasahuje a ovplyvňuje plnenie základných funkcií spoložitia v rodine, potom je možné predpokladať prepojenie manželskej krízy s krízou spoložitia v rodine ako celku. Teda aj deti môžu byť priamo či nepriamo vtiahnuté do manželskej krízy a podľa odborníkov sa tak deje v prevažnej väčšine prípadov. Myslíme si, že nie je možné zabezpečiť, aby manželské konflikty nezasahovali do rodinného prostredia a dokonca sme presvedčení, že vnímavosť detí je rodičmi často podceňovaná. Otázkou vnímavosti detí sa už pred viac ako štyrmi desaťročiami zaoberal Trnka (1974), podľa ktorého je dobré si uvedomiť, že dieťa je spravdla vnímavejšie voči tomu, čo sa v rodine deje, než sú si dospelí ochotní pripustiť.

Mediácia v rodinných konfliktoch

Nestabilita rodinných vzťahov, zvyšovanie počtu problémových rodín a predovšetkým narastajúca rozvodovosť spôsobuje narušenú komunikáciu medzi členmi rodiny, ktorú môže napraviť práve mediácia.

Kríza rodiny sa v rokoch minulých obvykle riešila tradičným manželským poradenstvom. Systém predmanželského, manželského a rodinného poradenstva predstavoval až do obdobia revolučných zmien v oblasti politiky, ekonomiky, hospodárstva a sociálnej politiky v roku 1989 jediný komplexný poradenský systém v sociálnej oblasti. Dnes je u nás možné nájsť prvky sociálneho poradenstva v práci rôznych subjektov, ktorými sú inštitúcie štátnej správy, samosprávy, verejnoprávne inštitúcie či neštátne subjekty. Možnosti sociálneho poradenstva v okruhu rodinných, partnerských, rozvodových a porozvodových problémov sú limitované tým, že podstatná časť rozvádzajúcich sa manželov z najrôznejších dôvodov pomoc ani nevyhľadá. Ťažisko práce s rozvádzajúcimi sa manželmi potom zostáva na sociálnych pracovníkoch. V súlade s Holou (2011, s. 191) zastávame názor, že s rozširovaním obsahu i štýlu práce s rozpadajúcimi sa rodinami je sociálna práca „*účelným kontextom pre terapeutickú, poradenskú a tiež mediálnu pomoc rodinám.*“

V našich podmienkach sa v rámci mediácie rodinných konfliktov, s prihliadnutím na ich odlišný charakter, väčšinou rozlišuje medzi mediáciou rodinnou a mediáciou rozvodovou.

Rodinná mediácia rieši konflikty vzniknuté v rámci vzájomného spoložitia členov rodiny. Wilmot a Hockerová (2004) pripomínajú, že skúsený mediátor môže pomôcť určiť pravidlá spoložitia a vytvoriť reálne dohody s návodom, ako sa dostať cez problematické obdobie v živote rodiny. Rodinná mediácia tak často balansuje na pomedzí rodinného poradenstva či psychoterapie.

Rozvodová mediácia sa aplikuje tam, kde je komunikácia narušená a manželia už nemajú záujem sa k sebe vrátiť ako partneri, ale uvedomujú si, že ich konflikty spojené s rozvodom sa nedotýkajú len ich samotných a že je potrebné sa obrátiť na odborníka, aby s jeho pomocou dokázali zmierniť následky svojho rozhodnutia. Úlohou mediátora je podľa francúzskej rodinnej mediátorky Béatrice Trélaünovej (2005, s. 115) „*doviesť sporné strany k spoločnej a obojstranne prijateľnej dohode, v ktorej budú ošetrené a jasne formulované budúce záležitosti.*“ Mediálna dohoda tak umožňuje rodičom, aj v čase keď už nie sú manželmi, držať ochrannú ruku nad svojimi deťmi, mať vplyv na výchovu svojich detí a týmto spôsobom naplniť ich potrebu a právo byť s oboma rodičmi aj po rozpade ich partnerstva.

Rozvodová mediácia je všeobecne vnímaná ako súčasť mediácie rodinnej, preto v súlade s Holou (2011) používame termín „rodinná mediácia“, ktorý viac vyhovuje všetkým

oblastiam súvisiacim s rozpadom manželstva a ďalšiemu rodičovskému fungovaniu. Rodinná mediácia, ako zvyrazňuje Trélaunová (2005, s. 112) „ponúka dôverný a bezpečný priestor, v ktorom je možné hovoriť o konflikte, vysvetliť spory, vysloviť svoje bolesti a potreby, aby sa mohlo pristúpiť k novému usporiadaniu rodiny, k zmenám, k budúcnosti.“

Princípy rodinnej mediácie

Zmyslom rodinnej mediácie je ponúknuť manželom, najmä s nezaopatrenými deťmi, alternatívnu formu riešenia ich rodinnej krízy namiesto tradičného súdneho konania. Súčasne súdna prax riešenia sporov rodičov priamo núti, aby svoje nepriateľstvo prehlbovali. Z hľadiska prevencie je preto veľmi potrebná nielen všeobecná osveta rodičov v postojoch k dieťaťu, ich poučenie o výchove a správnej starostlivosti o dieťa, predchádzanie rodinným rozvratom, ale tiež zdôraznenie rodičovskej zodpovednosti za priaznivý vývoj dieťaťa aj po tom, keď spolu prestávajú žiť.

Pri aplikácii rodinnej mediácie musí brať mediátor do úvahy určité špecifiká, ktoré rodinné spory sprevádzajú. Pretože spravidla ide o emočne nabitú vzťahy, ktoré môžu výrazne ovplyvňovať všetkých členov rodiny, je nevyhnutnou úlohou mediátora oddeliť konfliktnú partnerskú rovinu od prípadnej roviny rodičovskej. Základný princíp rodinnej mediácie potom môžeme vidieť v podporovaní vôle a schopnosti rozvádzajúcich sa partnerov byť napriek vzájomnému konfliktu komunikujúcimi ľuďmi a kompetentnými rodičmi. Teoretické východisko tohto poňatia nachádza Holá (2011) v konceptoch štrukturálnej rodinnej terapie.

V niektorých cudzojazyčných prekladoch nájdeme aj synonymické označenie štruktúrálno-funkčný smer rodinnej terapie. Podľa Salvadora Minuchina, zakladateľa tohto smeru, musí mať zdravá rodina predovšetkým jasne definované medzigeneračné hranice a jasnú hierarchiu moci odvodenú od autority rodičov. Prevedárová (2001) uvádza, že štruktúralne orientovaná rodinná terapia a poradenstvo je založená na normatívnych predstavách o fungovaní zdravej funkčnej rodiny. Ako už hovorí samotný názov, zdroj problémov vidí hlavne v existujúcej štruktúre vzťahov, v nevyjasnených rolách, zle usporiadaných hraniciach medzi generáciami, respektíve subsystémami rodiny. Problém môže nastať aj v dôsledku nevhodného rozloženia moci medzi rodinnými príslušníkmi alebo v dôsledku príliš voľných, prípadne príliš tesných väzieb medzi nimi. Z toho vyplýva, že terapia a poradenstvo je zamerané najmä na rozbor a reštrukturalizáciu vzťahov, zmeny v oblasti pozícií a rol, mocenské zmeny, odhalenie a odstránenie patologických väzieb a na vytvorenie nového scenára rodinného života, ktorý by členom pomohol k úspešnému vyrovnaniu sa so životnou realitou.

Vychádzajúc zo štruktúralne orientovanej terapie je potom rodinná mediácia založená na zodpovednosti rodičov za rozhodnutia, ktoré ovplyvňujú ich deti.

Rodinné spory, najmä rozvodové, patria k citovo a emočne najnáročnejším. Napriek tomu je možné ich riešiť kultivovaným spôsobom za pomoci mediátora. Jusanová a Kubicová (2006) za základný princíp rodinnej – rozvodovej mediácie považujú spoluprácu rodičov s mediátorom v snahe nájsť optimálne rozvodové usporiadanie. Rodičia si za pomoci mediátora ujasnia predstavy o potrebách detí i potrebách svojich a získajú tiež prehľad o právnych náležitostiach rodinných vzťahov.

Účastníci rodinnej mediácie

Účastníkmi rodinnej mediácie sú manželia či rozvedení manželia, ich deti, rodinní príslušníci a celé dotknuté sociálne okolie rodiny.

Náročnosť prežívania konfliktného vzťahu partnerov sa odráža aj v náročnosti prežívania mediácie. Negatívne emocionálne prežívanie konfliktu medzi partnermi je veľakrát také hlboké, že medzi nimi k priamemu kontaktu nemôže v prvých fázach mediácie prísť. Mediácii tak môžu predchádzať upokojujúce a informatívne stretnutia s každým partnerom zvlášť.

V súvislosti s účastníkmi mediačného procesu sa musíme osobitne zmieniť o účasti detí na mediácii. Holá (2011) prízvukuje, že k tejto problematike je potrebné pristupovať s veľkou opatrnosťou. Deti by mali byť účastníkmi konfliktov rodičov len v minimálnej miere a nemali by byť zapájané do hľadania riešenia a rozhodovania. Mali by byť prizvané až v okamihu, keď sú im rodičia schopní spoločne predstaviť nejaké konštruktívne riešenie situácie. Tu sa nám žiada pripomenúť, že do rodinnej mediácie, zvlášť rozvodovej, nemusia vstupovať iba manželia, ale tiež partneri, ktorí majú spoločné deti a v prvom rade v záujme detí trvajú na zachovaní funkčnosti ich vzťahu aj po rozchode.

Z novej prítomnosti detí v procese mediácie vyplývajú i špecifické požiadavky na osobu mediátora. Warshak (1996) ponúka odporúčania, ako si vo veci starostlivosti o dieťa vybrať mediátora. Podľa neho by mal mať skúsenosti v psychologickom posudzovaní a znalosti z odboru detskej psychológie či psychoterapie a preto navrhuje preveriť jeho prax a odbornú kvalifikáciu. V tomto zmysle by z nášho pohľadu vhodným mediátorom mohol byť psychológ či psychoterapeut alebo v psychológii vzdelaný sociálny pracovník. Takýto mediátor, v danej lokalite navyše známy dobrou povestou, bude mať isto podstatný vplyv na dlhodobú psychickú pohodu všetkých účastníkov rodinnej mediácie. V spojení s dlhodobou psychickou pohodou Holá (2011) pripomína, že rodinnú mediáciu nie je celkom možné oddeliť od rodinného poradenstva, rozvodovej terapie či psychoterapie.

Apelovali sme na odborné vedomosti mediátora z oblasti psychológie. Na druhej strane sa však rodinná mediácia dotýka rozvodu manželstva aj po stránke právnej, preto je vhodné, aby sa jej zúčastňovali aj mediátori s právnickým vzdelaním špecializovaní predovšetkým na rodinné právo. Ich výhodou je podľa Holej (2011) ovládanie rodinného práva a tým možnosť odhadnúť klienta v presadení jeho predstáv o porozvodovom usporiadaní. Nevýhodou vidí v úzkom zameraní na vecný problém a neskúsenosti preorientovať pozornosť partnerov od vlastných pozícií k potrebám, záujmom a motívom.

Z nášho pohľadu by bolo ideálne, aby mediátor disponoval odbornými vedomosťami viacerých vedných disciplín. V takom prípade by museli byť preliminované procedúry pre výber, výcvik a kvalifikáciu mediátorov a stanovené štandardy úrovne pre výkon rodinnej mediácie.

Výhody mediácie

V porovnaní so súdnym konaním prináša mediácia niekoľko nesporných výhod. Jej najväčším prínosom je skutočnosť, že vedie k riešeniam, ktoré by boli len veľmi ťažko dosiahnuteľné v štandardnom súdnom konaní a to spôsobom, ktorý je ľudsky oveľa príjemnejší.

Wilomot a Hockerová (2004) rekapitulujú zreteľné výhody mediácie, tak ako ich vníma napríklad Moore (1996), Pruitt (1981) či Fischer a Ury (1981). Tým, že sa mediácia spolieha na aktívne vyjednávanie a angažovanie strán, podporuje spoločný záujem na riešení. Je pravdepodobnejšie, že strany ukončia spor riešením odvodeným prostredníctvom procesu mediácie. Dohoda je ich, nie je vynútená, následkom čoho nie je žiadny „porazený“, ktorý sa necíti byť tlačný k pomste. Strany sa podieľali na vzniku konfliktu a spoločne pracujú na jeho zvládnutí. Ich aktívne zapojenie je zdrojom vzájomného posilnenia; preberajú vlastníctvo konfliktu a s pomocou mediátora kladú na proces určité obmedzenia. Mediácia uznáva, že strany mali nejaký druh predchádzajúceho vzťahu, ktorý bude pokračovať ešte dlho potom, ako sa spor vyrieši. Pretože sprostredkovaná dohoda reprezentuje prácu všetkých zúčastnených, riešenie bude pravdepodobne integratívnejšie a kreatívnejšie. Strany si už nemusia vyberať len medzi dvomi nevyjednatelnými pozíciami, ale môžu produkovať nové riešenia. Za každou špecifickou pozíciou sú všeobecnejšie obsahy. Dohoda pomocou mediácie sa môže zamerať skôr na záujmy, nielen na konkrétne pozície. A nakoniec, mediácia je zvyčajne lacnejšia ako súdny proces a tým aj dostupnejšia širšej verejnosti.

Prednosti mediácie nachádza Moore (2009) v postulátoch. Domnieva sa, že ľudia v konfliktných vzťahoch majú dostatok spoločných záujmov, aby našli spoločnú reč a že sú nakoniec zodpovední za urovanie ich vlastného konfliktu. Tiež očakáva, že dohody medzi stranami budú vnímavejšie k ich potrebám ako urovanie vynútené treťou stranou.

Skôr ako sa budeme venovať výhodám rodinnej mediácie, pokladáme za účelné vymenovať preferované prvky mediácie tak, ako ich syntetizuje Holá (2011):

Lepšie porozumenie situácii dáva možnosť nachádzať flexibilné možnosti pre jej riešenie, pričom platí, že eventualít je v konfrontácii s formálnym súdnym konaním oveľa viac. Aj Svoboda (2005) vyzdvihuje objektívne jestvujúci fakt, že znepriatelené strany majú väčšiu možnosť nadviazať priamy kontakt a mediácia ich dokáže orientovať sa na seba tým, že im pomáha nájsť spoločný pohľad na vzájomný vzťah.

Dobrovoľnosť je predpokladom úspešného priebehu mediačného procesu. Účastníci sa k začiatku mediácie a spolupráci odhodlajú na základe vlastnej vôle, čím si ponechávajú právo definovať konečný výsledok a zároveň sa ujímajú zodpovednosti za výsledok procesu. Dosiachnutie zdarného výsledku mediácie Stolář, Púry a Šámal (2000) podmieňujú úplnou dobrovoľnosťou všetkých strán sporu pristúpiť a spolupracovať na vyriešení vzniknutej konfliktnej situácie.

Rovnoprávnosť spôsobuje tlak k hľadaniu vzájomného a pre obe strany vyhovujúceho riešenia problému a zintenzívňuje slabšiu pozíciu účastníka. Vďaka kontrole nad rozhodnutiami sa účastníci sporu stávajú rovnoprávnymi a pretože dohoda bola dosiahnutá kooperáciou, snaha dodržiavať uzatvorenú dohodu je zvyčajne vysoká.

Dôvernosť je dôležitým faktorom mediácie vedenej neutrálnou osobou. Dobrý mediátor zaobchádza citlivo s emočnými a vzťahovými stránkami konfliktného prípadu, strany sporu sprevádza. Informácie získané v procese mediácie sú dôverné. Mediátor je viazaný mlčanlivosťou a ak nie je zákonom či dohodou o mediácii stanovené inak, bez súhlasu klienta nesmie poskytovať akékoľvek správy o priebehu mediácie.

Ústretovosť v mediácii znamená vzájomnú snahu účastníkov konfliktu v priamom osobnom kontakte ustúpiť od konfrontačného vyjednávania a zamerať sa na hľadanie vzájomne výhodného riešenia. Plamínek (2006) vyjadruje presvedčenie, že prostredníctvom mediácie nedochádza k zhoršeniu vzťahov medzi účastníkmi sporu, naopak, vzťahy sa môžu podstatne zlepšiť. Mediácia im umožňuje uvedomiť si, že vzájomná ústretovosť je pre riešenie konfliktov najvýhodnejšia a ukazuje im model, ako sa v budúcnosti naučiť spolupracovať.

Rýchlosť možno považovať za výsadu mediácie. Konflikty sa dajú riešiť bezodkladne bez unavujúcich a deštruktívnych prietahov, ktoré sú často typickou črtou súdnych konaní, ktoré sú na rozdiel od mediácie viazané obligatónnymi procesnými postupmi.

Nižšie finančné náklady v porovnaní so súdnymi výdajmi a ďalšími právnymi službami sú výsledkom menšej časovej náročnosti. Mediačné služby nepredstavujú pre účastníkov sporu tak vysoké finančné zaťaženie, resp. finančné výdavky za hodinové sadzby mediátora.

Výhody rodinnej mediácie

Pri výpočte výhod procesu rodinnej mediácie oproti súdnemu konaniu sa Chudý a Svoboda (2005) zhodujú s Warshakom. V súdnom konaní sú všetci, vrátane sudcu a advokátov, zameraní predovšetkým na minulosť. I keď minulosť, samozrejme, hrá významnú úlohu, mediácia hľadá riešenia v budúcnosti a strany môžu určovať, ako by podľa ich predstáv budúcnosť mala vyzeráť. Často je významnou súčasťou dohôd, uzatváraných v rámci mediačného procesu, dojednanie o kvalitnejšej komunikácii v budúcnosti. Príčina celého radu konfliktov leží zrejme niekde v zlej komunikácii a v skutočnosti, že jeden z partnerov si urobil o druhom obraz na základe domnienok, interpretácií a záverov, ktoré nemajú s úmyslami druhého nič spoločné. Jednoznačnou výhodou rodinnej mediácie oproti súdnemu konaniu je aktivácia partnerov k osobnej angažovanosti. Rozhodnutie súdu je pevné, rozdeľuje strany na víťaza a porazeného a o právoplatnom rozhodnutí súdu už nie je možné

diskutovať. Rodinná mediácia je ohľadupľnejšia a menej psychicky náročnejšia, pretože s výsledkom mediačnej dohody musia obe strany vopred súhlasiť. Mediácia ušetrí rodičom zážitok poníženia, keď musia vo verejnom súdnom konaní hovoriť o príčinách rozpadu manželstva. Vyhnú sa i vystupňovaniu nepriateľstva, ku ktorému dochádza pravidelne ako k vedľajšiemu produktu takého zverejnenia. Mediácia môže pomôcť rodičom vyhnúť sa pocitu bezmocnosti, ktorý prežívajú vtedy, keď sú zákonom nútení dodržiavať rozhodnutia týkajúce sa kontaktu s ich vlastnými deťmi, ktoré navyše urobil niekto úplne cudzí.

Gijbels (1999) sa v tejto súvislosti vyjadruje, že v rámci súdneho procesu často hrozí, že budú vedené skôr zdanlivé konania. Opisuje ich ako konania, ktoré sú zahájené z pocitov frustrácie, bezmocnosti alebo iných intenzívnych citov, namiesto vecných, objektívne logických motívov. Najmenej u jednej zo strán prevažuje pocit, že sa jej koná bezprávie alebo že protistrana nie je prístupná logickým argumentom. Z núdze sa obracia na sudcu, pretože chce, aby ju niekto vypočul a dal jej za pravdu.

Prax rodinného práva poskytuje nespočetné príklady súdnych konaní, ktorých základom sú frustrácie. Klasickým príkladom je konanie o určení výšky výživného, pričom jadro problémov leží vo vzťahových problémoch rodičov a v dôsledku toho i v narušenom alebo úplne nefungujúcom riešení styku rodičov s deťmi. Právny boj len maskuje konflikt, ktorý podľa Gijbelsa (1999) vôbec nie je právny, ide o mocenský boj, za ktorým sa okrem frustrácie skrýva narušená komunikácia, zármutok a podobne. Súdne konanie je potom prejavom bezmocnosti a neschopnosti riešiť konflikt.

Warshak (1996) uvádza prvky, ktoré vystihujú výhody rodinnej mediácie v komparácii so súdnym procesom. Všetky pozitívne účinky, s ktorými sa v štandardnom súdnom konaní stretáme len zriedka, môžeme pozorovať u rozvodovej mediácie:

- možnosť rodičov aj po ukončení konania rozhodovať o veciach týkajúcich sa ich detí,
- posilnenie úcty a dôstojnosti rodiča,
- podpora komunikácie a kooperácie medzi rodičmi,
- zmiernenie nepriateľstva medzi rodičmi,
- upevnenie záväzku oboch rodičov voči porozvodovému usporiadaniu,
- možnosť porozvodového usporiadania „na skúšku“ pred konečným rozhodnutím,
- širší rozsah variant a možností v porozvodovom usporiadaní (zverenie dieťaťa do starostlivosti, kontakt s dieťaťom),
- možnosť flexibilného usporiadania rôznych činností a programov tak, ako to vyžadujú meniace sa potreby rodiny,
- zachovanie súkromia v osobných a rodinných záležitostiach,
- minimum zapájania sa štátu do rodinného života,
- minimalizácia finančných výdavkov rodičov i daňových poplatníkov.

Domnievame sa, že rozhodnutiu klientov pre mediáciu môže predchádzať aj negatívna skúsenosť so súdnym konaním či celková nedôvera v inštitúciu súdu. Sme svedkami toho, že neprijatie a neakceptovanie súdneho rozhodnutia môže viesť k frustrácii, nepriateľstvu, či dokonca násilným činom a únosom detí. Bojujúci rodičia sú takmer posadnutí dôkazmi o svojich rodičovských kvalitách, takže si často vôbec nevšimnú utrpenie svojich detí. A ak áno, hľadajú cestu, ako túto situáciu pri súde využiť vo svoj prospech. Od súdneho konania nemôžeme očakávať, že súd sa bude zaujímať konkrétnymi účinkami súdneho rozhodnutia. Na druhej strane, rodinná mediácia sa zaoberá aj následkami rozvodu a rozširujúcou sa sieťou rodinných vzťahov v prípade, že si rozvedený manžel nájde nového partnera. Mediácia je založená na dôvere, partneri musia mať dôveru, že konajú s úprimným zámerom nájsť riešenie sporu a že nikto nezneužije informácie z mediačného stretnutia ani v prípade, keď sa mediácia nevydarí. Ak partneri napriek počiatočnej nedôvere prejavia ochotu podstúpiť

mediáciu, dávajú najavo, že základ pre dôveru v druhého predsa ešte existuje. To pôsobí pozitívne a partneri potom mediačný proces vnímajú ako stimulujúci, čo sa o súdnom konaní rozhodne povedať nedá.

Ešte raz sa vrátime k Warshakovi (1996), ktorý za najväčšiu výhodu považuje účinok rodinnej mediácie na deti v rozvodovom konaní rodičov. Mediačné služby pri rozvodových sporoch, prípadne aj spoločná porozvodová starostlivosť o deti, môžu znížiť porozvodové napätie a komplikácie. Jedným z najdôležitejších faktorov pre dobrú adaptáciu detí po rozvode je nízka miera konfliktov medzi rodičmi, preto ide v konečnom dôsledku aj o prevenciu niektorých negatívnych sociálnych javov, ktoré krízu rodiny sprevádzajú.

Riziká mediácie

Dolanská (2010) považuje za vhodné, aby bol do rozvodového, respektíve predrozvodového procesu, začlenený inštitút mediácie, v rámci ktorého by kvalifikovaní mediátori výraznou mierou prispeli ku korektnému riešeniu manželských kríz a právnych následkov rozvodu manželstva.

Potenciálne riziko, ktoré pocitujeme v súvislosti s aplikáciou rozvodovej mediácie do praxe, vnímame ako znepokojenie, či tým, že sa bude apelovať na využívanie mediácie v procese rozvodu manželstva, sa zároveň nedá spoločnosti jasný signál percipovať rozvod ako prirodzený jav s potrebou upriamiť pozornosť len na jeho dôsledky. Mohlo by sa zdať, že samotná mediácia robí rozvodové konanie spoločensky prijateľnejším a z pohľadu verejnosti ho činí oprávneným. Napriek tomu je možné nájsť argumenty podporujúce opak.

Východisko vidíme v nevyhnutnej podmienke mediátora sa pred zahájením rozvodovej mediácie dostatočne informovať o stave manželského konfliktu a obozretne posúdiť, či nie je nádej na zmierenie a harmonizáciu rodinného prostredia. Nebolo by vhodné unáhliť rozhodnutie manželov o rozvode. Až vo chvíli, keď už je rozhodnutie manželov k rozvodu nezvratné, malo by sa s nimi pracovať na uvedomení si toho, že ich vzťah je potrebné budovať s orientáciou na budúcnosť. Na druhej strane však nemá ísť o pokus udržať manželstvo za každú cenu. To by manželom nepomohlo, naopak, mohlo by to prispieť k upevneniu nezdravej a bolestnej frustrácie. V momente, keď nie je možné rodinu vrátiť do pôvodného stavu, je dôležitá predovšetkým budúca komunikácia rodičov, vďaka ktorej sa môže predísť mnohým následkom. Úloha mediátora, ktorého cieľom nie je priviesť partnerov k rozvodu, ale v prvom rade objasniť ich vzájomnú komunikáciu, sa nám javí ako eticky obhájitelná.

Ďalšie nebezpečenstvo, s ktorým sa v rodinnej mediácii môžeme stretnúť, sme už naznačili. Aj keď je mediátor pri výkone svojej práce vedený etickými princípmi i svojou morálkou, môže vidieť v rozvodoch ekonomickú príležitosť, istotu práce a zárobku. Je iba na jeho svedomí, či dokáže mediáciu ukončiť tam, kde by partneri potrebovali skôr intervenciu rodinného psychoterapeuta. Na porovnanie chceme uviesť, že takéto riziko už v súčasnosti predstavuje mediácia pre právnikov či advokátov. Tým, že manželov presmerujú na mediátora či manželskú poradňu, prichádzajú v podstate o svojich klientov a, samozrejme, o svoj príjem. Navyše tam, kde sa poplatky za právne služby obyčajne vymedzujú ako podiel zo sumy získanej vo vyhratom spore, hrozí mediácia tým, že získanú sumu zredukuje. Riskin, Arnold a Keting (1997) predpovedajú, že právnici budú v budúcnosti na rozvodových sporoch klientov zarábať menej, pretože pomocou mediácie sa klienti môžu naučiť riadiť svoj vzťah tak, že budú menej závislí na službách právnikov.

Prípadnou hrozbou, ktorú rodinná mediácia predstavuje, môže byť i neodborne vedený mediačný proces, ktorý ešte viac zvýši napätie medzi partnermi a prinesie ďalšie ťažko napravitelné straty v rovine vzťahov, ktoré následne bránia v racionálnom riešení. I keď každá mediácia nemusí byť stopercentne úspešná, musí mediátor takémuto riziku v čo najväčšej miere zabrániť.

Rovnako, ako nie je rozvod riešením manželských konfliktov, ale skôr neriešiteľnej situácie, kde nedorozumenia zostávajú aj po rozvedení manželstva, nepozeráme sa na mediáciu ako na zázračnú metódu riešenia rozvodov, ale iba ako na techniku, ktorá pomáha pri zlyhaní komunikácie medzi partnermi. Tá býva v období rozvodu obzvlášť sťažená. Ani právna úprava nemôže konfliktom a krízam zabrániť a ani im predchádzať. Môže iba vytvoriť rámec, v ktorom sa môžu stanoviť pravidlá pre priebeh konania v konfliktnej situácii a prekonávania krízy s predpokladom riešenia prijateľného v budúcnosti pre všetky dotknuté strany.

V súlade s Dolanskou (2010), napriek možným rizikám, vidíme v inštitúcii mediácie potenciál stať sa súčasťou rozvodového i predrozvodového procesu. Cieľom rodinnej mediácie by v prípade „len“ manželskej krízy, prípadne krízy rodiny, bola snaha priviesť manželov k ich zmiereniu a obnoveniu manželského spolužitia. V prípade, kde už zmierenie nie je možné, by sa mediácia zacielená na dosiahnutie mediačnej dohody, ktorá by komplexne obsahovala všetky právne následky spojené s rozvodom tak vo vzťahu k manželom ako i deťom pochádzajúcim z manželstva. Inšpirujúc sa Hrušákovou (2006) máme za to, že mediácia by neprebíhala pred súdom, ale v spolupráci so sociálnymi pracovníkmi kvalifikovanými na problematiku manželstva a rodiny. Mediačná dohoda by bola predložená súdu na schválenie, prípadne vrátená na prepracovanie, pokiaľ by vykazovala určité právne nedostatky alebo by bola v rozpore so záujmami maloletých detí.

Nakoniec, výkonom rodinnej mediácie by boli v rámci rozvodového konania rešpektované a naplnené práva dieťaťa obsiahnuté v Dohovore OSN o právach dieťaťa, podľa ktorého má dieťa, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, právo slobodne sa vyjadrovať o všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú a za týmto účelom sa mu musí predovšetkým poskytnúť možnosť, aby bolo vypočuté v každom súdnom alebo administratívnom pojednávaní, ktoré sa ho dotýka. V súčasnosti sa tieto práva dieťaťa v konaní o rozvode manželstva pred súdom nie celkom dodržiavajú, čo je na druhej strane vzhľadom na prípadnú traumatizujúcu skúsenosť dieťaťa i pochopiteľné. Rozhovor dieťaťa s mediátorom by však traumatizujúcim zážitkom nebol, takže mediátor by sa stal aj garantom riadneho dodržiavania práv dieťaťa.

Záver

Sociálna práca sa vždy spájala s riešením krízových situácií. Medzi hlavné úlohy sociálnej práce je bezpochyby možné zaradiť pomoc ľuďom, ktorí sa pokúšajú riešiť a zvládať problémy vo fungovaní a v interakciách s ich sociálnym prostredím.

Profesionálna pomoc je typická tým, že sa dostáva k slovu vtedy, keď ostatné spôsoby, ktorými ľudia riešia svoje problémy, zlyhávajú alebo nie sú dosiahnuteľné z osobných či spoločenských dôvodov. Profesionálna pomoc je v živote človeka situácia neobvyklá, pretože bežne svoje problémy rieši sám s prispením svojho okolia, priateľov či iných neprofesionálov. Týmto spôsobom ľudia vyriešia väčšinu svojich problémov. Avšak práve tam, kde končia možnosti bežnej medziľudskej pomoci, nastupuje pomoc profesionálna.

V sociálnej práci predstavuje rodina základný systém, s ktorým sociálny pracovník pracuje. Každý problém, na riešení ktorého sa sociálny pracovník ako profesionál podieľa, sa nejakým spôsobom dotýka rodiny. Pri všetkých problémových situáciách je z hľadiska sociálnej práce možné použiť mediáciu.

Sociálny pracovník v pozícii mediátora je školený profesionál, ktorý je zodpovedný za riadenie mediačného procesu, za efektívnu komunikáciu, nehodnotí a nenavrhuje žiadne riešenia. Je pripravený načúvať účastníkom mediácie, pracovať s ich emóciami, sleduje ich zložitú situáciu, vzniknuté problémy pomenúva a predkladá ich ako témy k spoločnému rokovaniu a následnému riešeniu.

Mediácia, osobitne rodinná mediácia, je jednou z nových metód sociálnej práce pre riešenie sporov, ktorá pomáha znižovať prekážky v komunikácii, podporuje sociálne zblížovanie ľudí, prináša viac efektívnych a kreatívnych riešení problémovej situácie. Pretože na dohode pracovali sporné strany za pomoci vyškoleného odborníka – mediátora, je dohoda reálna, vecná, perspektívna a odráža možnosti a prania účastníkov mediáčného procesu. Je to metóda, ktorá má mať v demokratickej spoločnosti svoje pevné miesto.

Zoznam použitej literatúry

- DOLANSKÁ, R. 2010. Uplatnenie mediácie v rámci rozvodového konania. In MICHANČOVÁ, S. – DOLANSKÁ, R. *Súčasnosť a perspektívy probácie a mediácie: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2010, s. 234-242. ISBN 978-80-555-0162-8.
- GIJBELS, L. J. H. 1999. Od sprostredkování rozvodu k mediaci – Zkušenosti holandského rozvodového mediátora. In *Evropské a Mezinárodní Právo*, roč. 8, č. 5/1999, s. 3-6. ISSN 1210-3977.
- HOLÁ, L. 2011. *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, 2011. 272 s. ISBN 978-80-247-3134-6.
- HRUŠÁKOVÁ, M. 2006. Zánik manželství. In HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno: Doplněk, 2006, s. 114-146. ISBN 80-7239-192-5.
- CHUDÝ, Š. – SVOBODA, I. 2005. Výchovná činnost mediátora probační a mediální služby. In *Veřejná správa*, č. 10/2005, s. 24-26. ISSN 1213-6581.
- JUSANOVÁ, E. – KUBICOVÁ, J. 2006. Rodinná mediace je prevencí i řešením rodinných a rozvodových sporů. In BAKALÁŘ, E. et al. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. s. 99-106. ISBN 80-246-1089-2.
- KRATOCHVÍL, S. 2009. *Manželská a párová terapie*. Praha: Portál, 2009. 280 s. ISBN 978-80-7367-646-9.
- MOORE CH. W. 2009. *Mediacje: praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2009. 572 s. ISBN 978-83-7601-641-2.
- PLAMÍNEK, J. 2006. *Jak řešit konflikty*. Praha : Grada Publishing, 2006. 132 s. ISBN 80-247-1591-0.
- PLAŇAVA, I. 2000. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk, 2000. 294 s. ISBN 80-7239-039-2.
- PREVENDÁROVÁ, J. 2001. *Rodinná terapie a poradenstvo: Základné pojmy a teoretické východiská*. Bratislava: Humanitas, 2001. 148 s. ISBN 80-968053-6-3.
- RISKIN, L. – ARNOLD, T. – KEATING, J. M. 1997. *Mediace aneb Jak řešit konflikty*. Praha: Pallata, 1997. 126 s. ISBN 80-901710-6-0.
- STOLÁŘ, A. - PÚRY, F. – ŠÁMAL, P. 2000. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000. 468 s. ISBN 80-7179-350-7.
- SVOBODA I. 2005. *Úvod do studia mediace a probace*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2005. 118 s. ISBN 978-80-7318-261-8.
- TRÉLAÜN, B. 2005. *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha: Portál, 2005. 144 s. ISBN 80-7178-935-6.
- TRNKA, V. 1974. *Děti a rozvody: Studie o adaptovanosti dětí z rozvrácených rodin*. Praha: Avicenum, 1974. 216 s.
- WARSHAK R. A. 1996. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha : Portál, 1996. 240 s. ISBN 80-7178-089-8.
- WILMOT, W.W. – HOCKER, J. L. 2004. *Interpersonální konflikt*. Bratislava: Ikar, 2004. 495 s. ISBN 80-551-0832-3.

Kontakt na autora

PhDr. Adriana Mitasová
Doktorand Vysoké školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave
E-mail: institut4@gmail.com

PhDr. Bystrík Mitas
Doktorand Vysoké školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave
E-mail: bystrikm4@gmail.com

ŠPECIFIKÁ RODINNEJ MEDIÁCIE V MENŠÍCH OBCIACH

Specifics of family mediation in smaller villages

Antónia MIKULÍKOVÁ

Abstrakt

Autorka má zriadenú kanceláriu v menšej obci a v príspevku poukazuje na to, že kancelária v obci môže fungovať rovnako ako v meste. Dôležitejšie než umiestnenie kancelárie, sú praktické skúsenosti mediátora, jeho zameranie a osobnosť.

Kľúčové slová: *mediácia, rodinné vzťahové spory, rodinné majetkové spory, vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov, vyporiadanie podielového spoluvlastníctva, kancelária mediátora v obci*

Abstract

The author has established an office in the small village and the article points out that the office can work in a village as well as in a city. More important than a location of an office, is the practical experience of the mediator, the competence and the personality.

Key words: *mediation, family relationship disputes, family property disputes, settlement of marital property, settlement of conjunct ownership, an office in a village*

Na začiatku je potrebné si ujasniť okruh sporov, ktoré patria pod rodinnú mediáciu. Sú to rôzne situácie, ktoré prináša život a niekedy vyústia do sporu a to jednak v úzkom kruhu rodiny, teda medzi manželmi navzájom, medzi rodičmi a deťmi, najmä tínedžermi ale aj medzi starými rodičmi a ich dospelými deťmi, vnukmi, súrodencami či širšou rodinou. Patria sem aj prípady rodín s deťmi osvojenými, alebo ktoré sú v náhradnej osobnej či pestúnskej starostlivosti. Jedná sa o rôzne vzťahové a majetkové spory.

Medzi vzťahové veci môžeme zaradiť riešenie problémov v komunikácii medzi partnermi, medzi rodičmi a deťmi, vo výchove detí, medzi rozídenými či rozvedenými rodičmi o starostlivosť a styk s deťmi, o výživné. Ale patria sem aj spory zdanlivo malicherné, za ktorými sa môže skrývať napríklad strach, žiarlivosť, nenávisť, pomsta alebo naopak láska a túžba po pozornosti. Medzi rodičmi sú to najmä rozdielne názory na výchovu detí. V poslednom období sa stretávam s vážnymi spormi o to, či dieťa dať alebo nedat' zaočkovať, rozdielnymi názormi na výživu a najmä či dieťaťu škodia alebo neškodia konzervačné látky obsiahnuté takmer v každej kúpenej potravine, dokonca v obyčajnom chlebe. Na tomto mieste spomeniem napríklad spor rodičov, ktorí ho nazvali „kauza lízatko“, v ktorom sa hádali o to, že otec dal dcére lízanku a matka s tým nesúhlasia. Problémov mali viacero, rozviedli sa a matka otca podozrieva zo zneužívania dcéry.

V rodinných majetkových sporoch sa rieši napríklad dosiahnutie dohody o vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov (BSM) po rozvode manželstva, podielového spoluvlastníctva po rozchode partnerov, ale aj medzi súrodencami, rodičmi a deťmi či širšou rodinou, tiež dedičské rodinné spory.

Mám za to, že pri schopnosti pomôcť ľuďom pri riešení ich sporov je dôležitý druh vzdelania a osobnosť mediátora. Pre mňa ako mediátora s právnickým vzdelaním je jednoduchšie riešenie majetkových sporov než vzťahových. Keď som začínala s mediáciou, na seminároch nám vštepovali, že mediátor do sporu nezasahuje, aktívne počúva,

preformulováva vyjadrenia sporových strán. S tým všetkým súhlasím, ale len samotné počúvanie a preformulovávanie vyjadrení nestačí. Klienti často očakávajú od mediátora aj poradenstvo v rôznych oblastiach, čo robiť, na aký úrad sa obrátiť a to napríklad ak pri vypořádání BSM je majetok zaťažený exekúciami, ak sa potrebujú vzájomne vyplatiť a potrebujú úver, ak majú spor so školou, ktorú dieťa navštevuje, kam sa obrátiť keď je dieťa šikanované spolužiakmi a učiteľ to nerieši alebo keď je dieťa šikanované učiteľom či dokonca riaditeľom školy. Mediátor však v žiadnom prípade nerozhoduje spor, rozhodnutie je výlučne v rukách sporových strán. Úlohou mediátora nie je, aby za každú cenu zmieroval rozvadené strany, ale aby im pomohol dosiahnuť dohodu, s ktorou budú obe strany spokojné a budú ju rešpektovať. Ak sú stranami sporu manželia, ktorí sa chcú rozviesť, tak výsledkom nemá byť to, aby zostali spolu, ale aby sa pokojne rozišli a zachovali si pokiaľ možno korektné vzťahy, aby boli schopní spolu komunikovať, čo je veľmi dôležité ak majú maloleté deti a aby sa dohodli na starostlivosti o ne a na výživnom. Na udržanie manželstva, na obnovenie dôvery medzi manželmi tam kde komunikácia dlhodobo zlyhávala, alebo došlo k strate dôvery v dôsledku nevery, požívania omamných látok alebo márnostatnosti a pod. je potrebné, aby bol mediátor predovšetkým dobrý psychológ. Mediácia je povolanie, ktoré vyžaduje neustále vzdelávanie a spoluprácu s inými odborníkmi a úradmi, napríklad súdmi, úradom práce, sociálnych vecí a rodiny, advokátmi, znalcami, geodetmi, finančnými poradcami, exekútormi.

Neviem, či je rozdiel v klientele ak má mediátor kanceláriu v meste alebo na dedine. Dnes nie je problém pricestovať za mediátorom do obce. Tak ako ľudia cestujú za nákupom, tak isto cestujú aj za službami, v tom nevidím problém. Azda je rozdiel ten, že do kancelárie umiestnenej na dedine prichádzajú klienti cielene. Mám kanceláriu v obci, ktorá má síce evidovaných asi 1200 obyvateľov, reálne tu však žije asi 800 ľudí. Spolu s kolegom z inej obce sme si spoločne udržiavali aj kanceláriu v okresnom meste, táto však bola častejšie navštevovaná ľuďmi, ktorí považovali mediáciu za bezplatné poradenstvo najmä pri finančných problémoch, pri problémoch s exekúciami, nebankovkami, či dokonca ako útočisko pri trestnom stíhaní. K väčšej miere takýchto klientov dopomohlo podľa môjho názoru aj to, že neďaleko sa nachádza mestský úrad, ktorý zriadil bezplatné poradenské centrum, ktoré sa koná raz mesačne a jeho súčasťou je aj mediácia, čo reprezentuje môj kolega. Toto bezplatné centrum navštevujú ľudia sociálne slabší, ktorí následne hľadali bezplatnú pomoc v našej spoločnej kancelárii. Udržiavať mediačnú kanceláriu na bezplatnom poradenstve, z čoho v podstate vzišla platená mediácia málokedy, bolo neúnosné, preto sme ju zrušili a ponechali sme si iba kancelárie v obciach. Kanceláriu v obci som si zriadila v roku 2012, keď som absolvovala odbornú prípravu mediátora. Mojimi klientmi sú ľudia z tejto obce ale aj z okolitých miest a obcí, aj z iných okresov, niekedy aj z iného konca republiky, či z neďalekej Moravy. Možno je to komornejším prostredím, ale do kancelárie v obci mi od začiatku chodí viac klientov, než chodilo v meste do spoločnej kancelárie, ktorú sme mali s kolegom. Keď sme otvárali spoločnú kanceláriu v meste, minuli sme nemalé finančné prostriedky na reklamu v médiách, ohlas však veľký nebol. V súčasnosti reklamu nemám žiadnu, klienti ma kontaktujú najmä cez ústne odporúčanie iného klienta, alebo si môj kontakt vyhľadávajú na internete, dokonca ma odporučili zo súdu. Niektorí mi povedia, že si ma vybrali cielene napríklad preto, že chceli ako mediátora ženu alebo preto, že potrebujú riešiť majetkový spor a vybrali si ma lebo mám právnické vzdelanie. Vzhľadom k tomu, že som v minulosti pracovala na notárstve, vyznám sa v pozemkovej knihe, katastri, geometrických plánoch, mám skúsenosti s realitami a čiastočne i stavebníctvom, možno preto ma vyhľadávajú klienti, ktorí potrebujú vyriešiť spor týkajúci sa nehnuteľností. Klienti z iných okresov tento výber odôvodňujú napríklad aj tým, že majú chúlостivý spor a nechcú ho riešiť v prostredí, kde ich ľudia poznajú.

Riešim spory rôzneho charakteru, ale pokiaľ sa týka rodinných sporov, tak sú to najmä prípady týkajúce sa dosiahnutia dohody pri rozvode manželstva o výkon rodičovských práv

a povinností a následne vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov po jeho zániku rozvodom. V širšej rodine riešim často rodinné majetkové spory medzi súrodencami, aj vzdialenejšími príbuznými. Stáva sa, že vyriešením majetkového sporu v rodine sa vyrieši aj vzťah, jednoducho sa prestanú na seba hnevať. Niekedy je však pocit krivdy tak veľký, že zmierenie nie je možné ani napriek majetkovému vyrovnaniu. V poslednom období mám viacero zaujímavých prípadov rodinného charakteru, ktoré samotní klienti nazývajú ako spor o dedičstvo. Po oboznámení sa s prípadom zistím, že nejde o dedičský spor, keďže obaja rodičia žijú alebo jeden z nich. Ide napríklad o to, že rodičia darovali nehnuteľnosť jednému z detí bez toho, aby boli o tom informovaní ostatní súrodenci, čo vyvoláva v rodine hádky a nevraživosť. Hoci z právneho hľadiska majú rodičia ako vlastníci plné právo disponovať so svojim majetkom a darovať ho iba jednému zo svojich detí, ostatné deti cítia veľkú nespravodlivosť a ujmu. Prípady končia rôzne, keďže sú dané rôzne okolnosti a rôzne majetkové pomery. Nedá sa zovšeobecniť ako sa vec rieši, je to individuálne ale napríklad jeden z takýchto prípadov skončil mediačnou dohodou o vrátení daru.

Záver :

V mojom príspevku som chcela poukázať na to, že mediátor nepotrebuje udržiavať nákladnú kanceláriu v centre veľkého mesta na to, aby mohol poskytovať svoje služby. Kancelária mediátora v obci prispieva svojou službou aj rozvoju obce tak ako k rozvoju obce prispievajú aj iné služby či obchody. Mediátor má v dnešnej spoločnosti svoje miesto nie však preto, že by snáď pribudlo sporov, ale preto, že sa ľudia snažia svoje problémy riešiť a ak to sami nezvládnu, neboja sa vyhľadať nezávislého odborníka, ktorý im môže pomôcť vyriešiť ich spor a priviesť ich k dohode, tak aby boli všetci spokojní.

Kontakt na autora:

JUDr. Antónia Mikulíková - mediátor
kancelária: 906 02 Dojč 66
mikulikova@gmail.com

Odborný profil autora :

Autorka vyštudovala právo na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici. Odbornú prípravu mediátora absolvovala v roku 2012. V rokoch 1991 až 1992 pracovala na Štátnom notárstve v Senici, v rokoch 1993 až 1995 na Notárskom úrade v Senici a následne až do roku 2005 na Notárskom úrade v Skalici. Od roku 2003 je spolumajiteľkou firmy z oblasti stavebníctva a zároveň v rokoch 2005 až 2015 pracovala aj v realitnej oblasti. V rokoch 2010 až 2012 bola členkou Rady Slovenského pozemkového fondu. Dobrovoľnícky pracovala v organizácii zaoberajúcej sa právami detí a tiež poskytovala poradenstvo v dobrovoľníckej organizácii v oblasti samosprávy. Je poslankyňou obecného zastupiteľstva druhé volebné obdobie od roku 2010. Mediáciu aktívne vykonáva od roku 2012.

MEDIÁCIA AKO MOŽNOSŤ RIEŠENIA PRI RODINNOM KONFLIKTE Z POHLADU SPODaSK

Mediation as a opportunity of resolving conflict in a family from the perspective of social-legal protection of children and social custody

Eva RIEČICOVÁ

Abstrakt:

Latinský medius znamená stredný, prostredný, či nestranný, neurčitý. Matoušek (2003) popisujú problematiku metód a riadenia v sociálnej práci venuje jednu kapitolu aj využitiu mediácie v sociálnej práci a jej charakteristike. Mediácia je zjednodušene povedané mimosúdne riešenie sporov. Podľa Límovej a Lavického (In Holá, 2011) „je mediace alternatívni způsob řešení sporů v civilním právu za pomoci třetí, nestranné a neutrální osoby – mediátora, který sporným stranám pomáha vyřešit jejich vzájemný spor a dospět k oboustranně výhodné dohodě.“ Rovnako to popísal aj Bednařík (2003). Možno ňou riešiť zväčša väčšinu sporov vznikajúcich v občianskoprávných, rodinnoprávných, pracovnoprávných, či obchodných alebo záväzkových vzťahoch. Mediácia má niekoľko výhod. Je rýchla, čiže šetrí čas, lebo medičné stretnutie sa dá dohovoriť omnoho rýchlejšie ako súd vytyčí termín pojednávania. Je lacnejšia, napriek tomu, že súdne konania vo veciach maloletých detí sú zväčša bez vstupného súdneho poplatku s výnimkou konaní o zníženie výživného a žaloby o zapretie otcovstva, avšak vo väčšine konaní môžu byť zo strany súdu uplatnené trovy konania a navyše sa suma za konanie zvyšuje v prípade splnomocnenia právneho zástupcu, advokáta na konanie a tiež pri rôznych znaleckých dokazovaniach.

Kľúčové slová: *rodinná mediácia, rodina, deti, nestrannosť, sprostredkovanie, sociálnoprávna ochrana detí*

Abstract :

The latin word « medius » means middle – impartial – central – uncertain – vague. Matousek (2003), describing the issues of the methods and directing in social work, dedicates a chapter to mediation and its characteristics in social work. Mediation, to use simple words, is solving arguments (conflicts – disagreements – discords – disputes) non-judicially. According to Limova and Lavicky (In HOLA, 2011) : « mediation is an alternative way of solving civil law conflicts with the help of a third person, impartial and neutral – a mediator, who helps the two sides to solve their problem so that they end up by signing a mutually advantageous agreement. » Bednarik (2003) gives the same definition. Mediation can solve many conflicts in civil law, family law, work law, business law relationship cases or others. There are several advantages in choosing mediation. It is fast so it earns time. This is because a mediation appointment can be organised faster than an appointment given by the court. It is cheaper despite the fact that lawsuit in cases of minor children is, in most of the cases, free of charge. However, there is an exception in cases of alimony decrease or paternity determination. Moreover, there might be some other fees for the court in different cases.

Key words: *family mediation, family, children, impartiality, intervention, social protection of children*

Ako píše Kuchyňka a Havlík (In Porubcová, 2015) s mediáciou v trestnej oblasti patrí rodinná mediácia k najrozšírenejším oblastiam využívania mediácie, ktorú možno vzhľadom na jej charakter rozdeliť na rodinnú, ktorá sa zaoberá riešením spoločného fungovania rôznych členov rodiny a rozvodovú, ktorá rieši konflikty týkajúce sa rozvodového procesu, resp. porozchodové, ktoré riešia úpravu práv a povinností k maloletým deťom medzi ich rodičmi.

„Mediátor je konkrétna osoba, sprostredkovateľ, ktorý je súčasťou komunikácie, vyjednávania. Mediátor je zodpovedný za proces, nie výsledok.“ (Strieženec In Schavel - Oláh, 2008, s. 179) Podľa Holej (2011, s. 50) „Mediátor je odborník na efektívni vyjednávání. Je nezávislý a neutrální. Je zodpovědný za proces jednání a rozhoduje o jeho forme.“ Mediátor podľa zákona č. 420/2004 Z. z. o mediácii v znení neskorších predpisov musí absolvovať odbornú prípravu, ktorá je v rozsahu 200 hodín a je zameraná pomerne na výučbu o základoch práva, o odvetviach občianskeho práva, pracovného práva, obchodného práva, rodinného práva a právnych predpisov určených na ochranu spotrebiteľa, oblasť interpersonálnej komunikácie, teórie konfliktov a psychologických aspektov ich riešenia, oblasť pravidiel správania sa mediátora a tréning jeho sociálnych zručností a vedenie procesu mediácie, prípravu dohody o začatí mediácie a dohody, ktorá je výsledkom mediácie.

Mediačnú činnosť môže vykonávať potom, čo absolvuje prípravu na výkon mediácie, obdrží osvedčenie vzdelávacej inštitúcie alebo Ministerstva spravodlivosti SR a je zapísaný v zozname mediátorov, ktorý je vedený na MS SR ako aj zoznam znalcov, tlmočníkov, prekladateľov a advokátov a verejne prístupný sa nachádza na internetovom portáli ministerstva. Vyhľadávať sa dá aj prostredníctvom www.jaspi.sk. Možno tu nájsť zoznamy mediátorov, mediačných centier, ale aj mediačných vzdelávacích inštitúcií. Mediátori majú tak, ako aj iné odvetvia stavovské organizácie Slovenskú komoru mediátorov, ktorá ich zastupuje v prípade zmien zákonov, či iných podstatných zmien, Slovenskú úniu mediátorov a Asociácia mediátorov Slovenska.

Holá (2011) popisuje mediáciu ako komunikačný proces, v ktorom má rovnaké miesto kontinuita, skoky i náhody, je pre ňu typický dialóg, rozhovor osôb, ktorý z ja a ty preniká do zóny my. Mediátor nemá nájsť za osoby, ktoré sa mediácie zúčastňujú riešenia, ale je osobou, ktorá posúva komunikáciu medzi ľuďmi, ktorí na posunutie sa v riešení svojho problému potrebujú tretiu, nestrannú osobu, v tomto prípade je tou osobou mediátor, ktorého základnou charakteristikou je nestrannosť.

Mediáciu sprevádza niekoľko fáz, ktoré môžeme popísať nasledovne:

1. zahájenie mediácie, počas ktorej sú účastníci oboznámení so základnými pravidlami mediácie,
2. získavanie informácií – obe strany majú počas tzv. nerušeného času možnosť povedať o probléme zo svojho pohľadu a mediátor dbá na to, aby si účastníci vzájomne nezasahovali do rozprávania a mali približne rovnaký čas,
3. porozumenie záujmom,
4. hľadanie riešenia,
5. vytváranie a spísanie dohody,
6. záverečné slovo – mediátor zhrnie proces mediácie, pričom sa zameria na dosiahnuté výsledky, na to, či bola dosiahnutá dohoda, aká dohoda, prípadne či bola dosiahnutá len čiastočne a strany budú v budúcnosti pokračovať v mediácii.

„Predpokladom a zároveň aj výsledkom procesu mediácie by mala byť kooperácia.“ (Schavel – Oláh, 2008, s. 176) Kooperáciu definuje Strieženec (In Schavel, 2008, s. 176) ako „súčinnosť, spoluprácu, spolupôsobenie na určitých sociálnych aktivitách“. Sprostredkovanie prostredníctvom mediácie zlyháva podľa Teybera (2007) v troch prípadoch: ak sa jeden z rodičov dopúšťa fyzického násillia (pozn. v prípadoch násillia nie je mediácia prípustná), je závislý na drogách alebo alkohole a ak sa jeho šťastie a pocit bezpečia viaže na dieťa. Ak

jeden z rodičov podpíše plán starostlivosti o dieťa, ktorému v skutočnosti nedôveruje, tak sa skôr či neskôr obráti na súd alebo ho bude spochybňovať. V sporoch o dieťa má mediácia význam najmä z dôvodu, na ktorý si dovoľíme použiť slová nemeckého sudcu Jürgena Rudolpha (2010), že v prípade súdneho rozhodnutia končia rodičia na pozíciách víťazstvo alebo porážka, ale k porazeným patrí dieťa, preto by rodičia mali myslieť na to, že ak jeden z rodičov odíde zo súdnej siene ako víťaz, tak prehralo dieťa. Pri mediácii možno dôjsť ku kooperácii a k akémusi obojstrannému kompromisu, ktorý dáva dieťaťu šancu vyhrať.

Na výkon mediácie podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov boli vyškolení v rámci národných projektov financovaných zo štrukturálnych fondov EÚ pracovníci orgánu SPODaSK, ktorí môžu vykonávať mediáciu pre potreby uvedeného zákona a pre rodiny, pre ktoré vykonávajú opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. K zoznamu pracovníkov, ktorí absolvovali akreditované vzdelávanie mediátora však nie je možné sa dopracovať ani prostredníctvom Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny Bratislava, ktoré takýto zoznam nemá zverejnený, ani na internetových stránkach jednotlivých úradov. Zistili sme, že túto informáciu získa rodič len priamym dopytom na konkrétnom úrade. Mnohí z týchto pracovníkov, ktorí toto vzdelávanie už zo systému odišli, prípadne nemajú dostatočné časové možnosti, aby túto metódu rozvíjali. Mediáciu si niektoré úrady stanovili aj ako prioritu na vykonávanie opatrení SPODaSK, pričom ju bezplatne zabezpečia pre svojich klientov u akreditovaných mediátorov.

Niekoľko úradov práce, sociálnych vecí a rodiny už viackrát v rámci možnosti na realizáciu priorít prostredníctvom akreditovaných subjektov využilo „*Zabezpečenie mediácie ako odbornej metódy na uľahčenie riešenia konfliktných situácií v rodinách, pre ktoré sa vykonávajú opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately*“. Cieľovou skupinou sú klienti príslušných úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, odboru sociálnych vecí a rodiny, oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, pre ktorých sú vykonávané opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Topoľčany prvýkrát realizoval mediáciu v rokoch 2013 a 2014 pod mojim vedením, kedy si verejné obstarávanie vyhlasoval sám. Požiadavka na realizáciu bola pre 20 – 25 rodín po maximálne 6 hodín na rodinu. V roku 2013 bolo zapojených do mediácie 25 rodín a to so 49 rodičmi a 1 dieťaťom, keďže išlo o mediáciu medzi rodičom a dieťaťom, ktorá viedla k dohode o určení pravidiel fungovania v rámci rodinného systému, čo výrazne stabilizovalo kvalitu ich rodinného života. Z vyčlenenej sumy, ktorú na svojej stránke zverejnil aj úrad vo výške 6 000,- euro bolo vyčerpaných 25,84 %, čo nebolo spôsobené nezapojením predpokladaného množstva rodín, ale skôr tým, že niektoré rodiny nemali záujem v mediácii pokračovať. Stretli sme sa aj s rodinami, kde mediácia bola ukončená skôr ako pri predpokladanom maximálnom počte 6 hodín na rodinu.

Zmena nastala najmä po tom, čo verejné obstarávanie bolo vykonávané prostredníctvom Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny po prechode kompetencií z úradov na ústredie, čo spôsobilo predĺženie procesu verejného obstarávania, ktoré prebiehalo predtým jednotlivo po úradoch a v súčasnosti pre všetky úrady. Už v roku 2015 to malo za následok najmä výrazný časový sklz možnosti využiť mediáciu ako metódu na riešenie konfliktu. V danom roku mediáciu ako prioritu na vykonávanie opatrení SPODaSK využili úrady Bratislava, Kežmarok, Nitra, Prievidza, Topoľčany. Klienti boli odporúčaní k mediátorom až od septembra 2015, pričom termín realizácie bol najneskôr do 30. 11. 2015 čo značne oklieštilo predpokladané zapojenie cca 120 rodín. Napriek nadľudskému úsiliu z oboch zmluvných strán či už zo strany mediátorov alebo pracovníkov ÚPSVR sa podarilo zapojiť za ÚPSVR Bratislava 78 rodín, ktorým sa venovalo 5 mediátorov vzhľadom na 5 bratislavských okresov, ktoré do pôsobnosti ÚPSVR Bratislava patria. V roku 2016 svojim klientom ponúkli ako možnosť úrady Bratislava, Galanta, Nitra, Nové Mesto nad Váhom, Pezinok, Prievidza,

Topoľčany. Bohužiaľ pre nutnosť dodržať lehoty a postupy, ktoré vyžaduje zákon o verejnom obstarávaní znovu spôsobili oneskorenie využitia tejto metódy, ktoré bude odstránené až v roku 2017, pretože zmluva bola podpísaná ako rámcová a vzťahuje sa aj na obdobie roku 2017, čo by v nasledujúcom roku mohlo zvýšiť šance pre klientov, ktorí majú možnosť využiť pre nich bezplatnú ponuku mediálneho konania ako možnosti ukončiť vzťah a vzájomnou dohodou, čo najlepšou cestou prejsť k napĺňaniu najdôležitejšej role po rozpade vzťahu a to role rodiča, ktorý bude spolupracujúci s druhým rodičom v záujme spoločného dieťaťa, či detí. Mediácia napriek mnohým konferenciám, osvetovým krokom zostáva bohužiaľ ešte stále v nedostatočnom povedomí nielen laickej, ale aj odbornej verejnosti. Jej využitie je rôznorodé, avšak ak zostaneme stále pri rodinnej mediácii, tak pri jej rozvoji dôležitá nielen zákonná úprava, ale aj aktívnejšia podpora zo strany sudcov, ktorých odporúčania majú zo skúsenosti väčšiu vážnosť ako kolíznych opatrovníkov. Táto spolupráca môže mať za následok zníženie zaťaženia súdu. V mnohých krajinách je jej využívanie zákonom stanovené ako povinné a to ešte pred začatím súdneho konania, čo môže byť kľúčovým momentom, kedy možno dospieť k dohode a rodičia sú síce zranení situáciou, ale nie súdnym procesom, kde už sú akoby na vojnovej výprave a vyťahujú na seba rôzne nepekne argumenty a dôkazy. Poskytuje možnosť vyhnúť sa manipulácii dieťaťa v snahe získať dieťa na svoju stranu pred jeho vypočutím na súde, či pred pohovorom s kolíznym opatrovníkom. Poskytuje priestor, aby si rodičia uvedomili, že prestávajú byť manželmi, či partnermi, ale rodičmi zostávajú stále a majú priestor sa dohodnúť aj na takom podielaní sa na starostlivosť a výchovu o spoločné dieťa ako to aj právna úprava neformuluje, ale najlepšie vyhovuje potrebám konkrétnej hoci rozpadnutej rodine.

Účelom využitia mediácie počas práce je možnosť eliminácie konfliktných situácií:

- a) v priebehu procesu úpravy práv a povinností rodičov k maloletému dieťaťu pred začatím konania na súde, pred prvým pojednávaním a počas konania,
- b) v priebehu procesu úpravy práv a povinností iných blízkych príbuzných (starých rodičov) k maloletému dieťaťu,
- c) v priebehu procesov úpravy styku rodiča s dieťaťom, zmeny rozsahu styku rodiča s dieťaťom,
- d) v priebehu procesov nastavovania pravidiel pri realizácii striedavej osobnej starostlivosti pred začatím konania na súde, pred prvým pojednávaním a počas konania,
- e) medzi rodičmi a dospelými deťmi.

Výhody spolupráce s mediátorom vidia mnohí pracovníci orgánu SPODaSK, ktorí sú nadmerne vyťažení rôznorodosťou svojho pôsobenia v rodine, kde v jeden moment plnia podľa zákona dve funkcie, ktoré sa navzájom vylučujú. Je sociálnym pracovníkom, ktorý má pracovať s celou rodinou a nielen jej časťou pri odstraňovaní krízy, ale súčasne ako kolízny opatrovník má vystupovať a obhajovať záujmy dieťaťa a navrhovať, ktorému rodičovi zveriť dieťa, čo nie je dobrý predpoklad na spoluprácu s druhým rodičom. Tieto úlohy schizoidne plní často súčasne a musí ich vedieť flexibilne odlišiť. Mediátor je pre nich, ale aj rodičov odborníkom pôsobiacim mimo systém a z tohto dôvodu môžu byť nápomocní pri napätí vo vzťahoch klientov a zastavení ich konfliktu, snaha o nasmerovanie klientov po prvotnej fáze akéhosi vyčistenia ich vlastných bolestí, na pochopenie problému vo vzájomnom fungovaní a smerovanie k spoločnému záujmu dieťaťa. Oceňujú vedenie rodičov k vzájomnému rešpektovaniu, k prijateľnému riešeniu sporu a k uzatvoreniu dohody ako cieľa v procese úpravy práv a povinností k dieťaťu.

Hoci je mediácia pre dieťa, rodičov alebo osobu, ktorá sa osobne stará o dieťa zameraná na riešenie problémov, sporov a konfliktov v rodine, ktoré nie sú schopní samostatne riešiť, pomoc pri obnovení komunikácie, zmiernenie a odstránenie konfliktov

medzi rodičmi, osobami, ktoré sa osobne starajú o dieťa a deťmi navzájom, tak sa riadi určitými zákonnými pravidlami. Jedným z nich je uzatvorenie dohody o začatí mediácie, ktorá by však podľa môjho názoru nemala byť a ani nemôže byť prvým plateným úkonom mediátora zo strany úradu, keďže tento na základe zákazky vykonáva už prípravné kroky, aby konfliktne strany k mediačnému stretnutiu vôbec namotivoval. Je však neprípustné, aby si mediátor vyúčtoval pri neuzatvorenej dohode o mediácii, resp. pri nerealizácii spoločného mediačného stretnutia strán sporu komplet maximálny možný počet 10 hodín na rodinu. Takéto počínanie mediátora nahľadáva dôveru medzi pracovníkmi, ktorí ponúkajú klientom mediáciu ako metódu vykonávania opatrení SPODaSK a nevidia v nej následne význam. Takéto počínanie mediátora považujú za neprofesionálne na kazí meno aj ostatným kolegom.

Hoci z pohľadu úspechu mediácie ju možno rozdeliť na krátkodobý, ak dôjde k dohode medzi stranami a či sú tieto spokojné s mediáciou a dlhodobý, či okrem dohody existuje aj ochota dohodu plniť a nedostať sa do konfliktu zväčša 4 až 8 mesiacov po mediácii. Napriek tomu môžeme konštatovať, že za pozitívum a úspech považujú pracovníci orgánu SPODaSK nielen uzatvorenie dohody o mediácii (ak táto bude uplatniteľná), ako výsledok úspešnej mediácie, ale aj nastavenie komunikácie medzi stranami sporu, či akékoľvek čiastkové dohody medzi nimi, ktoré by aj neboli spísané formou dohody o mediácii. Častokrát mediácia naštartuje proces uzdravovania vzťahov medzi rodičmi, ktorí si na neutrálnej pôde mali možnosť vypočuť pohľad jednej a druhej strany, niekedy zažiť „bolesť“ druhého a vyrozprávať sa zo svojej vlastnej ako zadosťučinenie a to všetko bez nutnosti dokazovania kto je lepším alebo horším. Prejsť s klientmi touto cestou si vyžaduje veľkú zručnosť, empatiu a profesionalitu mediátora.

Do budúca by mediátori, s podporou zákonných úprav a odborníkov z rôznych spolupracujúcich oblastí, ktorí by hľadali spoločné prieniky, svojou odbornosťou a prístupom ku klientovi mohli byť alternatívnou cestou oproti zdĺhavým súdnym sporom. Táto cesta je však stále dláždená zviditeľňovaním pozitívnych skúseností z praxe mediačného procesu, propagovaním, aby sa stala zrozumiteľná a prístupná verejnosti, čo by možno uľahčil aj eventuálny zoznam mediátorov z regiónu vyvesený na každom úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, súde, ale eventuálne aj v škole v prípade školskej mediácie.

Použitá literatúra:

- BEDNAŘÍK, A. 2003. *Riešenie konfliktov. Príručka pre pedagógov a pracovníkov s mládežou*. Bratislava : Centrum prevencie a riešenia konfliktov, 2003. ISBN 80-968095-4-7.
- HOLÁ, L. 2011. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha : Grada, 2011. 272 s. ISBN 978 – 80 – 247 – 3134 – 6.
- MATOUŠEK, O. et al. 2003. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 382 s. ISBN 80 – 7178 – 548 – 2.
- PORUBCOVÁ, J. 2015. *Úvod do štúdia mediácie*. 1. vyd. Brno : Tribun EU s.r.o., 2015. 92 s. ISBN 978-80-263-0896-6.
- RUDOLPH, J. 2010. *Jsi moje dítě*. 1. vyd. Praha : Magistrát hlavního města Prahy, 2010. 80 s. ISBN 978 – 80 – 254 – 8250 – 6.
- SCHAVEL, M. – OLÁH, M. 2008. *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. 2. vyd. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2008. 223 s. ISBN 80 – 8068 – 487 – 1.
- TEYBER, E. 2007. *Děti a rozvod*. 1. vyd. Praha : Návrat domů, 2007. 230 s. ISBN 978 – 80 – 7255 – 163 – 7.

Kontaktné údaje:

PhDr. Mgr. Eva Riečicová – externá doktorandka
Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o. Bratislava
evariecicova@gmail.com

Odborný profil autora:

Eva Riečicová v roku 2000 vyštudovala psychológiu a históriu na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici. V roku 2011 ukončila akreditovaný kurz mediácie. V roku 2012 získala titul PhDr. v odbore sociálna práca a súčasne sa stala doktorandkou na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava.

Od roku 2004 viedla tím ako vedúca oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na ÚPSVR Topoľčany. Kde pracovala s dospelými a deťmi v rôznych krízových situáciách, ako je zneužívanie detí, zanedbávanie detí, riešenie situácii po rozvode, atď. Od roku 2014 vedie tím oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na ÚPSVR Bratislava, kde zostavila spolu so svojou kolegyňou Silviou Slezákovou Manuál na prácu na oddelení a množstvo podporných materiálov na sprehľadnenie a uľahčenie práce. Okrem iného, prednáša a spolupracuje s rôznymi mimovládnyimi organizáciami. Je členkou Asociácie supervízorov a sociálnych pracovníkov.

MEDZIGENERAČNÁ MEDIÁCIA

Intergenerational Mediation

Helena MÚDRA

Abstrakt

V dnešnej „hektickej dobe“ každodenne riešime množstvo konfliktov. Sú to nielen konflikty medzi kolegami na pracovisku, priateľmi, susedmi a rodinou, ale aj konflikty medzigeneračné, ktoré patria v poslednej dobe medzi najviac diskutované. Medzigeneračné spory pramenia z problémov medzi dvomi alebo aj viacerými generáciami. V rámci rodiny sú to nielen konflikty medzi rodičmi a deťmi, ale aj rodičmi a starými rodičmi, vnukmi a starými rodičmi ale aj rodičmi a novými členmi rodiny - nevestami a zaťmi, atď. Osobitnú pozornosť si zasluhujú konflikty starších (seniorov), ku ktorým dochádza najmä pri zhoršujúcom sa zdravotnom stave a sociálnom postavení starších. Na riešenie všetkých medzigeneračných konfliktov či sporov je vhodnou metódou mediácia. Skúsenosti a prax zahraničných kolegov s mediáciou starších poukazujú na odlišnosti postavenia mediátora v mediácii starších a špecifické požiadavky kladené na mediátorov pri práci so staršími.

Kľúčové slová: *Medzigeneračné spory. Starší (Seniori). Sociálne služby. Alzheimerova choroba. Vytváranie sietí. EMIN.*

Abstract

We have to solve a lot of conflicts during the day in this fast, hectic times. They include not only conflicts among colleagues on our working area, or between neighbours or even within the family but intergenerational conflicts which are in the centre of debates during the last period of time. These conflicts come from problems between two or more generations within families. This means that such conflicts do not include solely misunderstanding between parents and their children, but also problems appear between parents and grandparents, grandchildren and grand parents and mutual problems between old and new family members as sons or daughters-in-law, etc. Special attention should be paid to conflicts and problems between elder (senior citizens) due to their weaker health conditions or social conditions respective to their ageing. Here we see a good possibility to try to solve the mentioned conflicts or problems by the means of mediation. Foreign experience by colleagues of using mediation in such cases of conflicts touching elder show a need of specific abilities and demand on the mediator's job and even probably a different role of the mediator's position.

Key words: *Intergenerational conflicts. Elder (Senior citizens). Social service. Alzheimer disease. Networking. EMIN*

Úvod

Problémy a nedorozumenia medzi generáciami sú staré ako ľudstvo samé. Sokrates kritizuje mládež za jej lenivosť a skazenosť, Platón upozorňuje na to, že používanie písma spôsobí zakrpatenie myslenia mladých generácií. Staršie generácie majú tendenciu k paušalizovaniu svojich skúseností, a v tom čo je nové a iné, vnímať ohrozenie. Je to celkom prirodzený a obvyklý jav. A tak podobne, ako Platón kritizoval používanie písma, ďalšie generácie s obavou sledovali rozmach kníh, počúvanie rádia, televízne vysielanie, počítače, videohry, virtuálny svet...

Je tak prirodzené, že staršie generácie vnímajú chovanie tých mladších ako ohrozenie. Mladí aj starí rovnako mávajú ťažkosti v komunikácii medzi sebou. Slangu adolescentov nerozumejú často ani ich vlastní rodičia, nie ešte starí rodičia. Staršia generácia sa tiež v dnešnom svete cíti pomerne nekonformne, nerozumie mnohým súčasným životným hodnotám a systému sveta. Mobil či tablet ovládajú skôr vnúcatá ako starí rodičia. (<http://www.spektrumzdravi.cz/mezigeneracni-vztahy-a-nevyhnutelne-strety-generaci>).

Na tomto mieste je účelom poukázať na konflikty medzi generáciami, a ako môže byť mediácia prínosná pri ich riešení. Osobitnú pozornosť budem venovať konfliktom a ich riešeniu mediáciou u kategórie starších ľudí. Je to oblasť emócií, konfliktov, bezmocnosti a vzťahov, ktorá si zaslúži veľkú pozornosť.

1. Medzigeneračné konflikty

Na svete sa v súčasnosti stretávajú štyri generácie a každá z nich rozmýšľa inak, pretože ich formovala doba, v ktorej sa narodili. Rozdielna životná skúsenosť, v ktorej jednotlivé generácie vyrastajú, spôsobuje rozdielnosť životných názorov a postojov. Medzigeneračné konflikty patria popri manželských problémoch k najčastejším medziľudským sporom. Podľa psychológov je však ich prítomnosť v rodine normálny a funkčný jav. Takéto súžitie so sebou zákonite prináša stret názorov, ktoré v horšom prípade eskalujú do konfliktov. Príčinou generačných sporov je však tiež odcudzenie, z ktorého vychádza vzájomný nezáujem, nepochopenie a často i agresivita.

V rodinách aj v školách už v útlom veku dochádza k uvedomovaniu si rozdielov medzi generáciami. Mladí majú dnes prístup k obrovskému množstvu informácií, ale nie vždy si ich dokážu „usporiadať“, všetky „spracovať“. Skúsenosti a informácie, ktoré im odovzdáva staršia generácia sa im často zdajú príliš staré, nemoderné a nepoužiteľné. Pohľadom do nedávnej minulosti vidíme, že celé generácie rodín vždy žili spolu, a nielen na vidieku. Vypomáhali si a vzájomne sa snažili si pomáhať. Spoločná práca bola pre nich aj cestou k vzájomnému porozumeniu.

Mladí aj starí narážajú na názory druhej generácie a druhá strana si len ťažko niečo nechá vysvetliť. Cesta k vzájomnému pochopeniu býva niekedy veľmi dlhá, sprevádzaná vyhrotenými situáciami, ostrou výmenou názorov a vedie často k uzavretosti jednotlivých aktérov na dlhú dobu. (<http://www.spektrumzdravi.cz/mezigeneracni-vztahy-a-nevyhnutelne-strety-generaci>)

Typickým medzigeneračným konfliktom dnešnej doby je „kľúč od auta“. Automobil považuje dnešný mladý človek za samozrejmosť. Bežne si požičiava kľúče od rodinného „klenotu“. Je to pre neho samozrejmosť. Rodičia majú iný názor. Poučujú syna, ako s ním môže jazdiť, očakávajú, že bude jazdiť za svoje. Keď sa jedného rána otec ponáhl'a a nájde prázdnu nádrž, je oheň na streche. Syn nechápe, ako môže otec tak hnevať a nechápať, že on už minul svoje vreckové a nemá si za čo kúpiť benzín. Otca už dlhšie hnevala samozrejmosť a ľahkovážnosť s akou syn používa „jeho“ auto. Rodičia mu často rozprávali o tom, ako museli na auto šetriť, syn to nechcel počuť, vždy argumentoval tým, že jeho kamošom kúpili rodičia auto a on sa musí deliť o to „približovadlo“ s rodičmi! Počas mediácie si rodičia uvedomili, že svojmu jedinému synovi chceli vždy dať nielen to najlepšie, ale aj čo najviac. Chalan si zvykol, že má všetko a nikdy sa nestaral o to, či to nebolo na úkor otca alebo matky. Konflikt s prázdnu nádržou zmenil situáciu. Syn si až počas mediácie uvedomil skutočnú majetkovú situáciu rodičov. Trvalo ešte niekoľko mesiacov, kým sám začal pracovať popri štúdiu na univerzite a financovať svoje záľuby.

Z psychologického hľadiska väčšina medzigeneračných konfliktov pramení z pokriveného názoru na iné generácie. Z predstavy sa rýchle stane jediná možná pravda a táto skutočnosť potom bráni vidieť veci tak, ako sa majú. Vždy je potrebné brať do úvahy radu okolností, behom ktorých konflikt vznikol. Pokiaľ porozumieme tomu, čo ku konfliktu vedie, akými štádiami prechádza a uvedomíme si, že máme niekoľko možností, ako k nemu pristupovať, sme na najlepšej ceste nájsť optimálne riešenie. Úloha mediátora je v tomto procese veľmi žiadaná. Komunikácia na viacgeneračnej úrovni je spravidla veľmi emotívna a každá generácia len ťažko opúšťa „nedobytný hrad“ svojej pravdy.

2. Medzigeneračné spory na pracoviskách

Medzigeneračné konflikty sa vyskytujú takmer vo všetkých ekonomikách a firmách. Rozdielnosti medzi nimi vyplývajú z rôzneho historického vývoja a kultúrnych tradícií. Ešte donedávna boli napríklad aj u nás uprednostňovaní v zamestnaní ľudia vo veku do štyridsiatky a všetci starší boli „odpisovaní“. Nemali šancu v porovnaní s dravou mladšou generáciou, nehovoriac o vekovej kategórii nad 50 rokov. Mýtus o erudovanej mladej generácii hovoriacej perfektnou angličtinou a ďalším svetovým jazykom, so znalosťami informačných technológií, sa ukázal ako nadnesený. Dravosť mladých nenahradí skúsenosť a rozvážnosť starších.

Na pracoviskách sa dnes prelínajú 3 generácie: povojnová (tí, ktorí sa narodili po 2.svetovej vojne, v 50.tych rokoch), druhou je „Generácia X“, to sú ľudia narodení v období 70-tych rokov, nazývaní tiež generácia „Husákových detí“, a nakoniec „Generácia Y“, mladí ľudia narodení v 80-tych a začiatkom 90-tych rokov, ktorí pred niekoľkými rokmi dokončili školu. Sú to ľudia, ktorí nezažili socializmus, alebo si max. niečo pamätajú z ranného detstva.

Čím väčšia je firma a čím dlhšiu tradíciu má, čím širšie je jej medzinárodné pôsobenie, tým väčšie je „škatulkovanie“, sociálne väzby sú zložitejšie, menšie sociálne skupiny sa z rozličných dôvodov viac priťahujú. Medzigeneračné rozdiely nie sú veľmi markantné v malých firmách. (<http://businessworld.cz/business-rizeni-podniku/generacni-valky-na-pracovisti-5631>).

Všeobecne, generačná „obmena“ zamestnancov je sprevádzaná určitým napätím, ktoré znižuje kvalitu práce. Starší nielen neradi odovzdávajú „opraty“ mladším kolegom, ale neradi akceptujú aj zmeny, ktoré prišli s mladou generáciou. Charakter pracovného prostredia sa za posledných 20 rokov výrazne zmenil: dostupnosť a vybavenosť pracovísk, služobný automobil, jazykové kurzy, podpora pri stravovaní zamestnancov, zmena pracovného času. Staršia generácia si musí zvykať na mnoho novinek takmer denne.

V dennom živote najčastejším zdrojom konfliktov medzi staršími a mladšími sú oblasti vnímania a používania nových technológií, otázky pracovnej etiky a management zmien. U staršej generácie prevláda obecný názor, že majú lepšiu pracovnú morálku ako mladší kolegovia, ktorí nepracujú s takým veľkým nasadením. Mladšia generácia si myslí, že naopak, mladší pracujú veľmi dobre, ale ich ohodnotenie tomu nezodpovedá.

Vzťahy na pracovisku, sa menia aj zavádzaním moderných technológií. Komunikácia prostredníctvom technológií vytláča osobný rozhovor. Mladá generácia uprednostňuje elektronickú komunikáciu, blogy, sociálne siete, e-maily pred rozhovorom telefonicky, alebo tvárou v tvár, čo naopak obľubuje staršia generácia.

Iný charakter majú medzigeneračné konflikty z chovania na pracovisku. Niektorí starší zamestnanci sa sťažujú na nevhodné obliekanie mladších pracovníkov a ich nedostatočnú pracovnú morálku. Mladším zamestnancom naopak najviac vadí odpor starších kolegov ku zmenám, nízka miera uznania zo strany starších kolegov.

Postavenie mladých žien v strednom a vyššom managemente stále vedie k závisti a vyvolávaniu konfliktov nielen zo strany mužov (spravidla všetkých vekových kategórií), ale tiež vekovo a „služobne“ starších žien.

Konflikty na pracoviskách sa najčastejšie riešia kaučingom, mediáciou, alebo priamymi rozhovormi so sporiacimi sa stranami a aj úpravami existujúcej hierarchie.

3. Mediácia v občianskom živote

V mnohých oblastiach občianskeho života dochádza k celému radu konfliktov, ktoré pramenia z nezhôd medzi susedmi, nespokojnosti so správou vecí vo verejnej aj súkromnej oblasti. Novým fenoménom rozdeľujúcim generácie je názor na život v socializme.

K typickým medzigeneračným občianskym konfliktom dochádza napr. pri úpravách rôznych práv a povinností s priamym dopadom na peňaženku staršej generácie. Častým javom je v poslednom rade úprava a modernizácia bytových domov, v ktorých sú byty v osobnom

vlastníctve nájomníkov a vybavenosť domov a spoločné časti sa udržiavajú, opravujú a zveľaďujú spoločne. Financujú sa z prostriedkov fondu opráv a/alebo aj cez bankový úver. Fondy opráv často nestačia a niektoré úpravy väčšieho rozsahu (napr. výmena stúpačiek, zateplenie domu, rekonštrukcia strechy a pod.) sa dajú realizovať iba s finančnou injekciou z dodatočných zdrojov. Navýšenie finančného zaťaženia sa odhlasuje na domovej schôdzi, na ktorej väčšina nájomníkov súhlasí s financovaním opráv či úprav a zvýšením mesačných platieb. Tak to bolo aj s projektom zateplenia jedného bratislavského paneláku.

Nájomníci najmä z radov staršej generácie, ktorých jediným zdrojom príjmu je dôchodok, nie sú schopní utiahnuť nové platby, zvýšené o niekoľko desiatok eur. Obávajú sa, že budú musieť opustiť svoj byt. Môže v takomto prípade pomôcť mediácia? Je vhodný tento prípad na mediáciu? Na prvý pohľad sa zdá, že ide o konflikt so správcom bytového domu a takmer všetkými susedmi. Po prečítaní Zápisnice z domovej schôdze a overení vecných a právnych aspektov mediátor zistil, že nemôže vyjednávať zmenu alebo projekt zastaviť. Pri rozhovore so starším manželmi vysvitlo, že ich vzťah s dcérou ochladol a rodičia nemajú dosť odvahy požiadať ju o finančnú podporu. Mediácia nebola jednoduchá. Obidve strany si najprv potrebovali vykričať hriechy z minulosti. Dcéra si uvedomila, že svojim rodičom ubližovala neustálou kritikou a zraňovala ich svojim „podrezaným jazykom“. Mediačnú dohodu nepodpísali, ale dcéra svoj sľub, posielat' každý mesiac svojim rodičom 100€ dodržiava so železnou pravidelnosťou dodnes. A usmievajú sa na seba ☺ !

Ďalším okruhom potenciálnych medzigeneračných konfliktov je prevod rodinného podnikania na mladšiu generáciu a otázky dedičstva vôbec. Ku konfliktu dochádza, keď dieťa odmieta pokračovať v podnikaní (prebrať „biznis“), ktorý rozbehli jeho rodičia, alebo jeden z rodičov. Rodičia v seniorskom veku, ktorí už podnikat' ďalej „nevládzu“ ťažko chápu odmietavý postoj svojho dieťaťa. Mnohí mladí ľudia nechcú robiť ako ich rodičia, ktorí na vybudovanie rodinnej firmy obetovali všetok voľný čas, robili denne 12 hodín. Mladí ľudia majú predstavu o svojom živote založenú na vysokých zárobkoch v dobre fungujúcich firmách. Mediátor v týchto prípadoch pomáha najmä v komunikácii, obrusovaní názorových rozdielov a hľadani riešenia prijateľného pre obe strany. Otec pochopil, že nemôže prikázať svojmu synovi, aby sa venoval niečomu, čo ho nebaví. Firma fungovala ešte rok a otec ju výhodne predal. Syn odišiel pracovať do zahraničia.

4. Medzigeneračné konflikty v rodine

„Za rodinu považujeme v souladu s teorií systémů systémový celek, který je schopen reprodukce svých základních podmínek. Tento komplexní pohled bude nejspíše vyhovovat interdisciplinárnímu pohledu biologie, sociologie, psychologie, pedagogiky, ekonomie, práva i sociální práce, tedy oblastí, které se na řešení konfliktu rodiny budou nějakým způsobem podílet. Dlouhodobé konflikty jsou častou příčinou **krize rodiny**, která může vyústit až v její rozpad. O závažnější krizi lze hovořit, pokud se partneři nedokážou shodnout na základních sférách usilování a směřování v rodině. Období před rozpadem se projevuje neschopností plánovat a partnerem spolupracovat.“ (Holá Lenka, Mediace v teorii a praxi, 2011, Grada Publishing, 272, str.189.)

Za posledné desaťročia, najmä po roku 1989 prešla naša spoločnosť turbulentnými zmenami. Jednou z najvýznamnejších je i pohľad na rodinu a tradičné spolužitie. Rodina už nie je chápaná tak ako voľakedy, postavenie ženy aj muža je vnímané inak, mnoho ľudí dnes žije bez uzatvorenia manželstva – „na hromádke“, alebo „singl“, niektorí uzatvárajú manželstvo po druhý aj tretíkrát. V rodinách, resp. v spoločnej domácnosti, žijú deti pochádzajúce z dvoch aj viacerých manželstiev. Taký postoj je pre staršiu generáciu nepochopiteľný a odsudzuje ho. Úlohy v rodinách už nie sú tak pevne rozdelené, ale splývajú a prelínajú sa. Mení sa tradičná úloha ženy (deti, varenie, domácnosť...), ženy sú viac emancipované, majú

svoje záľuby, koníčky, kariéru. Muži na druhej strane preberajú na seba aj časť domácich prác, v rámci kariéry nezaujímajú postavenie rivala.

Medzigeneračné vzťahy, najmä v súžití v jednej rodine bývajú často veľmi komplikované. Každá generácia má svoj špecifický pohľad na svet a tieto pohľady sa vzhľadom k rozdielnym skúsenostiam jednotlivých generácií a zvykom diametrálne líšia. Táto situácia sa ešte skomplikuje, ak bývajú viaceré generácie spoločne pod jednou strechou, alebo v jednej domácnosti. Ku sporom a medzigeneračným konfliktom však často dochádza aj v prípade, keď každá generácia má vlastnú domácnosť. (<http://www.spektrumzdravi.cz/mezigeneracni-vztahy-a-nevyhnutelne-strety-generaci>)

Mnohé medzigeneračné konflikty majú takmer rovnakého menovateľa - odcudzenie sa detí a rodičov, ale aj zhoršenie vzťahov medzi súrodencami pod silnejším vplyvom svojich životných partnerov. Konflikt vznikol v dávnej minulosti, ale rodičia ho nechali zapadnúť prachom, hanbia sa o ňom otvoriť. Napr. vnútorne sa nevedia stotožniť so zmeneným chovaním svojich detí (súrodencov) voči sebe ani voči nim. Kladú si tú známu otázku: „Ako je to možné, veď sme ich rovnako vychovali, vždy sa vedeli spolu tak pekne porozprávať, pomáhali si. Teraz si nevedia ani na meno prísť.“ Deti, už dávno majú svoje rodiny, partnerov. Často pod vplyvom nových partnerov menia svoje názory a postoje. Chyba mohla nastať aj pri výchove, ale rodičia si to vôbec neuvedomujú. Rodičia sa nevedia cez túto situáciu preniesť, ale ani ju riešiť. Hanbia sa pustiť niekoho do svojej 13.komnaty, tušia, že niekedy v minulosti sa stala pri výchove chyba. Pri rozhovore s mediátorom sa vyrozzprávajú, rozhovor má dôverný charakter, ale často sa mediácia končí už na začiatku. Starší ľudia sa rozhodnú neriešiť problémy mediáciou. Podmienky mediácie sú pre nich neprijateľné, ad 1: mediátor informuje, že pozve druhú stranu na stretnutie a oboznámi ho so žiadosťou mamy/otca o riešenie konfliktu (situácie...). Až vtedy si iniciátor mediácie uvedomí, že dospelé „dieťa“ táto informácia rozčúli a už počuje ako mu nadáva do telefónu....“ načo si bol u mediátora, čo si mu povedal z najtajnejšieho súkromia!!!.... “ Starší ľudia sa hanbia za problém v rodine, nechcú o ňom hovoriť so svojimi deťmi a v neposlednom rade na zapltenie mediačných služieb si nedokážu vyčleniť peniaze zo skromných dôchodkov. Úhrada mediačných služieb a odhalenie skrytých problémov z minulosti sú najčastejšími príčinami prečo konflikty so svojimi deťmi starší ľudia neriešia prostredníctvom mediácie.

4.1. Medzigeneračné konflikty versus vývoj osobnosti v rodine

To, či budú konflikty medzi generáciami závažné a zložité, do značnej miery určuje generačný prenos návykov z orientačnej rodiny. Podľa psychológov Sternberga a Dobsona je behom vývoja v orientačnej rodine u dieťaťa formovaný štýl, akým rieši konfliktné situácie. Rovnako aj psychológ Šmolka tvrdí, že vzťah medzi príslušníkmi oboch generácií je odrazom vzťahu, ktorý budovali rodičia s deťmi v priebehu ich vývoja. Pokiaľ je vývoj vzťahov medzi rodičmi a dieťaťom postavený na nezdravých základoch, zvyšuje sa riziko konfliktov medzi rodinami staršej a mladšej generácie najmä v adaptačnej fáze súžitia mladého páru.

Za najviac rizikové sú považované prípady, keď je dcéra príliš závislá na rodičoch. Konflikty potom vznikajú z dôvodov nesamostatnosti a neuznania partnera ako autority. U dcér, ktoré sa identifikujú s otcami a sú hostilné k matkám, vznikajú zákonite ťažkosti s prevzatím ženskej úlohy v partnerskom a tiež v generačnom spolužití, čo má za následok časté konflikty s matkou alebo svokrou.

U manžela alebo partnera má na svedomí konflikty prílišná závislosť na matke. Pokiaľ túto závislosť na matke navyše sprevádza nevyjasnený postoj k otcovi, eventuálne absencia mužskej autority (tzn. syn vyrastá len s matkou bez otca), je to hroziaci problém. Syn máva ťažkosti prevziať mužskú úlohu v manželstve, často hľadá oporu u matky a umelo vytvára medzi ňou a partnerkou napäté vzťahy. Matka sa spravidla obáva synovho osamostatnenia. Vzťah k neveste býva preto prinajmenšom ambivalentný.

Pri mediácii rozhádaných sa manželov je dobré si uvedomiť aký typ osobnosti je žena alebo muž, čo si manželia priniesli do manželstva zo svojej orientačnej rodiny. Ak sa to podarí mediátorovi odhaliť, ľahšie sa zorientuje v príčinách vedúcich k rozvratu manželstva.

5. Mediácia starších (Elder Mediation, anglicky; Altersmediation, nemecky)

V súčasnom, pretechnizovanom a unáhlenom svete sa pozornosť menej sústreďuje na najstaršiu generáciu. Vnímanie veku a procesu starnutia je individuálne a veľmi rozdielne a je silne ovplyvnené subjektívnym pohľadom. Významnejšie zmeny v živote človeka nastávajú obyčajne po 60-ke, nielen z dôvodu ukončenia aktívneho zamestnania, ale aj zmenou zdravotného stavu. Ľudia, ktorí dosiahnu tento vek sú všeobecne označovaní ako „starší“, alebo „seniori“. Vnímanie veku a procesu starnutia je pritom veľmi individuálne a veľmi rozdielne a je silne subjektívne.

Konflikty, do ktorých sa starší ľudia dostávajú nemajú vždy iba vyššie zmienený medzigeneračný charakter. Konflikty často vznikajú medzi nimi navzájom (napr. rozvody v pokročilom veku, konflikty medzi súrodencami, konflikty s členmi novej komunity), ale najčastejšie sú dôsledkom ich nového postavenia, do ktorého sa dostali prirodzeným procesom starnutia. Pod „novým postavením“ sa rozumie zmenené životné postavenie, v ktorom sa starší ľudia ocitnú v dôsledku straty schopnosti postarať sa sami o seba. Osobnostné aj psychické zmeny, zdravotné problémy najmä s nastupujúcimi chorobami typickými pre starší vek: starecká demencia, Alzheimerova choroba a ďalšie civilizačné choroby ohrozujú samostatnosť starších ľudí, zvyšujú ich závislosť na starostlivosti inej osoby, „opatrovateľa“ (v širokom zmysle tohto slova, teda bez ohľadu na to, či je to niekto cudzí alebo člen rodiny). Najbližšia rodina si často novú situáciu nepripúšťa, podceňuje ju a zanedbáva, nevie sa vžiť do úlohy „opatrovateľa“. Príčinami takéhoto správania sú okrem nevedomosti, nedostatku informácií ako treba aktívne pomôcť najbližším príbuzným aj ich vlastné aktivity a záľuby.

5.1 Úloha mediátora

Z pohľadu mediátora, veľká skupina „starších“ je na jednej strane súčasťou medzigeneračných konfliktov, ako bolo poukázané v predchádzajúcich kapitolách, ale súčasne mediácia starších je aj samostatne stojaca oblasť. Mediácia starších je mediácia, v ktorej vek účastníkov mediácie alebo prípadné dôsledky starnutia sú vnímané staršími ako problém ich konfliktu. Konflikt, ktorý je spracovaný v mediácii môže mať pôvod v súkromnom alebo aj profesionálnom kontexte.

Typickými oblasťami, v ktorých vznikajú konflikty seniorov sú:

- starší ľudia medzi sebou v rodine
- starší ľudia medzi sebou v zariadeniach pre seniorov
- starší ľudia v zariadeniach pre seniorov versus ich opatrovatelia
- starší ľudia v domácom prostredí versus ich opatrovatelia.

Tematické okruhy vhodné na mediáciu starších sú napr. narušené vzťahy medzi starnúcim párom, konflikty párov pri prechode do dôchodku, zmena životného štýlu po odchode na dôchodok a domáca starostlivosť, preventívne rozhovory na aktívne spolužitie v ďalších fázach života, obavy zo samoty po strate celoživotného partnera, obavy z blížiaceho sa úmrtia, obavy zo straty schopnosti vykonávať niektoré aktivity, ako napr. vedenie auta vo vysokom veku, obavy z odchodu partnera z domácnosti do nového zariadenia, otázky výberu vhodného zariadenia pre jedného alebo oboch seniorov, konflikty v seniorských alebo opatrovateľských zariadeniach, diskriminácia na základe veku.

5.2 Osobitné požiadavky na mediátorov starších

Osobitné požiadavky na mediátorov starších vyplývajú z ich statusu. Aby fungovala mediácia starších, musia sa jej metódy prispôbiť schopnostiam starších ľudí. Výstižne o tom hovorí Christa Schäffer, mediátorka z Nemecka, „Neklapne to, ak požiadate seniorov, aby návrhy svojich riešení zapísali na flipchart, ako je to bežné v mediácii ekonomických sporov“.

(<https://www.taz.de/Archiv-Suche/!306837&s=Christa+Sch%C3%A4ffer&SuchRahmen=Print/>)

5.2.1. Odborné vedomosti a zručnosti pri zaobchádzaní so staršími

Mediátori starších potrebujú širokú škálu vedomostí o tejto kategórii osôb, o ich duševných, zdravotných aj sociálnych charakteristikách a komunikačných zručnostiach pri práci s ľuďmi, ktorí sú uzatvorení do seba, menej koncentrovaní, konzervatívni a zdržanliví voči novým témam. Vedomosti sa nedajú získať iba štúdiom odbornej literatúry, alebo absolvovaním špeciálnych seminárov. Účinnou formou je výmena informácií a vytváranie sietí – pracovných teamov s mediátormi z rôznych odborov, so zástupcami iných profesijných skupín, vedeckých a odborných združení. Výmena informácií môže byť napr. formou spoločnej mediácie, organizovaním expertných konzultácií alebo spoločného ďalšieho vzdelávania. Cieľom je spojiť doterajšie poznatky interdisciplinárne, aby mediácia mohla byť čo najlepšie vykonávaná.

Mediátori by mali mať dostatočné vedomosti z odboru gerontológie a vybraných metód zo starostlivosti o seniorov alebo vedieť ich sami aplikovať. Medzi najdôležitejšie patria napríklad:

- znalosti vývojovej psychológie seniorov
- znalosti procesu starnutia, typických chorôb a chorobných procesov
- výber vhodného jazyka, komunikačných zručností a foriem prezentácie v mediácii (napríklad zvlášť veľké, výrazné písmo)
- práca so životopisom (návrat do minulosti)
- zaobchádzanie so smútkom a smrťou
- vedomosti z paliatívneho zaobchádzania
- základné vedomosti o psychickom narušení, psychiatrických ochoreniach, demencii, Alzheimerovej chorobe
- overovanie/validácia ako technika rozhovoru
- schopnosť viesť mediáciu na rôznych miestach, napr. keď účastníci mediácie sú imobilní

5.2.2 Odborné vedomosti na podporu starších a ich rodín

Mediátori by mali mať základné vedomosti praktického zamerania, aby vedeli poradiť príbuzným, ktoré možnosti systému starostlivosti o seniorov alebo formy pomoci seniorom sú dostupné v širšom okruhu ich bydliska, alebo by si mali vedieť cez sieť spolupracovníkov, alebo kolegov zistiť, aké možnosti poradenstva v konkrétnom prípade môžu získať. Dôležité sú napr. vedomosti o alternatívnych možnostiach bývania a starostlivosti (starostlivosť v domácnosti cez ambulantnú službu - zamestnancov alebo príbuzných, nájomné byty, chránené bývanie, starostlivosť v zariadení pre seniorov, a pod.) a s tým súvisiace dôsledky (financovanie, psychické zaťaženie starších alebo príbuzných, právne aspekty,...). Popri rezidenčnom bývaní ide o množstvo ďalších foriem podpory, ktorá starším ľuďom umožní účasť na spoločenskom živote podľa ich predstáv. (<http://fg-elder-mediation.bmev.de/>)

5.2.3 Osobitosti prebiehajúcej mediácie

Pri prebiehajúcej mediácii starších je špecifickou úlohou mediátora sa uistiť, že všetci zúčastnení majú možnosť, byť pri mediácii vypočutí a sú schopní zúčastniť sa na

mediácii. Pritom si treba všímať, či všetci účastníci sú schopní sledovať jej priebeh. Mediácia musí byť zodpovedajúco prispôsobená (napr. robiť často prestávky, vyberať zrozumiteľné slová, a/alebo používať flip-chart, písať veľké, výrazné písmená). Ak vznikne dojem, že účastník mediácie sa nesústredí, nemôže sledovať jej priebeh, musí mediátor jej priebeh zmeniť alebo ukončiť.

Mediátori musia dávať pozor aj na to, aby osoby s obmedzenou schopnosťou vyjadrovania (napr. po porážke) dostali dostatočný priestor na vyjadrenie svojich záujmov, príp. nájsť niekoho dôveryhodného, kto bude „hovorc“ tejto osoby. Ak sa nenájde „hovorca“, prevezme mediátor zodpovednosť za práva tejto osoby, čo však môže viesť ku (vnútornému) konfliktu nestrannosti mediátora. Ten by sa mal vopred zaoberať problémom vnútornej nestrannosti. Je účelné tému nestrannosti prerokovať vopred s účastníkmi mediácie. (<http://www.bmev.de/mediation/einsatzbereiche/elder-mediation.html>)

5.3 Vývoj mediácie starších v zahraničí

Začiatkom 90-tych rokov skupina nadšencov začala organizovať mediáciu pre rodiny, ktoré pre silné emocionálne vypätie a nedostatok skúseností neboli schopné riešiť starostlivosť o svojich starších a chorých príbuzných. Analýzy prvých skúseností ukázali, že mediácia týchto konfliktných situácií zlepšila komunikáciu v rámci rodiny. Účastníci procesu mediácie boli ohromení tým, v akom rozsahu mediácia pomohla znížiť ich zaťaženie a zredukovala ich stres. Situáciu s chorými a staršími príbuznými videli zreteľnejšie.

Takýto mediačný program zameraný na prevenciu a podporu sa uskutočnil v Kanade, na Prince Edward Island. Jeho cieľom bolo pomôcť rodinám rozpoznať, ako sa môžu navzájom podporovať a pritom znížiť úroveň konfliktu. Cielené rozhovory počas mediácie výrazne eliminovali u týchto rodín stres. Mnohé rodiny, ktoré zvažovali ako umiestniť svojich príbuzných v domovoch sa rozhodli opatrovať svojich príbuzných v domácom prostredí.

Podľa známych informácií Alzheimerova spoločnosť na Prince Eduard Island (PEI), Kanada, bola prvou spomedzi Alzheimerových spoločností, ktorá už od r. 1991 ponúka vo svojich priestoroch mediáciu starších.

V 2. polovici 90-tych rokov vzniklo silné partnerstvo medzi združením mediátorov Mediation PEI Inc. a Alzheimerovou spoločnosťou PEI. Spoločne podporovali ročné tréningy mediácie pre starších ako aj vzájomnú výmenu informácií medzi príbuznými. Od obidvoch organizácií vznikla požiadavka na vytvorenie špeciálnych pravidiel (pracovného kódexu) pre mediátorov aktívnych v mediácii starších. Judy McCann-Beranger, členka Alzheimerovej spoločnosti PEI a mediátorka bola poverená, aby preskúmala túto oblasť, vytvorila pracovnú skupinu a začala s návrhom tohto potrebného dokumentu. V priebehu prípravných prác, sa uskutočnili rôzne medzinárodné konferencie a stretnutia, diskutovali sa etické otázky, pracovné postupy a mnohí účastníci prispeli k spracovaniu tohto dokumentu. Pracovný kódex bol oficiálne prijatý v r. 2006. V priebehu diskusií a stretnutí vznikla požiadavka vytvoriť medzinárodnú sieť mediátorov starších a podporných profesií. Tak došlo k založeniu združenia „Elder Mediation International Network“ EMIN („Medzinárodná sieť mediácie starších“) . (www.eldermediation.ch/Berufsregeln.pdf)

EMIN združuje záujemcov o problematiku mediácie starších z celého sveta. Každoročne organizuje celosvetové kongresy, ktoré sú vítanou platformou pre výmenu informácií. Tohoročný sa uskutočnil v rakúskom Linzi. Členovia EMIN aktívne pôsobia vo svojich domovských krajinách. Ich činnosť je finančne podporovaná štátmi, územnými celkami a sponzorovaná súkromnými spoločnosťami.

Z európskych štátov je pri aplikácii mediácie starších v popredí Švajčiarsko. Má vytvorenú veľkú sieť mediátorov špecializujúcich sa na mediáciu starších.

V Nemecku sa táto téma tiež dostáva do popredia. Spolkový zväz pre mediáciu založil odbornú skupinu Mediácie starších. V r. 2013 zorganizovala Spolková spoločnosť pre prácu

odborné sympóziu na tému Mediácia starších. Centrum pre Mediáciu starších v meste Meerbusch ponúka semináre na tému „Ako sa vysporiadať so zmenami životných situácií“. Mediátori združení v anglickej Elder Decisions® prezentujú na svojej webovej stránke, že všetci absolvovali tréning pre pokročilých na tému Mediácia starších a majú skúsenosti s mediáciou rodinných sporov. (<http://www.eldermediation.uk/>)

6. Mediácia starších ľudí v podmienkach SR

Mediácia starších ľudí na Slovensku nemá tradíciu. Problémy starších ľudí majú mnoho spoločných znakov s ich rovesníkmi v zahraničí. Rozdielne sú však podmienky v ktorých žijú a ekonomické zabezpečenie staršej generácie. Slovenská legislatíva nevytvára také vhodné podmienky pre domácu starostlivosť, aké sú vo všetkých krajinách EÚ. Starší ľudia pritom očakávajú, že rovnako ako oni „dochovali svojich rodičov“, tak aj ich deti sa budú starať o nich. Mnohé deti si ani neuvedomujú čo prežívajú starší príbuzní, akými ťažkosťami sa denne pasujú. Mladšia generácia je obklopená mnohými priateľmi, kolegami, známymi, stále pracuje, venuje sa svojim záujmom a rodinám. Absenciu rozhovorov na tému starnutia nepociťuje.

Ako postupovať v prípade zhoršenia zdravotného stavu staršieho príbuzného ak je akútna potreba jeho opatrovania („sociálna odkázanosť“), sa rieši vo veľkom strese. Pri hľadaní vhodného riešenia narážajú príbuzní na husto prepletenú pavučinu celého systému opatrovania seniorov. Na Slovensku nemáme žiadne inštitucionálne miesto, ktoré by vedelo pomôcť v situácii, keď sa stav staršieho človeka dostane na úroveň, že sa nemôže sám o seba postarať.

Pritom nepriaznivý demografický vývoj charakteristický starnutím obyvateľstva je na Slovensku tak ako v celej Európe alarmujúci. K 31.12.2013 žilo na Slovensku 1 080 252 osôb, t.j. 19,95% populácie vo veku staršom ako 60 rokov. (www.slovakstatistics.sk). Pritom 1,8% z nich vo veku vyššom ako 90 rokov.

Záver

Medzigeneračné konflikty sú staré ako ľudstvo samé. Každá generácia má svoje typické „chápanie sveta“, ktoré im nikto nemôže brať a meniť. V opačnom prípade dochádza ku konfliktom.

Generácia starších žije na Slovensku v chudobe. Jej zlá ekonomická situácia vyplýva z výrazných ekonomicko-sociálnych zmien, ktorými prešlo Slovensko po roku 1989. Otázky súvisiace s vekom a starobou sa nediskutujú a neprihliada sa na osobitosti a potreby tejto generácie.

Mediácia starších ľudí je špecifická nielen pre osobitú formu spracovania konfliktov, ale aj uznanie veku a životných skúseností starších, pre spravodlivé a úctivé zaobchádzanie so staršími a veľmi starými ľuďmi a zohľadnenie požiadaviek vyskytujúcich sa zvyčajne až v neskorých štádiách života. Mediácia starších, si v časoch výrazných demografických zmien, zrýchlenia a digitalizácie pracovného sveta ako aj kontinuálnych zmien životnej reality v rodinách, zasluhuje uznanie ako samostatná téma v mediačnom svete. Otázkou je ako podporiť finančne takéto aktivity. Zahraničná prax ukazuje, že bez finančnej podpory štátu aj súkromnej sféry podporné aktivity starších nefungujú a komunikácia či mediácia sa nerozvíja.

Nepriaznivý demografický vývoj charakteristický starnutím obyvateľstva na Slovensku znamená, že vyššie uvedené témy sa budú týkať čoraz väčšej skupiny slovenského obyvateľstva. Téma „veku“ v rodinách aj spoločnosti je potenciálnou hrozbou pre všetky generácie. Stále platí pravidlo: „Ako sa my chováme k svojim rodičom, tak sa budú chovať naše deti k nám.“

Je mediácia starších pre Vás výzva ?

Odborný profil autora

Ing. Helena Múdra vyštudovala Vysokú školu ekonomickú v Bratislave. Pracovala na MF SR, na devízovom oddelení, v štátnych akciových spoločnostiach na poisťovanie exportných úverov v EGAP a v SPE. Pôsobila v pobočke medzinárodnej poisťovne pohľadávok Euler Hermes. Od roku 2014 pôsobí ako mediátorka, od r. 2015 aj v Bratislavskej mediáčnej kancelárii. Je členkou Asociácie rodinných mediátorov Slovenska. Venuje sa obchodným aj rodinným sporom. Má skúsenosti z managementu, z obchodnej, finančnej aj pracovno-právnej oblasti, s vedením pracovných tímov, ale aj osobnú skúsenosť s opatrovaním starších ľudí. Vo svojej mediátorskej praxi rieši konflikty obchodné a rodinné. Venuje sa tiež finančnému poradenstvu. Dohovorí sa nemecky a anglicky.

INTERKULTÚRNA MEDIÁCIA V ZMIEŠANÝCH MANŽELSTVÁCH

Intercultural mediation in mixed marriages

František KUTLÍK

Abstrakt

Interkultúrna rodinná mediácia je proces asistencie pri riešení konfliktov, ktoré sa týkajú subjektov rôznych kultúr v rámci rodiny. Mediácia pomáha riešiť spory medzi príslušníkmi rodiny a mediátor musí byť odborníkom najmä na problematiku vzniku, vývoja a riešenia konfliktov, použitia vhodnej stratégie a mediálnych techník. Okrem znalosti zákona o mediácii musí interkultúrny rodinný mediátor disponovať tiež interkultúrnymi kompetenciami a získať si dôveru medzi príslušníkmi zmiešaných manželstiev. Interculturalita v rodinách je koncept, ktorý reaguje na narastajúcu sociokultúrnu rôznorodosť spoločnosti, rodiny nevynímajúc. Mediátori sa v tejto oblasti snažia prevenciou i samotným riešením konfliktov o hlboké vzájomné pôsobenie, uznanie kultúrnej rozmanitosti členov rodiny, ktorá prispieva k vzájomnému obohateniu sa, predovšetkým detí. V Slovenskej republike sa interkultúrna rodinná mediácia, podobne ako interkultúrna mediácia ako celok začína len formovať a hľadať svoju pozíciu ako reakcia na spoločenskú objednávku.

Kľúčové slová: *Interkultúrna rodinná mediácia. Riešenie konfliktov. Prevencia. Zmiešané manželstvá. Sociokultúrna rôznorodosť spoločnosti. Spoločenská objednávka.*

Abstract

Intercultural Family mediation is a process of assistance in resolving conflicts related to entities of different cultures in the families..Mediácia helps resolve disputes between family members and the mediator must be experts in particular on the issue of the origin, development and conflict resolution, and using appropriate strategies and mediation techniques. In addition to knowledge of the law on mediation must possess intercultural family mediator also intercultural competence and to build trust between members of mixed marriages. Interculturality in families is a concept that responds to the growing socio-cultural diversity of society, the family no exception. Mediators in this area seek prevention and conflict resolution for the very deep interaction, recognition of cultural diversity of family members, which contributes to the mutual enrichment, especially children. In the Slovak Republic intercultural family mediation, as intercultural mediation as a whole begins to take shape and just find its position in response to public demand.

Key words: *Intercultural family mediation. Conflict resolution. Prevention. Mixed marriages. Sociocultural diversity of the society. Public demand.*

ÚVOD

Pojem cezhraničná rodinná mediácia sa v súčasnosti používa v dvoch rozdielnych avšak navzájom kompatibilných významoch:

- v medzikultúrnych vzťahoch na predchádzanie nedorozumeniam vyplývajúcim z kultúrnych rozdielov a na uľahčenie komunikácie medzi osobami z rozdielneho kultúrneho prostredia, navyše prípadne hovoriacimi rozdielnymi jazykmi, inými slovami: PREVENCIA
- na riadenie konfliktov (conflict management) ,ako stratégia riešenia konfliktov prostredníctvom zásahu tzv. neutrálnej tretej strany, inými slovami: MEDIÁCIA KONFLIKTOV

1.PREVENCIA

Ako cezhraničný rodinný mediátor som spolupracoval s občianskym združením Dobré srdcia

hľadajú, v ktorom ako akési desatoro rád dostali záujemcovia pred uzavretím zmiešaného manželstva nasledovné odporúčania:

1. Navštívte krajinu svojho budúceho manžela (manželky). Partneri by mali spoznať krajiny, z ktorých pochádzajú, vytvoriť si obraz o tom, ako tam domácnosti fungujú, čo sa očakáva od muža, ženy a detí, aké sú pravidlá,
2. Spoznajte osobne jeho rodinu, aj širšiu, a pobudnite s ňou aspoň 10-20 dní
3. Naštudujte si podrobne rodinné právo jeho krajiny a pomenujte možné riziká, napr. otcovia majú v niektorých krajinách iné právne nároky na deti ako u nás.
4. Získajte presné informácie o zvykových právach, týkajúcich sa rodiny, výchovy a náboženstva. Spoznajte sa navzájom, zistíte, či máte dostatok vôle akceptovať Vaše odlišnosti, aké sú Vaše priority, ako to vidí ten druhý.
5. Dohodnite sa vopred, v ktorej z krajín budete žiť a aké občianstvo bude mať Vaše dieťa. Keď však už deti začnú chodiť v niektorom štáte do školy a zvyknú si na tunajší systém, tak sa dohodnite, že im ho nebudete meniť.
6. Pre zníženie rizík do budúcnosti je ideálne, ak sa vopred dohodnete, aby svadba bola v SR a aby sa dieťa narodilo v SR
7. Rešpektujte jeho rodinu, kultúru, krajinu a náboženstvo. Rešpektujete tým aj polovičnú identitu vášho dieťaťa. Dohodnite sa na akom pôdoryse si chcete vybudovať vzťah, ako si nastavíte manželský sľub, ako zabrániť tomu, aby ste nezačali stavať nejaké bariéry, ktoré nebudete vedieť prekonať, budete ochotní pristúpiť na všetky podmienky, ktoré si vyžaduje kultúra partnera?
8. Nevnučujte dieťaťu vaše náboženstvo bez vedomia, či napriek vôli partnera. Skôr si treba uvedomiť, aké obohatenie, dávajú deťom dve kultúry, dva jazyky... Dôležité je len, aby im bola vytvorená harmonická ponuka a nič im nikto nevnučova, bez boja kto má pravdu a kto nie. Zmiešané manželstvá môžu fungovať, iba ak sa partneri vo zvýšenej miere dopĺňajú a tolerujú navzájom, čo je vždy náročný proces.
9. Ak sa dohodnete na svadbe, prípadne narodení a prípadne aj živote v krajine partnera, skúste, ak to umožňuje právny systém danej krajiny, uzatvoriť predmanželskú zmluvu, kde sa dohodnete s kým a kde bude žiť dieťa (deti) po prípadnom rozvode
10. Otázka financovania ciest k manželovej (manželkinej) rodine, pretože budete musieť chodiť aj k partnerovej rodine, ktorá je ďaleko v zahraničí a udržiavať dobré vzťahy.

Ďalšou úlohou občianskeho združenia bolo organizovanie informačných preventívnych kampaní o rozdielnosti kultúr a pravidiel rodičovských práv v jednotlivých krajinách sveta a kampaní o nutnosti kultúrnych dialógov pri rešpektovaní práv dieťaťa na oboch rodičov. Súčasne boli záujemcovia oboznámení s inštitútom mediácie pri možných problémoch v budúcnosti, a to nasledovnou formou:

1.1. Prečo práve cezhraničná rodinná mediácia...?

- pretože cezhraničná rodinná mediácia je mimosúdne riešenie sporov za účasti tretej strany - mediátora, ktorý spor meritórne nerieši, ale pomáha stranám aby spoločne našli konsenzus. Cezhraničný rodinný mediátor ovláda jazyk v ktorom sú strany pripravené komunikovať, pozná kultúrne, etnické, religiózne odlišnosti a vie s nimi pracovať;
- pretože mediácia všeobecne je založená na systéme win-win, teda na víťazstve oboch strán. Pri cezhraničnej rodinnej mediácii však musí pribudnúť popri rodičoch, ďalší víťaz – dieťa, takže začína fungovať nový vzorec win-win-WIN (hádate či je s veľkými písmenami uvedené práve víťazstvo dieťaťa...?);
- pretože cezhraničný rodinný mediátor dokáže zabojsovať, aby zdravý rozum zvíťazil nad neprehľadnou, zastaralou a vzájomne si odporujúcou legislatívou, počínajúc

Dohovorom o právach dieťaťa č.104/1991 Zb., cez Nariadenie rady Európy č.2201/2003 až po Haagsky dohovor o právach dieťaťa z roku 1989;

- pretože mediácia je rýchla a ústretová. Jej účastníci môžu začať riešiť svoje problémy bez čakania na stanovenie termínu, bez dodržiavania procesných povinností a pevného rokovacieho poriadku. Jej výsledkom môže byť skutočnosť, že obe strany opustia konfrontačnú pozíciu, začnú hľadať výhodné riešenie pre svoje dieťa a zachovávajú si možnosť spolupráce do budúcnosti;
- pretože dokáže vymanévrovať priaznivú pozíciu medzi zákonom a záujmom dieťaťa;
- pretože mediátor môže pokračovať vo svojej práci aj po skončení mediácie a byť poradcom oboch stranám pri problémoch súvisiacich s plnením mediačnej dohody o statuse dieťaťa. A je to práve mediátor, ktorý v tomto procese bude garantovať predovšetkým záujem dieťaťa;
- pretože vďaka súčasnej legislatíve Európskej únie má cezhraničná rodinná mediáciu zelenú v právnom systéme EU a nedávno dokonca vyhlásila, že „ každý cezhraničný spor v krajinách EU by sa mal začať mediáciou...“;
- pretože výzvou do budúcnosti bude vytvorenie skupiny špecializovaných cezhraničných rodinných mediátorov, ktorí popri právnych aspektoch budú predovšetkým odborníkmi na psychológiu dieťaťa;
- pretože mediácia má ambíciu byť prvolezcom pri zdoľávaní problémov a konfliktov súvisiacich s dieťaťom. Až po neúspechu tejto misie nastupuje súdna moc...;
- pretože mediácia je zároveň životnou filozofiou nenásilného a nekonfrontačného riešenia sporov. Možno si túto myšlienku osvojí práve dieťa, ktorému sa vďaka mediácii nastavil kvalitný a perspektívny hodnotový systém do budúcnosti.

1.2.Predsudky a stereotypy v cezhraničnej rodinnej mediácii

Už sme spomenuli, že pri zmiešaných manželstvách zohráva častokrát veľmi negatívnu úlohu rodina, aj širšia, ktorá sa jednoducho nevie zmieriť, kto si to zobral dcéru, sestru, švagrinu, neter za manželku. Nevedia mu prísť na meno, hoci je inteligentný, slušný, pracovitý, čistotný, teda má všetko to, čo mnohých z tejto slávnej rodiny chýba. V prípade, problémov, resp. prevencie problémov sa musí mediátor vysporiadať najmä s touto skutočnosťou a začať sa uberať pri mapovaní genézy konfliktu práve týmto smerom.

Aj v rámci rodinných väzieb, „inakosť“ automaticky generuje sklon k tendencii uprednostňovať tých, ktorí sú podobní, a ignorovať alebo znevýhodniť tých, ktorí sú odlišní. Vedie samozrejme aj k prílišnému zovšeobecňovaniu a nálepkovaniu a k vnímaniu príslušníkov inej rasy, vierovyznania, či etnika, ako keby si boli navzájom veľmi podobní, zatiaľ čo príslušníci dominantnej skupiny (my Slováci!) sú vnímaní ako jedinci s vlastnou osobnosťou.

Stereotypy sú predstavy („obrázky v našej hlave“) spájané s členmi konkrétnej skupiny. Vyjadrujú charakteristiky, znaky a správanie sa členov jednotlivých skupín, zdieľa ich väčšina členov spoločnosti a sú súčasťou kultúrnych modelov. Hoci v niektorých charakteristikách možno nájsť „zrnko pravdy“, stereotypy sú znevažujúcimi zovšeobecneniami, ktoré zjednodušujú spôsob, akým opisujeme a chápeme rozmanitosť v spoločnosti. Pri niektorých skupinách prevládajú pozitívne stereotypy, zatiaľ čo s „inakosťou“ sa zväčša spájajú veľmi negatívne stereotypy.

Predsudky sú postoje voči ľuďom zaujímané na základe ich príslušnosti k určitej sociálnej skupine. Patrí sem aj to, ako sú hodnotení členovia určitej skupiny, a emócie pociťované pri pomyslení na tieto osoby alebo pri interakciách s nimi. Predsudky môžu byť aj pozitívne alebo zmiešané, avšak v prípade znevýhodnených skupín sú zvyčajne veľmi negatívne.

Predsudkom je aj rasizmus.

Ak stereotypy znamenajú predstavy a predsudky sa odrážajú v postojoch, diskriminácia sa odráža v konaní – v zaobchádzaní s určitými osobami odlišne od ostatných, najmä z dôvodu ich príslušnosti k určitej sociálnej skupine. Etnokultúrna príslušnosť je len jedným z mnohých kritérií diskriminácie, ale je veľmi dôležitým faktorom ovplyvňujúcim sociálne vzťahy. Ľudia s predsudkami majú tendenciu k diskriminácii a k uplatňovaniu stereotypov. Výskum dokázal, že ľudia s hlbokými negatívnymi predsudkami sú náchylnejší správať sa diskriminačne, a že väčšmi než ostatní používajú stereotypy na zdôvodnenie svojich negatívnych postojov a správania. Stereotypy sú súčasťou normálneho fungovania nášho mozgu, ktorý má tendenciu kategorizovať prvky reality a zjednodušovať vnímanie. Stereotypov sa zbaviť nemôžeme, ale môžeme sa rozhodnúť, či im dovoľíme alebo nedovoľíme určovať naše postoje a správanie sa voči ostatným. Vysoká miera predsudkov u človeka ešte neznamená, že sa dopúšťa diskriminácie. Niektorí ľudia majú hlboké predsudky, ale z rôznych dôvodov sa zdržiavajú diskriminácie (vedia, že to je nesprávne, obávajú sa dôsledkov atď.).

2. MEDIÁCIA KONFLIKTOV

Aktivita cezhraničného rodinného mediátora sa začína ak:

- ak jeden z rodičov neoprávnene, bez súhlasu druhej strany premiestni dieťa do zahraničia. Môže pritom ísť len o dovolenku, ale bez písomného súhlasu partnera a následne, pokiaľ je manželstvo (vzťah) v začínajúcej kríze môže hroziť vydanie medzinárodného zatykača za únos dieťaťa,
- pri dohodnutí podmienok presťahovania dieťaťa jedným z rodičov do zahraničia,
- v prípade obáv z únosu do zahraničia,
- v prípade záujmu jedného z rodičov o dlhodobý pobyt dieťaťa v zahraničí,
- v prípade straty kontaktu s dieťaťom,
- ak je dôvodná obava, že rodinný spor z nejakého dôvodu nadobudne cezhraničný alebo medzinárodný charakter

2.1. Cesta k efektívnej interkultúrnej mediácii v zmiešaných manželstvách

Z prístupu, v ktorom sa mediácia vníma ako stratégia riadenia konfliktov, môžeme vybrať tieto myšlienky:

- Mediátor pracuje so súhlasom a s podporou oboch strán.
- Obe strany preberajú a zdieľajú zodpovednosť. Rozhodnutia robia jednotlivé strany a nie mediátor, ktorý však k celému procesu prispieva a uľahčuje ho.
- Úlohou mediátora je pomáhať stranám komunikovať a dospieť k vzájomne uspokojivej dohode.
- Aby mediátor mohol plniť túto úlohu,
 - musí mať dôveru oboch strán,
 - obe strany by mal podporovať vyváženým spôsobom a obe by ho mali vnímať ako nestranného,
 - nie je jediný, kto je zodpovedný za výsledok: táto zodpovednosť je zdieľaná,
 - silu mediátora určuje samotný proces a súhlas strán, a nie jeho osobná schopnosť riešiť problémy alebo presvedčať.

Z tohto pohľadu by efektívny rodinný interkultúrny mediátor mal mať tieto typy spôsobilostí:

- **základné spôsobilosti:**
 - všeobecné komunikačné spôsobilosti
 - interkultúrne komunikačné spôsobilosti

- spôsobilosti na mediáciu a riadenie konfliktov
- spôsobilosti na plánovanie, monitorovanie a (seba)hodnotenie
- spôsobilosť na prácu s prípadmi (*case management*)
- **spôsobilosť na prispôbovanie** zásad, postupov a nástrojov konkrétnemu kontextu práce mediátora
- **špecifické spôsobilosti** súvisiace s rodinnou mediáciou

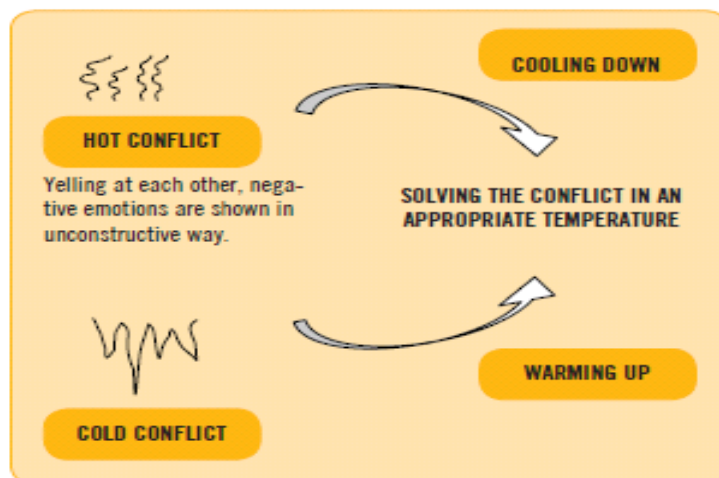
2.2. Riadenie konfliktov

Na kategorizáciu konfliktov existujú rôzne kritériá:

- Podľa miesta, kde prebiehajú:
 - *intrapersonálny, interpersonálny, vnútroskupinový, medziskupinový*
- Podľa zdroja:
 - *konflikty cieľov, kognitívne, afektívne*
- Podľa postavenia strán:
 - *symetrický / asymetrický*
- Podľa štádia / tvaru:
 - *latentný / zjavný*

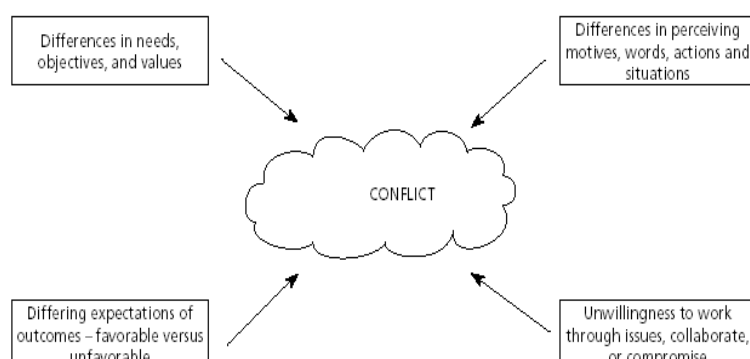
Riešenie konfliktov je účinné len vtedy, keď sa robí pri „vhodnej teplote“

O „horúcich konfliktoch“ môžeme hovoriť vtedy, keď sú v nich strany konfliktu príliš hlboko ponorené, vládne veľké napätie, ktoré môže prerásť do násilia (fyzického, slovného, psychologického). Na riešenie konfliktov tohto typu treba vyčkať, kým „nevychladnú“.

„Studené konflikty“ alebo „zmrazené konflikty“ sú tie, pri ktorých existuje latentné napätie, ale strany ho nedávajú najavo a snažia sa vyhnúť jeho vonkajším prejavom. Niekedy minimálne jedna zo strán konflikt popiera. Takéto konflikty možno riešiť len vtedy, keď sa „zohrejú“ na potrebnú teplotu.

Conflicts in teams mostly evolve for four different reasons:

2.3. Konštruktívne riadenie konfliktov

- Konflikt sa akceptuje ako fakt, ktorému sa nemožno vyhnúť alebo je dokonca žiaduci.
- Konflikt nevyvolalo sociálne alebo organizačné prostredie, ale rozdielne záujmy, ciele a osobné percepcie.
- Pluralita a rozdielne záujmy môžu mať pozitívny alebo negatívny (konštruktívny alebo deštruktívny) účinok, možno ich vnímať ako potenciálny zdroj pokroku a zlepšovania.
- A naopak, neprítomnosť konfliktu vedie k apatii, strnulosti a neschopnosti prispôbiť sa zmene, s negatívnymi dôsledkami na osobnej aj organizačnej / sociálnej úrovni.
- Dôležité je udržiavať optimálnu úroveň konfliktu (po presiahnutí istej intenzity sa zvyšuje riziko deštruktívneho konfliktu).
- Cieľom je identifikovať tie spôsoby riešenia situácie, ktoré vedú k pozitívnym výsledkom.

2.4. Transformácia konfliktu

sa od prístupov riešenia konfliktu (*conflict resolution*) a riadenia konfliktu (*conflict management*) líši v tom, že v rámci tohto prístupu sa uznáva, že:

„dnešné konflikty si vyžadujú viac, než len zmeniť rámec pozícií a identifikovať výsledky typu „výhra-výhra“. Aj štruktúra strán a ich vzájomné vzťahy ako také môžu byť zakotvené vo vzorci konfliktných vzťahov, ktoré presahujú konkrétne miesto konfliktu.“

Cieľom transformácie konfliktu je pretransformovať tie vzťahy v spoločnosti, ktoré podporujú pokračovanie násilného konfliktu.

2.5. Východiská z konfliktu

Vyhýbanie sa: Konflikt ignorujem alebo odmietam uznať jeho existenciu.

Výsledkom je, že „ja prehrám – ty vyhráš“, pretože sa nedá nič robiť.

Akomodácia: Robím to, čo chceš ty, aby som uspokojil tvoje potreby alebo želania.

Výsledkom je, že „ja prehrám – ty vyhráš“, pretože som sa musel vzdať niečoho, čo som chcel alebo potreboval ja sám.

Súťaž: Vyhráš buď ty alebo ja, ale nie obaja. Je to jedna z foriem boja. Výsledkom je, že „ja vyhrám – ty prehráš“, pretože víťaz môže byť len jeden.

Kompromis: Obaja sa vzdávame časti toho, čo sme chceli alebo potrebovali na vyriešenie problému. Výsledkom je, že „ja trocha vyhrám – ty trocha vyhráš“, pretože sme obaja boli ochotní trocha ustúpiť.

Spolupráca: Ty a ja pracujeme spolu na nájdení vzájomne prijateľného riešenia problému.

Výsledkom je, že „ja vyhrám – ty vyhráš“, pretože sme boli ochotní spolupracovať.

2.6. Viditeľné a neviditeľné prvky konfliktu

V každom konflikte existujú viditeľné aj neviditeľné prvky. Možno si ich znázorniť ako ľadovec.

Viditeľným spôsobom bývajú často vyjadrené len pozície, za ktorými však existujú záujmy a potreby.

Kľúčovým prvkom procesu riadenia konfliktov je zviditeľňovanie jeho neviditeľných prvkov.

Mediácia

- Zapojená je „neutrálna tretia strana“
- Musia ju akceptovať, ba dokonca o ňu musia požiadať, obe strany

Mediátor nerozhoduje o riešení, ale pomáha stranám dosiahnuť konsenzus. Mediátor sa zameriava na to, aby počas interakcií strán vyvažoval ich postavenie.

Záver

V priebehu mesiacov marec - september 2016 som sa zúčastnil ako lektor niekoľkých seminárov k výkladu novely mediačného zákona. Pomerne intenzívna diskusia bola smerovaná práve k vymedzeniu okruhu povinností zodpovednosti mediátora v rámci mediačného procesu a tým de facto vymedzeniu priestoru, v ktorom sa môže pohybovať. Novela totiž prvý raz, v zmysle zásady „čo nie je zákonom zakázané, je dovolené“, jasne posunula vnímanie práce mediátora aj do polohy facilitatívnej, a evaluatívnej. Reflektovala tým prirodzený vývoj mediácie na Slovensku od roku 2004, (prijatie zákona o mediácii) a predovšetkým potreby aplikačnej praxe, široký záber rodinnú a interkultúrnu. Mediačná prax dostáva zelenú novému nazeraniu na výkon mediácie a uchopenie jej nástrojov podľa aktuálnej potreby. Inými slovami, keď mediátor v rámci rodinnej mediácie cíti, že má byť pasívny a sústrediť sa na proces, zákon mu to umožňuje. Ale rovnako je jeho aktivita v súlade s právom, keď si jeho práca viac vyžiada aktívnejší, až intervenujúci prístup. Skutočnosť, ako novela zákona o mediácii nastavila systém práce mediátorov zhodnotí až aplikačná prax. Za necelý rok práce v nových podmienkach môžem spolu s mnohými kolegami konštatovať, že aj v rodinnej mediácii boli pripravené základy na vybudovanie pevného organizačného pôdorysu a profesionalizáciu výkonu činnosti samotných rodinných mediátorov.

Zoznam použitej literatúry

1. KLEIBOER, M. A.: International mediation: the multiple realities of third-party intervention. Leiden : Rijksuniversiteit, 1997, 290 s.
2. KUTLÍK, F.: Mediácia alebo výhra oboch strán. Denník SME z dňa 11. 10. 2015, zdroj:
3. KUTLÍK F., ŠVEHLÁKOVÁ B.: Rodinná mediácia, alebo víťazí celá rodina, VŠZaSP sv. Alžbety, 2016
4. POTOČKOVÁ D.: Nejlepší je domluvit se, ALFOM Praha, 2013

Medzinárodné dokumenty:

1. Recommendation No. Rec(2002)10 of the Committee of Ministers to member States on mediation in civil matters (odporúčanie Výboru ministrov (Rady Európy) Rec (2002)10 o mediácii v civilných veciach z dňa 18.9.2002)

Internetové zdroje:

1. www.justice.gov.sk (stránky Ministerstva spravodlivosti SR)
2. www.rodinnamediacia.sk (stránky Asociácie rodinných mediátorov Slovenskej republiky)
3. www.justice.gov.sk (stránky Arbitrážnej komory v Miláne pre riešenie sporov on-line mediáciou)
4. www.wikipedia.org.

JUDr. František Kutlík

Zapísaný mediátor MS SR pod číslom 14. Pedagogická a lektorská činnosť na UK v Bratislave, VŠZaSP sv. Alžbety, VŠD v Sládkovičove a Univerzite v Padove. V rokoch 2007 -2012 viceprezident Svetového mediálneho fóra (WMF), od 2012 člen predsedníctva Svetového mediálneho fóra (WMF), od 2008 on line mediátor pri Arbitrážnej komore v Miláne, 2013 – predseda organizačného výboru IV. celoeurópskej konferencie mediátorov EMNI v Bratislave, od 2011 člen európskeho združenia trénerov rómskych mediátorov pre Slovensko a Českú republiku. Autor publikácii Mediácia pre účastníkov konania (MS SR ,2006), Mediácia v samospráve (NOS,2008),spoluautor publikácie Rodinná mediácia (VŠZaSP,2016), spoluautor zborníkov EU MEDIATION Law and Practice (OXFORD Publishing , 2012), Civil and Commercial Mediation in Europe (Intersentia 2013). Autor scenára inštruktážneho DVD Abeceda mediácie (2007). Zástupca SR v projekte EU o implementácii cezhraničnej mediácie do právnych systémov jednotlivých krajín ,Univerzita vo Valencii (2010 – 2012), zástupca SR v projekte EU o obchodnej a spotrebiteľskej mediácii JAMS ADR Centre Roma (2010-2011), evaluátor projektu Ministerstva spravodlivosti Talianska v samospráve v meste Arzignano ,Taliansko, 2009. Prezentácia na odborných medzinárodných konferenciách a mediálnych projektoch - o.i. Fínsko, Izrael, Čierna Hora, Malajzia, Venezuela, Malta a Taiwan.

VÝVOJ BEZPLATNÉ RODINNÉ MEDIACE V ČR

Development of free of charge family mediation in Czech republic

Robin BRZOBOHATÝ, Sabina NOVÁKOVÁ

Abstrakt

Příspěvek přináší ohlédnutí za rozvojem bezplatné rodinné mediace v České republice, kde v této oblasti hrál dominantní roli Fond ohrožených dětí. Ten do roku 2015 zřizoval pod svými pobočkami mediační centra, v nichž se realizovala převážná část všech rodinných mediací v České republice. Autoři mapují vývoj a podmínky tohoto stavu v jednotlivých městech ČR, včetně jedinečných a podrobných statistik týkajících se mnoha aspektů rodinné mediace. V závěru jsou nastíněny aktuální změny a nové trendy na poli rodinné mediace v České republice.

Klíčová slova: Rodinná mediace. Mediační centrum. Fond ohrožených dětí. Nedirektivní mediace.

Abstract

Article describes the development of free of charge family mediation in Czech republic, where Fund for children in need played the dominant role. Since 2015 was the founder of the mediation centers realizing the majority of family mediations in the Czech republic. Authors map the development and the conditions of this movement in different Czech cities, including unique and detailed statistics concerning family mediation. At the end actual trends in the field of family mediation are outlined.

Key words: Family mediation. Mediation centre. Fund for children in need. Nondirective mediation.

Úvod

Bezplatná rodinná mediace je fenoménem, který má v ČR již více než dvanáctiletou historii a do značné míry formoval a formuje praktickou zkušenost rodin i zúčastněných profesí s rodinnou mediací. Systematicky začal v ČR poskytovat bezplatnou rodinnou mediaci teprve Fond ohrožených dětí (dále jen FOD)¹¹. Jde o organizaci s více než dvacetiletou tradicí. Jak již napovídá název organizace, její zaměření bylo na počátku devadesátých let jasně v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, zejména na děti týrané a zanedbávané, jimž tehdy ještě sociální systém nedokázal nabídnout dostatečnou a náležitou pomoc a ochranu. Postupem času se však záběr organizace rozšiřoval společně s tím, jak po ní klienti požadovali pomoc se stále větším množstvím situací a současně s tím, jak se rozšiřovalo pole oblastí, v nichž od FOD požadovaly pomoc orgány samosprávných celků a orgánů státní správy. Mimo jiné to znamenalo rozšíření definice pojmů „klient“ a „poskytovaná služba“ o situace, které souvisejí s rozpadem rodiny a rozvodem.

1 Vznik mediačních center FOD

Rok od roku bylo možné ve statistikách organizace sledovat, jak se vyrovnává počet rodin, se kterými FOD pracoval na řešení situací vyplývajících ze zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí s počtem rodin, s nimiž jeho zaměstnanci pracovali v důsledku

¹¹ Bezplatnou rodinnou mediaci začaly postupem let nabízet i další organizace, např. Tremedias v Třebíči nebo asociace mediátorů v Praze, nicméně žádná z nich neměla celostátní působnost, takže počty mediací a i dopad jejich aktivit na společnost nebo systém pomoci rodinám byl sice důležitý, nicméně omezený a lokální.

rozpadu rodiny a rozvodu. Na některých pobočkách¹² se začaly poměry těchto rodin dokonce obracet, takže bylo více klientů, kteří se rozvádějí a rozcházejí, než těch, s nimiž jsme pracovali z jiného důvodu. Takový vývoj ovšem nevyhnutelně vytvářel a současně vyžadoval jistou míru specializace pracovníků na tyto situace. Pracovníci poboček FOD byli znovu a znovu konfrontováni s faktem, že bez ohledu na to, jak moc dokáží rozumět situaci klientů a posláním vlastní organizace, nástroje sociální práce, které v tu dobu měli k dispozici, nejsou dostatečné k tomu, aby jejich klientům mohli doopravdy pomoci. Chvilí před tím se v ČR naštěstí objevila mediace.

1.1 Vznik mediálního centra v Ostravě

Mediací se FOD začal zabývat již v roce 2004, kdy proběhlo první školení pracovníků v mediaci, a v Ostravě se uskutečnily první mediační kauzy.

Mediační centrum v Ostravě (dále jen MC Ostrava) vzniklo v roce 2005, přičemž požadavek na jeho vznik vzešel od sociálních pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), na podkladě platformy Komunitního plánování města Ostravy v souladu s 1. Komunitním plánem rozvoje sociálních služeb (Pracovní skupina Děti a rodina, Cíl 3, Opatření 3.3 Mediační centrum pro rodinné a občanskoprávní spory), viz. (Štegmánová, Kvasnička, 2005, s. 127-144). Projekt byl připravován zhruba půl roku a u jeho zrodu stáli jak pracovníci FOD, tak i zástupci Magistrátu města Ostravy - sociální pracovníci. Založení Mediačního centra v Ostravě mělo za cíl vytvořit nezávislé a bezpečné prostředí pro projednávání rodinných, respektive i občanskoprávních sporů, a odčerpát tímto způsobem řadu případů již tak přetíženým sociálním pracovníkům sociálně-právní ochrany dětí. Pro rok 2005 byla následně činnost MC podpořena ze strany Statutárního města Ostrava ve výši 235 000,- a ze strany Moravskoslezského kraje ve výši 60 500,-.

MC Ostrava z počátku fungovalo pod Pobočkou FOD v Ostravě a začínalo s pěti mediátory a zhruba dvaceti mediačními kauzami během prvního roku existence. Jeho činnost byla vázána primárně k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí, z čehož vyplývá také problematika řešených sporů, které byly v zásadě rodinného charakteru (rozvod, spory o děti, o výživné, o kontakty s dětmi...). Bylo to první zařízení tohoto typu v České republice, sdružující větší počet mediátorů na jednom místě (jimž skutečně zajišťovalo přísun kauz), a zabývající se primárně rodinnou problematikou.

V roce 2006 byl přijat zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách, který pojmenoval jednotlivé typy sociálních služeb a zavedl povinnost jejich registrace v Registru sociálních služeb Ministerstva práce a sociálních věcí. V důsledku toho se MC Ostrava společně s Pobočkou FOD stalo registrovanou sociální službou, konkrétně sociálně-aktivizační službou pro rodiny s dětmi a všechny ostatní pobočky FOD, které poskytovaly mediaci v rámci svých služeb, jsou na tom obdobně. Pokud někdy v budoucnu vznikalo další mediační centrum FOD, případně pokud začala být nabízena rodinná mediace, vždy se již jednalo o sociální službu. Podrobněji o podmínkách poskytování sociálních služeb v kontextu mediace Nováková a Holá (2013).

1.2 Vznik mediálního centra v Olomouci

Na konci roku 2005 resp. na začátku roku 2006 FOD objednal a realizoval další běh kratších tréninků v mediaci (v rozsahu cca. 30 hodin) pro své jednotlivé pobočky, mimo jiné i pro pobočku v Olomouci. Do roku 2006 se v důsledku tohoto tréninku datují počátky poskytování mediace v Olomouci i snahy o její podporu a jistou institucionalizaci v komunitních plánech sociálních služeb města Olomouce i Olomouckého kraje. V roce 2006 až 2007 se počet poskytnutých mediací pohyboval spíše v jednotkách případů, konkrétně se

¹² Do roku 2015 byl FOD druhou největší neziskovou organizací pracující v sociální oblasti v ČR. V dané době disponoval FOD více než dvaceti pobočkami po celé ČR.

jednalo o 1 případ v roce 2006 a v roce 2007 o 2 případy. V roce 2008 se již jednalo dokonce o 3 mediace. Podpora mediace se objevila hned v prvním komunitním plánu sociálních služeb města Olomouce v roce 2007 v rámci pracovní skupiny Děti, mládež a rodina jako cíl 2 (Mediační centrum).

V letech 2006 – 2008 probíhala opakovaná jednání o spolupráci při zahájení fungování Mediačního Centra Olomouc (dále jen MCOL) s úředníky magistrátu města Olomouce i se zástupci jednotlivých fakult Univerzity Palackého (pedagogickou a filozofickou – zde současně na katedrách sociologie a andragogiky i na katedře psychologie), nicméně žádné z těchto jednání nevedlo ke hmatatelnému úspěchu a jediným pozitivním bodem tak byla opakovaná deklarace podpory mediace jako metody.

První úspěch zaznamenaly snahy pracovníků FOD Olomouc v roce 2008, kdy se v důsledku opakovaných pokusů o získání podpory podařilo získat finanční prostředky na komplexní výcvik dvou mediátorů, poskytovaný v té době pouze Asociací mediátorů ČR. Finanční prostředky ve výši 70 000,- byly získány na základě výzvy statutárního města Olomouc na podporu sociálních a souvisejících služeb. Výcvik se odehrál v roce 2009 a v jeho důsledku došlo k významnému zvýšení počtu realizovaných mediací. Podstatnou okolností i kritériem byl fakt, že podpora mediace se stala součástí komunitního plánu.

Ve stejném roce (2009) se podpora vzniku mediačního centra dostala také do Střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb v Olomouckém kraji pro roky 2009 – 2010 (pracovní skupina Děti, mládež a rodina, Cíl 2 Podpora alternativních metod práce s rodinou, opatření 2.1 Podpora vzniku mediačního centra v Olomouckém kraji).

V obou komunitních plánech, tedy jak krajském, tak městském, již podpora mediace zůstala a dále se rozvíjela s tím, jak rostly pozitivní zkušenosti s implementací mediace jako nástroje pomoci rodinám v rozpadu. V krajském Střednědobém plánu rozvoje sociálních služeb v Olomouckém kraji pro roky 2011 – 2014 se podpoře mediace věnovala hned tři opatření z cíle 3 (Podpora alternativních metod práce s rodinou), a to opatření 3.1 (Zlepšení dostupnosti rodinné mediace), opatření 3.2 (Podpora a rozvoj fungování mediačního centra jako komplexní služby pro rodiny s dětmi v podobě AMT centra (asistenční, mediační a terapeutické centrum) a opatření 3.3 (Metodická podpora rodinné mediace v Olomouckém kraji a rozšíření nabídky rodinné mediace v Olomouckém kraji).

V rámci 2. komunitního plánu sociálních služeb města Olomouce na období let 2010 – 2012 se v pracovní skupině Děti, mládež a rodina v rámci cíle 1 (Udržení a rozvoj vybraných služeb a aktivit pro děti, mládež a rodinu) objevilo opatření 1.4 (Mediační centrum). Ve 3. komunitním plánu sociálních služeb města Olomouce 2013 – 2015 byla nadále podpora mediačního centra zakotvena v cíli 2 (Podpora souvisejících služeb a aktivit na území města Olomouce) jako opatření 2.1 (Mediační centrum).

1.3 Vznik AMT center

Od roku 2007 začala pod FOD, přidružená k některým pobočkám, vznikat tzv. AMT centra, jejichž název je zkratkou sousloví asistenční, mediační a terapeutická centra. Ta byla spojením služeb nejen mediačních, ale také terapeutických a asistenčních (ve smyslu asistovaných kontaktů rodičů, příp. jiných příbuzných s dětmi)¹³. Vznik těchto AMT center nejprve v Opavě, a poté v Krnově a Bruntále byl iniciován zvýšenou poptávkou příslušných OSPOD a také vnímáním zvýšené poptávky po těchto službách na daných pobočkách FOD ze strany klientů.

Koncepce komplexu služeb (asistencí, mediací a terapií) pro rodiny řešící situaci rozpadu, se postupně vyvíjela a směřovala k vytvoření ucelené metodické koncepce a celkové práci se členy rodiny, kteří prožívají a řeší problematiku rozvodu či rozchodu rodičů, případně

¹³ K této problematice podrobněji viz. Brzobohatý, Nováková, Podešvová, 2015.

porozvodové nastavení péče a výchovy dětí a vzájemných vztahů mezi členy rozpadající se rodiny.

AMT centrum v Opavě vzniklo v roce 2007 jako specializované pracoviště Fondu ohrožených dětí v Opavě, které reagovalo na poptávku po specifických službách ze strany klientů – rodičů, řešících rozpad svého vztahu a s tím související nastavení péče a výchovy dětí.

První koncepce AMT centra vznikla zásluhou tehdejší vedoucí FOD v Opavě Mgr. Vladimíry Klíčové, která oslovila další spolupracující odborníky – Mgr. Petru Večerkovou (oblast rodinné terapie) a PhDr. Ing. Petra Krohe (oblast mediací). Počátek AMT centra byl podpořen z grantu Nadace Terezy Maxové v rámci otevřeného grantového řízení, které AMT centru zajistilo na roky 2007 – 2008 celkem 290 325,-.

Pro část roku 2008 a rok 2009 podpořila Nadace člověk člověku vypracování metodické koncepce AMT centra a služby pracovníků (mediátorů a terapeutů) v celkové částce 100 000,- Kč. V letech 2009 - 2011 byla většina finančních prostředků pro činnost AMT centra Opava poskytnuta z grantové podpory Magistrátu Města Opava a z Individuálního projektu Podpora a rozvoj služeb sociální prevence v MSK tedy z Krajského úřadu Moravskoslezského kraje. Činnost AMT centra je od samého počátku podporována ze strany soudců opatrovnického soudu Opava a dále pracovníky OSPOD v regionu Opava.

Od ledna roku 2009 v Krnově začalo působit další AMT centrum. Metodická koncepce AMT centra Krnov vychází především z praktických a teoretických poznatků AMT centra v Opavě. V roce 2011 bylo započato s realizací AMT centra také v městě Bruntále a spádových obcích (vzhledem k přibývajícím počtu klientů z této oblasti), tak aby byla služba místně a časově dostupná všem potřebným rodinám v okrese Bruntál.

1.4 Personální zajištění mediací

Počty mediátorů FOD se v roce 2014 v jednotlivých místech ČR lišily – v Ostravě a Olomouci se počet mediátorů (většinou se jednalo o externisty) pohyboval od 6 do 10, v Prostějově, Zábřehu nebo v AMT centrech mediovaly 3 osoby, až po Plzeň, kde mediaci prováděl jediný mediátor. Původní profesí byli mediátoři většinou sociální pracovníci, psychologové, sociologové, andragogové, atd. Významné množství mediátorů FOD již složilo bez větších obtíží zkoušku mediátora podle zákona 202/2012 Sb. o mediaci (ostatně někteří z nich jsou také zkušebními komisaři pro tyto zkoušky, a to právě proto, že nikdo další nebyl schopen nabídnout takovou zkušenost a znalost mediace nejenom teoreticky, ale i prakticky).

Kromě mediátorů má většina mediačních center svého sociálního pracovníka, který se stará o první kontakty s klienty, často ještě také koordinátora a v Moravskoslezském kraji i odborného garanta. Problematika, které se MC primárně věnují, je oblast rodinných sporů, zahrnujících spory partnerské, manželské, rodinné a mezigenerační. Prakticky to znamená, že nejvíce se řeší rozvodové spory týkající se samotného rozvodu, péče o děti, výživného a kontaktů rodičů s dětmi.

2. Spolupráce s dalšími subjekty při rozvoji modelu mediačních center

Dramatický předěl pro rozvoj bezplatné rodinné mediace v některých regionech znamenal rok 2011, především díky individuálním projektům krajů, z nichž se financovaly sociální služby. Například v Olomouci bylo díky individuálnímu projektu mezi lety 2011 – 2013 vybudováno mediační centrum jako samostatná organizační jednotka FOD s vlastními prostory i týmem mediátorů, kterým bylo možné zajistit nadstavbové výcviky v mediaci u zahraničních lektorů. To posunulo kvalitu mediátorů i samotných mediací na zcela novou

úroveň i v evropském srovnání. V Brně, Plzni, Prostějově a Zábřehu na Moravě se sociální pracovníci FOD dostali do výcviků v mediaci a začali poskytovat rodinnou mediaci na svých pobočkách v rámci poskytování sociálně aktivizačních služeb (na těchto pobočkách zatím nevznikla mediační centra).

Jakmile se mediace a mediační centra podařilo etablovat, zajištění financování záleželo čistě na kvalitě spolupráce pracovníků FOD a pracovníků samosprávných celků nebo úředníků státní správy. MC v Ostravě bylo od svého vzniku významnou měrou financováno z rozpočtu Statutárního města Ostrava (průměrně ve výši téměř poloviny celkových ročních nákladů) a dále z dotací MPSV, v některých letech i z prostředků Moravskoslezského kraje a pravidelně z rozpočtu Městského obvodu Moravská Ostrava a Přívoz, na jehož území MC sídlí.

V Plzni byl vznik mediačního centra součástí cílů komunitního plánování v pracovní skupině děti, mládež a rodina od roku 2011 a podařilo se získat první dotaci na rozvoj mediace z dotačního titulu města ve výši 50 000,- Kč v roce 2012 a 45 000,- Kč v roce 2014. V roce 2013 byla bezplatná rodinná mediace v Plzni financována z dotace MPSV ve výši 35 000,- Kč.

V Olomouckém kraji, který je společně s Moravskoslezským krajem jednoznačně prostorem, ve kterém se již několik let definuje, co znamená dobrá praxe rodinné mediace, je podpora mediace součástí cílů střednědobého plánu rozvoje služeb. V obou krajích probíhají cílené workshopy a metodická setkávání pracovníků nestátních neziskových organizací a úředníků státní správy a samosprávy, vzdělávání v mediaci a technikách řešení konfliktů, atd. I díky tomu získala např. pobočka FOD v Prostějově v roce 2014 dotaci na poskytování rodinné mediace z rozpočtu města ve výši 50 000,- Kč.

Ani fungování MCOL by bez pravidelné, výrazné a vstřícné podpory ze strany statutárního města Olomouc nebylo možné. V roce 2013 i 2014 podpořilo statutární město Olomouc fungování MCOL statisíčovými částkami.

Ačkoliv spolupráce se soudy a soudci nemá přímé finanční dopady, je stejně důležitá, jako spolupráce s úřady. Jednání s předsedy okresních soudů a opatrovnickými soudci o nastavení mantinelů mediace a podpory jejího využití probíhala v regionech často již několik let před účinností zákona 202/2012 Sb. o mediaci. Bez uznání a vnímání mediace jako účinného nástroje pro řešení konfliktů v rodinách ze strany soudů a bez pravidelných setkávání a vyhodnocování spolupráce se soudci a pracovníky OSPOD, by ochota podporovat tuto metodu byla nejspíš mizivá. V této oblasti můžeme těžit z dlouholeté spolupráce se soudy a orgány SPOD, což představuje obrovskou výhodu v situaci, kdy například zapsaní mediátoři doslova bojují o uznání ze strany soudů, které ovšem neuznávají. Vzhledem k mnoha letům spolupráce na poli sociálně-právní ochrany dětí soudy i úřady měly dlouhodobou a opakovanou zkušenost s tím, nakolik se mohou spolehnout na kvalitu i efektivitu služeb FOD, takže když jsme od roku 2005 stále častěji přicházeli s nabídkou, že jejich součástí a rozšířením (služeb) bude i poskytování mediace, bylo to akceptováno jako něco, o čem není třeba dlouze diskutovat, zda to bude smysluplné a užitečné.

2.1 Výsledky spolupráce – fungování mediačních a AMT center

Výsledkem snažení a vzájemné spolupráce FOD, subjektů státní správy, samosprávy a soudů byly počty mediací, které začínaly na 16 kauzách za rok v roce 2005, zatímco v roce 2013 byla ve FOD mediace poskytována téměř 280 rodinám ve více než 530 setkáních, přičemž v průměru probíhala více než dvě mediační setkání každý pracovní den v roce. Stejně tak lze upozornit i na způsob, jakým se klienti dostávají do mediace, kdy drtivá většina z nich je do mediace poslána pracovníkem OSPOD, případně soudem. Této problematice se podrobněji věnovali další autoři (Brzobohatý, Poláková, 2013; Brzobohatý, Poláková,

Horáček, 2016), nyní se tedy omezíme pouze na konstatování, že tento trend lze označit za standardní napříč republikou, přičemž i přes původně ne zcela dobrovolný vstup většiny klientů do mediace tím princip sebeurčení stran mediace není vážněji poznamenán a nemá to vliv na průběh či užitečnost procesu mediace.

Zmiňme se ještě o „úspěšnosti“ mediace ve smyslu uzavřených dohod. Oproti údajům v jiných příspěvcích (např. Poláková, Brzobohatý, 2014) lze v tabulce 1 najít v procentuální úspěšnosti v dosahování dohod výrazný rozdíl. Vysvětlení tohoto jevu má přinejmenším tři příčiny. První z nich je, že zejména ta pracoviště, kde se s mediací začíná, mají nižší počty případů, a tedy i váha každé uzavřené, resp. neuzavřené dohody je statisticky mnohem vyšší, což se v součtu za všechna pracoviště musí projevit. Druhým, s předchozím těsně souvisejícím důvodem je fakt, že začínající mediální pracoviště mají skutečně nižší úspěšnost vzhledem k tomu, že teprve získávají mediátorské ostruhy. Posledním důvodem je to, že začínající mediátoři často narážejí na výrazná omezení, nedostatky a omyly, které si nesou ze svých výcviků v mediaci (které jsou k našemu velkému údivu poskytovány často velice renomovanými subjekty či organizacemi na poli mediace). Začínající mediátoři se tak často musí klíčové dovednosti i porozumění mediaci a jejím intervencím doučovat nebo dokonce přeučovat, než jsou schopni efektivně zastávat roli mediátora.

Tabulka 1: Statistika mediací ve FOD mezi lety 2005 až 2014

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Počet kauz	16	32	28	94	87	111	130	232	279	372
Počty účastníků	32	64	56	188	174	203	25 3	46 8	633	760
Počty dětí	19	41	30	109	143	159	182	339	427	548
Počty setkání	20	39	58	175	203	200	250	524	532	599
Počet dohod	5 31%	10 31%	7 25%	37 39%	55 63%	70 63%	92 71%	149 64%	183 65%	224 60%
Službu doporučil (nařídil):										
OSPOD	14	29	25	52	47	57	74	129	161	204
Soud	0	1	0	13	23	31	34	57	67	82
FOD	2	1	2	12	2	10	9	22	23	16
Internet/ Klienti	0	1	1	12	13	2	3	19	14	34
psycholog	0	0	0	1	0	4	5	2	4	18
Známý	0	0	0	4	2	5	3	4	5	12
Právní zástupci	0	0	0	0	0	0	2	0	4	10

Zdroj: vlastní zpracování autorů

3. Současnost a trendy v bezplatné rodinné mediaci v ČR

V roce 2015 prošla podoba i organizace bezplatných rodinných mediací v ČR významnými změnami. FOD se dostal do zásadních finančních potíží (které ovšem nesouvisely s poskytováním mediace), takže musel výrazně omezit svou činnost. Vystála tak otázka, co se stane s mediálními centry. Díky mnohaleté spolupráci se samosprávou a soudy, a díky nesporným úspěchům a pozitivním dopadům mediace pro obyvatele daného území

i systém rodinného soudnictví a služeb pro rodiny, byla zřejmá snaha mediační centra podpořit a udržet. O mediační centra tak byl paradoxně obrovský zájem, takže některá z nich vyjednávala i s více zájemci naráz. MCOL tak přešlo pod křídla organizace P-centrum, mediace v Prostějově se přesunula pod SOS dětské vesničky, všechny AMT centra přešla pod opavskou organizaci Eurotopia, v Ostravě mediační centrum vydrželo pod FOD až do konce roku 2015, ale od ledna 2016 přešlo pod Sdružení sociálních asistentů. Jediné z mediačních center, které v důsledku restrukturalizace FOD zaniklo, bylo mediační centrum v Plzni. Další mediátoři z FOD, kteří mediaci poskytovali jako součást služeb, nicméně nezakládali samostatná mediační centra, taktéž mediaci nadále poskytují pod novými subjekty, často díky dotacím od místních samospráv. Množství poskytnutých mediací se tak v důsledku přesunů pod nové subjekty dočasně a mírně snížilo, v roce 2016 se však již počty mediací opět pohybují v normálu s lehce rostoucí tendencí.

Model mediačních center s bezplatnou rodinnou mediací se ukázal být inspirativním, takže se objevuje stále více subjektů, které se tento model pokoušejí napodobit. V poslední době se stále více objevují snahy samotných měst nebo jiných státních orgánů, nabízet pro své občany a klienty mediaci. Příkladem může být Mediační program města Svitavy, který se otevřeně hlásí k inspiraci mediačním centrem v Olomouci, stejně tak se od příštího roku plánuje vznik obdobně inspirovaného centra zřízeného magistrátem města Brna. Ze státních úřadů nelze nezmínit mediační program Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí, který přejal principy i filosofii MCOL.

Součástí trendů v bezplatné rodinné mediaci je i ideologický posun. Tyto mediační programy postupně ustupují od individualistické transakční filosofie mediace založené na pojetí konfliktu jako psychologicko-ekonomického fenoménu (pozice a zájmy). Orientace rodinných mediačních programů je naopak stále více určována interakční filosofií mediace, která je založena v pojetí konfliktu jako krize v mezilidské interakci – tzv. nedirektivní nebo transformativní praxe. Více k tomuto tématu Folger, Brzobohatý, Poláková (2014); Brzobohatý, Poláková, Horáček (2016, s. 9 an, 36 an); Brzobohatý (2015). MCOL již poskytuje pouze nedirektivní praxi, stejně tak mediační programy města Svitavy nebo Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí. Mediační centrum v Ostravě se k této změně v nejbližší době chystá a mediační program města Brna bude již od začátku na této filosofii stavěn.

Závěr

Rozvoj bezplatné rodinné mediace se v České republice odehrával zcela mimo tradiční subjekty spojené s propagací mediace. Její rozvoj začínal tzv. zdola, tedy od jednotlivých poskytovatelů. Dominantní postavení měl mezi lety 2005 až 2015 Fond ohrožených dětí, na jehož převážně moravských pobočkách se bezplatná mediace rozvíjela. V těchto mediačních centrech se tak definoval standard a dobrá praxe rodinné mediace. Lze je chápat jako inkubátory zkušených mediátorů, nových přístupů k mediaci i životaschopných způsobů financování a dalšího rozvoje mediace jako metody. V ČR neexistuje jiná organizace, která by v oblasti mediace mohla nabídnout byť jen srovnatelnou zkušenost s realizací mediací, s úrovní spolupráce se soudy nebo úřady samosprávných celků, a i v rámci Evropy nebo USA lze najít pouze několik málo případů, která takové srovnání snesou. Odloučení mediačních center od původního zřizovatele nezpřetrhalo vazby mezi jednotlivými centry, která tak i nadále systémově posouvají rodinnou mediaci v ČR k novým metám (např. zapojování dětí do mediace) a stále tak fungují jako avantgarda celého pole rodinné mediace v ČR.

Seznam použité literatury

BRZOBOHATÝ, Robin, POLÁKOVÁ, Lenka. 2013. Mýty kolem rodinné mediace. In *Rodinné listy*, roč. 2, č. 9, s. 36-39. ISSN: 1805-082.

- BRZOBOHATÝ, Robin. 2015. Nedirektivní rodinná mediace. In *E-pravo.cz digital*, roč. 2, č. 11. ISSN: 1213-189X. [online]. [cit. 10. 11. 2016]. Dostupné z: http://tablet.epravo.cz/11-2015/35_tema-vydani-nedirektivni-rodinna-mediace
- BRZOBOHATÝ, Robin, NOVÁKOVÁ, Sabina, PODEŠVOVÁ, Jitka. 2015. Asistovaný styk a podporovaná setkávání. In MAOUŠEK, Oldřich (ed). *Rodiče a děti v rozvodu. Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0968-3.
- BRZOBOHATÝ, Robin, POLÁKOVÁ, Lenka, HORÁČEK, Tomáš. 2016. Rukověť mediátora aneb co je dobré znát (nejen) ke zkoušce mediátora. Praha: Wolters Kluwer. 160 stran. ISBN: 978-80-7552-221-4
- FOLGER, Joseph P., BRZOBOHATÝ, Robin, POLÁKOVÁ, Lenka. 2014. Transformativní mediace ve světě a v České republice. In HOLÁ, Lenka, MALACKA, Michal (eds). *Mediace a reflexe jejich aktuálních trendů*. Praha: Leges, s. 62-74. ISBN: 978-80-7502-047-5.
- NOVÁKOVÁ, Sabina, HOLÁ, Lenka. 2013. Rodinná mediace jako sociální služba. In HOLÁ, Lenka. (ed.). *Mediace a možnosti využití v praxi*. Praha: Grada, s. 139-156. ISBN: 978-80-247-4109-3.
- ŠTEGMANNOVÁ, Ingrid, KVASNIČKA, Radim (eds.). 2005. *1. Komunitní plán rozvoje sociálních služeb ve městě Ostrava do roku 2006*. Ostrava: Magistrát města Ostravy, odbor sociálních věcí a zdravotnictví. 180 s. ISBN: 80-239-4521-1. Dostupný z http://www.kpostrava.cz/file_upload/20.pdf.

Kontakt na autora

Mgr. Robin Brzobohatý

Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí, Šilingrovo náměstí 3/4, 602 00 Brno

E-mail: robin.brzobohaty@umpod.cz

Bc. Sabina Nováková

Poradenské a mediační centrum při Sdružení sociálních asistentů, Žerotínova 1, 702 00

Moravská Ostrava

Autor je doktorandem právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v oboru teoretické právní vědy, kde se věnuje výzkumu konceptů zmocnění a sebeurčení v mediaci v kontextu participačních práv dětí.

EURÓPSKE A NÁRODNÉ ASPEKTY MEDIÁCIE AKO METÓDY NA OCHRANU NAJLEPŠIEHO ZÁUJMU DIEŤAŤA¹⁴

European and national aspects of mediation as a method to protect the best interests of child

Róbert DOBROVODSKÝ

ABSTRAKT

Príspevok sa dotýka podstaty a účelu mediácie v rodinných veciach, vrátane mediácie ako metódy na ochranu najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorý bol prijatý zákonodarcom novelou zákona o rodine z roku 2015. V príspevku sa autor zároveň dotýka európskej politiky a legislatívy v oblasti mediácie rodinných sporov pri výkone rozhodnutí vo veciach maloletých, ktorá vstúpila do účinnosti od 1. júla 2016.

Kľúčové slová: *najlepší záujem dieťaťa, mediácia, právo EU, legislatíva*

ABSTRACT

The text describes the nature and purposes of child custody mediation, including mediation as a method how to protect the best interest of child after the Slovak legislator adopted the Family Code amendment in year 2015. The text also deals with some claims and arguments which occur when the child's best interests is produced as a resource in family mediation. The author analyses EU policy and legislations on mediation. The author also describes the new enforcement regulation on family disputes which came into effect since 1st of July 2016.

Key words: *the best interest of child, mediation, EU policy, legislations*

1. Mediácia ako cesta k ochrane práv detí a ich najlepšieho záujmu.

Typickým nástrojom ochrany záujmov dieťaťa, ktoré môžu potenciálne odporovať záujmom rodičov je **inštitút najlepšieho záujmu dieťaťa**. Najlepší záujem dieťaťa môže byť postavený do kolízie takmer s každým záujmom alebo právom rodičov. Preto sa stáva predmetom posúdenia v mimosporovom súdnom konaní. V našom článku chceme naznačiť všeobecné východiská možného konfliktu záujmu dieťaťa na jednej strane a práva rodičov na druhej strane, a možné riešenia tohto konfliktu, ktoré ponúka mediácia. Aby sme boli presnejší na mysli máme rodinnú mediáciu tak ako ju

¹⁴ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu APVV-14-0061 „Rozširovanie sociálnej funkcie slovenského súkromného práva pri uplatňovaní zásad európskeho práva“

pomenúva Švehláková.¹⁵ Mediáciu vníma Guráň ako **prostriedok a metódu uplatňovania práv detí** vyplývajúcich z Dohovoru OSN o právach detí.¹⁶ To znamená, že mediácia, ktorá je popri rozhodcovskom konaní zameranom najmä na majetkové vzťahy¹⁷ jedna z alternatív súdneho riešenia majetkových a osobných (rodinnoprávnych), podľa nášho názoru môže **zohrávať významný nástroj pri ochrane práv detí**, ktoré sa v posledných desaťročiach stali základný pilier nie len národného rodinného práva, ale medzinárodného práva.

V oblasti rodinného práva nemožno hovoriť o úplnom procese internacionalizácie alebo europeizácie rodinného práva. Dôvody sú viac než zjavné, keďže rodinné právo je právne odvetvie, ktoré je v každej krajine najvýraznejšie spojené s morálnymi, kultúrnymi, politickými či náboženskými hodnotami spoločnosti. Králičková sa stavia k otázke vytvorenia európskeho rodinného práva utopisticky, no všíma si európske štandardy, na ktorých je potrebné pri reformách národného rodinného práva trvať.¹⁸ Fenomén celosvetovej migrácie a osobitne migrácie vnútroeurópskej pri uplatňovaní slobody pohybu obyvateľov EÚ, si v ostatných desiatkach rokov do určitej miery vyžiadali pozvoľné a spontánne zblížovanie noriem rodinného práva jednotlivých krajín EÚ. S týmto fenoménom sa do popredia dostávajú Králičkovou spomínané európske štandardy. Jedným zo štandardov je **najlepší záujem dieťaťa**.¹⁹

2. Mediácia ako súčasť politiky a práva Európskej únie.

Význam mediácie je zvýraznený **aj v európskom práve**. V EÚ bola prijatá smernica 2008/52/ES o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach²⁰. Medzi oblasti, ktoré sú regulované smernicou patria aj spory podľa rodinného práva. Cieľom smernice je uľahčiť prístup k alternatívnym postupom riešenia sporov. Smernica je taktiež zameraná na podporu riešenia sporov v priateľskom duchu prostredníctvom nabádania na používanie mediácie a zabezpečením vyváženého vzťahu medzi mediáciou a súdnym konaním. Uplatňuje sa v cezhraničných sporoch v občianskych

¹⁵ Švehláková, B.: Aktuálne otázky rodinnej mediácie na Slovensku. In: Schavel, M.: rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy). Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Příbram : Ústav sv. J.N.Neumanna, 2015. S. 14 a nasl.

¹⁶ Guráň, P.: Práva detí a rodinná mediácia. In: Schavel, M.: rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy). Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Příbram : Ústav sv. J.N.Neumanna, 2015. S. 26.

¹⁷ porovnaj spisbu Zámožika: Zámožík, J.: Medzinárodné rozhodcovské konanie : časť 12. In: Medzinárodné právo súkromné. - Bratislava : C.H. Beck, 2016. - S. 479-495; Zámožík, J.: Vybrané problémy právnej úpravy rozhodcovského konania v Slovenskej republike : 10. [kapitola] In: Recentní aspekty vnitrostátní a mezinárodní arbitráže. - Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012 S. 102-111.

¹⁸ Králičková, Z.: Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva. Řada teoretická. Svazek 360, Masarykova univerzita. Brno 2009. S. 44-45.

¹⁹ tamže, S. 46.

²⁰ Ú. v. EÚ L 136, 24.5.2008, s. 3.

a obchodných veciach a do vnútroštátneho práva sa mala transponovať do 21. mája 2011. Slovenská republika smernicu implementovala novelou do zákona č. 420/2004 Z. z.²¹

Cieľ zabezpečiť lepší prístup k spravodlivosti **ako súčasť politiky Európskej únie** na vytvorenie priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti zahŕňa prístup k súdnym, ako aj mimosúdnym postupom riešenia sporov. Mediácia môže poskytnúť **nákladovo efektívne a rýchle mimosúdne** vyriešenie sporov v občianskych a obchodných veciach uplatnením postupov prispôbených potrebám strán. Podľa Európskej komisie je pravdepodobnejšie, že strany budú dobrovoľne plniť dohody stanovené mediáciou. Tieto výhody sú podľa Európskej komisie ešte zreteľnejšie **v cezhraničných situáciách**. Mediácia v cezhraničných situáciách môže byť osobitne významná napríklad pri **medzinárodnom rodičovskom únose, pri výkone cezhraničného práva na styk (stretávanie sa) či platenie výživného z cudziny**.

To, že mediácia je podstatná súčasť politiky EÚ vyplýva aj zo skutočnosti, že EÚ nezostala len pri prijatí právneho aktu v podobe spomínanej smernice. Európska komisia aktívne pracuje na podpore a implementácii mediácii v odlišných formách: Prostredníctvom svojho programu *Spravodlivosť spolufinancuje rôzne projekty* z oblasti podpory mediácie a odbornej prípravy sudcov a právnikov.²² Napríklad v rámci *Európskej justičnej siete pre občianske a obchodné veci* vypracovala pracovná skupina odporúčania zamerané na lepšie používanie mediácie v manželských veciach v cezhraničnom kontexte, a to najmä v prípadoch **únosu dieťaťa**. Na *Európskom portáli elektronickej justície* bola vytvorená osobitná sekcia venovaná cezhraničnej mediácii²³. V tejto sekcii možno získať informácie o vnútroštátnych systémoch mediácie.

Síce sa to netýka mediácie v rámci rodinnoprávnych vzťahov, avšak je potrebné uviesť, že Európska komisia podporuje alternatívne riešenie sporov vo všetkých možných sférach právnych vzťahov. To súvisí napríklad so skutočnosťou, že bola prijatá smernica č. 2013/11/EÚ o alternatívnom riešení spotrebiteľských sporov²⁴ a nariadenia (EÚ) č. 524/2013 o riešení spotrebiteľských sporov online²⁵. Týmto aktmi sa zabezpečuje, že spotrebiteľia sa môžu obrátiť na kvalitné subjekty alternatívnych postupov riešenia sporov vo všetkých prípadoch zmluvných sporov s obchodníkmi, a zavádza celoeurópska platforma pre spotrebiteľské spory, ktoré vznikajú pri elektronických transakciách s obchodníkmi.²⁶

3. Vplyv politiky a práva Európskej únie na slovenskú právnu úpravu.

²¹ Budjač, M. - Šimonová, K. - Lazíková, J.: Zákon o mediácii – komentár. Vydavateľstvo: Wolters Kluwer, 2014.

²² Viac info je dostupných na webe: http://ec.europa.eu/justice/grants1/programmes-2014-2020/justice/index_en.htm.

²³ https://e-justice.europa.eu/content_crossborder_family_mediation-372-en.do

²⁴ Ú. v. EÚ L 165, 18.6.2013, s. 63.

²⁵ Ú. v. EÚ L 165, 18.6.2013, s. 1.

²⁶ Zamožík, J. – Gešková, K. – Maslák, M.: Spotrebiteľské rozhodcovské konanie : manuál pre spotrebiteľov [1. vyd.]. - Bratislava ; Trnava : Wolters Kluwer, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2016.

Ako už bolo uvedené, Slovensko transponovalo smernicu č. 2008/52/ES do zákona č. 420/2004 Z. z. Slovensko malo však ešte pred implementáciou smernice upravený komplexný systém mediácie. Možno konštatovať, že na Slovensku implementácia smernice je významný krok vpred v oblasti podpory prístupu k alternatívnym postupom riešenia sporov. Minimálne to možno konštatovať pokiaľ ide o legislatívno-právne kroky. Samozrejme vždy je potrebné právnu úpravu vnímať v kontexte širšom. Na mysli máme vnímanie mediácie nie len súdmi a právnymi profesiami, ale aj samotnými účastníkmi sporu. Hoci si neosobujeme právo konštatovať, že Slováci odmietajú, alebo neinklinujú k alternatívnemu riešeniu sporov, z nášho pozorovania reality možno konštatovať, že nepatríme do „kultúry“ mediácie ako východiskového riešenia sporov. O dôvodoch možno len polemizovať. Môže to byť spôsobené tým, že mediácia ešte nie je dostatočne známa alebo aj tým, že sudcovia a sudy odporúčajú stranám mediáciu len neochotne. Ani zákonodarca nebol v tejto otázke ambicióznejší a podľa **Civilného sporového poriadku**²⁷ účinného od 1.7.2016 v rámci predbežného prejednávania sporu súd sa pokúsi o vyriešenie sporu zmiernom, prípadne stranám odporučí, aby sa o zmier pokúsili mediáciou ak je to možné a účelné.²⁸ Rovnako to platí aj o **Civilnom mimosporovom poriadku**.²⁹

Slovensko pri implementácii smernice **rozšírilo rozsah pôsobnosti** zákona o mediácii z cezhraničných aj na vnútroštátne prípady. To, že sa slovenská úprava vzťahuje na spory, ktoré vznikajú z občianskoprávných vzťahov, rodinnoprávných vzťahov, obchodných záväzkových vzťahov a pracovnoprávných vzťahov, svedčí o tom, že Slovensko má vo všeobecnosti záujem riešiť vnútorné aj cezhraničné prípady podobne.

Slovenská právna úprava pozná možnosť, aby sudy vyzvali strany sporu na použitie mediácie. Ako už bolo uvedené môže tak vykonať **pri predbežnom prejednaní sporu**. No v prípade rodinnoprávnej kauzy môže tak vykonať aj vo finálnej fáze a to výkonu rozhodnutia vo veci maloletých. Teda nie len na začiatku. Na Slovensku však nebola zavedená úprava ako v iných krajinách, že by sudca osobitne organizoval pre účastníkov konania **osobitné informačné stretnutie**. Samozrejme procesné predpisy tomu nebránia, keď civilné sporové konanie je ovládané princípom podľa čl. 7 a to, že základnou povinnosťou súdu je viesť strany sporu k zmierlivému vyriešeniu sporu. Slovenská právna úprava ani nevymedzuje typy sporu, pre ktoré by bola mediácia povinná.

Ani zákon o advokácii **neukladá povinnosť advokátom**, aby informovali svojich klientov o možnosti použiť mediáciu. Existuje však osobitná stavovská povinnosť a to, že skôr, ako advokát začne proti inému advokátovi súdne konanie alebo obdobné konanie vo veci súvisiacej s výkonom advokácie, v záujme dodržania cti a vážnosti advokátskeho stavu je povinný využiť zmierovacie konanie pred orgánmi komory.

²⁷ zákon č. 160/2015 Z.z.

²⁸ § 170 ods. 2.

²⁹ zákon č. 161/2015 Z.z.; § 96 ods. 2, § 118 ods. 2, § 381.

Slovenské procesné právo nevyžaduje ako **náležitosť podania návrhu alebo žaloby**, že sa realizoval **pokus o mediáciu alebo vysvetlenie dôvodov**, pre ktoré sa takýto pokus nerealizoval. Táto povinnosť existovala v slovenskom právnom poriadku **len pol roka**. Totiž novela 175/2015 Z.z. od 1.1.2016 zaviedla do Občianskeho súdneho poriadku ustanovenie § 178d ods. 1 podľa ktorého návrh v konaní o návrat maloletého musí okrem všeobecných náležitostí návrhu obsahovať uvedenie všetkých skutočností a dôkazov, o ktoré navrhovateľ opiera svoju žiadosť o návrat maloletého, ako aj **informáciu o tom, či sa uskutočnila mediácia, a ak sa neuskutočnila, aj dôvody, pre ktoré sa neuskutočnila**. Toto ustanovenie však bolo vypustené resp. nebolo prevzaté do Civilného mimosporového poriadku od 1.7.2016. Motívy slovenského zákonodarcu nie sú známe a nemožno ich zistiť ani z dôvodovej správy. Možno povedať, že je to na škodu, lebo išlo o prvú legislatívnu „lastovičku“ v slovenskom právnom poriadku. O to viac, že existujú štáty, ktorých právny poriadok zaväzuje strany sporu t.j. najmä navrhovateľa, aby v návrhu uviedol či sa uskutočnil pokus o mediáciu. Pozitívum tejto procesnej povinnosti je, že by to pripomínalo nielen sudcom posudzujúcim návrhy, ale aj advokátom, ktorí poskytujú právnu službu, že existuje možnosť mediácie.

Oceniť možno skutočnosť, že Slovensko patrí medzi krajiny, ktoré podporujú používanie mediácie **poskytovaním finančných stimulov stranám**. Podľa zákona o súdnych poplatkoch platí, že ak konanie skončia účastníci schválením súdneho zmiernu do začiatku pojednávania, vráti sa im 90 % zo zaplateného poplatku. Ak konanie skončia účastníci schválením súdneho zmiernu po začatí pojednávania, vráti sa im 50 % zo zaplateného poplatku. Ak účastníci vyriešili časť sporu súdnym zmiernom v zmierovacom konaní, vráti sa im 30 % zo zaplateného poplatku za ďalšie konanie súdu v predmetnej veci.³⁰

Slovensko však na rozdiel od iných krajín nepatrí medzi krajiny, ktoré poskytujú **finančné stimuly v podobe právnej pomoci**. Slovenské procesné právo ani nepoužíva voči účastníkom konania **procesnú alebo inú „represiu“ (sankciu)** za to, že sa nepokúsili o mediáciu. Maďarské právo napríklad pozná sankcie pre účastníkov konania, ktorí sa aj po uzavretí dohody o mediácii obrátia na súd alebo nesplnia povinnosti vyplývajúce z dohody o mediácii. V Írsku sa sankcie ukladajú za **neodôvodnené odmietnutie** zváženia mediácie. V Taliansku sa úspešná strana konania o spore nedomôže náhrady nákladov, ak predtým odmietla návrh na mediáciu s rovnakými podmienkami ako rozsudok súdu. Sankcie existujú aj v prípadoch, kedy je mediácia povinná a strany ju nevyužijú, ale namiesto toho sa obrátia na súd. V Poľsku môže súd nariadiť zaplatiť strane, ktorá sa dohodla na mediácii a potom sa na nej bez odôvodnenia odmietla zúčastniť, náklady konania, a to bez ohľadu na výsledok vo veci. V Slovinsku môže súd nariadiť strane, ktorá bez odôvodnenia odmietne predloženie veci na súdom podporenú mediáciu, zaplatiť všetky súdne výdavky protistrany alebo ich časť.

4. Princíp (najlepšieho) záujmu dieťaťa a jeho ukotvenie v zákone o rodine

³⁰ § 11 ods. 7.

Ako už bolo uvedené, princíp (najlepšieho) záujmu dieťaťa je významným princípom nielen v slovenskom právnom poriadku³¹, ale aj v medzinárodnom práve³². Ide o významnú zásadu vyjadrenú v **Dohovore o právach dieťaťa**. Okrem generálnej klauzuly uvedenej v čl. 3 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa³³ je najlepší záujem dieťaťa ako rozhodné kritérium uvedené aj v iných (osobitných) ustanoveniach Dohovoru o právach dieťaťa.³⁴

Práve pre význam princípu (zásady) novela zákona o rodine č. 175/2015 s účinnosťou od 1.1.2016 ju **povyšuje legislatívno-technicky** spôsobom, že zásada získava v systematike zákona o rodine patričné kardinálne **miesto v podobe nového článku č. 5**.³⁵

Vedúce umiestnenie princípu a jeho „povyšenie“ v systéme rodinného práva má motivovať najmä súdy a všetky osoby (subjekty), ktoré vykonávajú voči dieťaťu svoje práva a povinnosti, aby mali záujem dieťaťa na zreteli a aby ho starostlivo posudzovali a zodpovedne určovali v konkrétnych prípadoch.

Novela zasiahla aj do úpravy zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele, keď v § 3 bol doplnený nový odsek o tom, že prvoradým hľadiskom pri voľbe a uplatňovaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je najlepší záujem dieťaťa, na určovanie a posudzovanie ktorého sa uplatňuje zásada o záujme dieťaťa podľa čl. 5 zákona o rodine. Dané krížové prepojenie dvoch zákonov má zabezpečiť určitú mieru koherencie v konaniach a postupoch súdov a orgánov sociálnoprávnej ochrany. Toto legislatívne riešenie chápeme ako platforma pre vzájomný dialóg medzi zúčastnenými profesiami, ktoré majú mať na zreteli spoločne kritéria najlepšieho záujmu dieťaťa. I tu možné premostiť na fakt, že súčasťou sociálnoprávnej ochrany je **možnosť orgánu ponúknuť dieťaťu a jeho rodičom mediáciu ako formu riešenia sporu**.³⁶

Schválené znenie čl. 5 zákona o rodine **neobsahuje definíciu** záujmu dieťaťa, ale ponúka **príkladným a nehierarchickým** spôsobom výpočet kritérií záujmu dieťaťa. Vzhľadom na to, že každé dieťa je jedinečné a konštelácia jeho životnej situácie je neopakovateľná, tvorcovia textu návrhu

³¹ Porovnaj napríklad § 23 ods. 2 druhá veta, § 24 ods. 3, § 44 ods. 4, § 45 ods. 1, § 54 ods. 5, § 59 ods. 4 zákona o rodine; § 1 ods. 2 písm. a) a § 6 zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele.

³² Pirošíková, M.: Protection of Children's Human Rights in the Council of Europe Member States In: SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA 2015, ročník III., číslo 3, s. 202-216 <http://sei.iuridica.truni.sk>

³³ Článok 3.

1. Pri všetkých akciách týkajúcich sa detí či už podniknutých verejnými alebo súkromnými inštitúciami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi orgánmi alebo zákonodarnými zbormi, najlepšie záujmy dieťaťa musia byť prvoradé.

³⁴ Najlepší záujem dieťaťa nemá byť konkurenciou vo vzťahu k iným právam, práve naopak, má zabezpečiť plné a účinné aplikovanie iných práv. Dohovor o právach dieťaťa nenadrzuje najlepší záujem dieťaťa nad iné práva upravené v dohovore.

³⁵ bližšie porovnaj: Dobrovodský, R.: Ambície rodinnoprávnej úpravy platnej od 1.1. 2016. In: Sociálna prevencia : deti, mládež a niektoré nežiaduce sociálne a sociálnopatologické javy. Roč. 11, č. 1 (2016), s. 4-6,

³⁶ Mrázková, I. – Šebová, N.: Základné východiská pre výkon mediácie v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a kurately. In: Schavel, M.: rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy). Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Příbram : Ústav sv. J.N.Neumanna, 2015. S. 61.

zákona nemali ambíciu pripraviť legálnu definíciu najlepšieho záujmu dieťaťa. Inšpirácia pri tvorbe kritérií (prvkov) sa našla vo viacerých zdrojoch:

(1) Počas prípravných prác v pracovnej skupine sa viedla **diskusia o najpodstatnejších kritériách**. Konzultácie so sudcami poručenských súdov rovnako priniesli prehľad kritérií, ku ktorým v praxi prihliadajú.

(2) Ďalším významným zdrojom bol Všeobecný komentár č. 14 (2013) o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu (*General comment No. 14 - 2013 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration*), ktorý vydal Výbor pre práva dieťaťa (Committee on the Rights of the Child). Podľa komentára výbor považuje za užitočné pripraviť nevyčerpávajúci a nehierarchický zoznam prvkov, ktoré sú rozhodujúcimi kritériami a mali by sa začleniť do posúdenia najlepšieho záujmu dieťaťa. Tvorcovia, rešpektujúc odporúčanie výboru, vypočítali kritériá nevyčerpávajúco a nehierarchicky. To, že sú kritériá v čl. 5 vypočítané v abecednom poradí, **neznamená prioritu** niektorého z nich. Bude vždy na posúdení súdu alebo orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktoré z nich v konkrétnom prípade preváži a ktoré vyhodnotí ako východiskové. V konkrétnnej situácii konkrétneho dieťaťa môžu byť významné viaceré kritériá alebo dokonca to nemusí byť ani jedno z navrhovaného výpočtu. Môže vzniknúť situácia, že samotný súd si **vykreuje pre prípad osobitné kritérium** záujmu dieťaťa bez toho, aby šlo o totožné alebo príbuzné kritérium uvedené vo výpočte čl. 5.

(3) Dôležitým zdrojom inšpirácie bol reformný Spolkový zákon o práve týkajúcom sa detí a mena (*Kindschafts und Namensrechts-Änderungsgesetz 2013 – KindNamRÄG 2013*), ktorý okrem iného upravil aj prvky záujmu dieťaťa (*Kindeswohl*). Rakúsky zákonodarca rovnako ako slovenský zákonodarca povýšil výpočet kritérií systematicky na prominentné miesto vo Všeobecnom občianskom zákonníku (§ 138 ABGB). Rakúska literatúra hodnotí legislatívnu zmenu v rakúskom práve pozitívne najmä vzhľadom na potreby a postavenie detí.³⁷

Z pohľadu posudzovania najlepšieho záujmu dieťaťa **je každé jedno dieťa jedinečné**. Potreba (možnosť) zohľadniť okolnosti každého prípadu je garantovaná **pružnosťou a adaptabilitou** pojmu najlepší záujem dieťaťa. Osobný kontext, situácia a potreba dieťaťa majú byť pri posudzovaní najlepšieho záujmu rozhodným kritériom. Výbor vo všeobecnom komentári prízvukuje, že pri posudzovaní najlepšieho záujmu sa má prihliadať najmä na okolnosti, ktoré súvisia s individuálnymi charakteristikami dotknutého dieťaťa. Ide o charakteristiky ako vek, pohlavie, stupeň zrelosti, skúsenosti, príslušnosť k menšinovej skupine, telesné, zmyslové alebo intelektuálne postihnutie, ako aj sociálny kontext, v ktorom dieťa žije. Do úvahy by sa mali brať okolnosti ako prítomnosť či absencia

37 Filler, E.: Kinder müssen nicht Scheidungsoffer sein – Kinder dürfen nicht zu Scheidungsoffern werden! Welchen Beitrag kann die verpflichtende Beratung vor einvernehmlicher Scheidung leisten? iFamZ 2013, 5 / 2013, S. 270.

rodičov, kvalita vzťahov dieťaťa s biologickou alebo náhradnou rodinou, prostredie, v ktorom dieťa žije, a pod.

Marquardt sa kriticky stavia k situáciám, keď si právnici osobujú výlučné právo vykladať a posúdiť najlepší záujem dieťaťa, a to rýdzo právnickým spôsobom bez aplikovania aspoň elementárnych vedomostí z detskej psychológie.³⁸ Na druhej strane vidí riziko v tom, že všetky profesie, ktoré vystupujú v súdnom konaní na strane dieťaťa, budú presadzovať svoje videnie pojmu najlepší záujem dieťaťa.³⁹ Rovnako aj *Guráň* volá po **multidisciplinarite** pri konečnom uvažovaní o záujme dieťaťa. Aby nedochádzalo k rozhodovacím excesom, *Marquardt* volá po konsenze medzi zúčastnenými profesiami minimálne o týchto **piatich základných elementoch** najlepšieho záujmu dieťaťa:

- a) väzby a vzťahy dieťaťa,
- b) vôľa dieťaťa,
- c) kontinuita výchovy a starostlivosti o dieťa,
- d) podpora osoby zodpovednej za výchovu a starostlivosť o dieťa,
- e) rýchle rozhodovanie.⁴⁰

Podľa *Dettenborna* záujem dieťaťa je „flexibilný atribút špecifickej a modifikovateľnej konštelácie osobnostných a sociálnych faktorov ochrany a rizika pre dieťa“⁴¹. Záujem dieťaťa má interdisciplinárny kontext, pozostávajúci z kognitívno-psychologických, právnych, morálnych a vedeckých aspektov. Je konkretizáciou psycho-sociálnych aspektov situácie dieťaťa, ktorého obsah možno preskúmať súdom alebo iným orgánmi.⁴² Nájdenie toho „správneho“ záujmu dieťaťa znamená rozhodnutím ustáliť pre dieťa najvýhodnejšiu konšteláciu existujúcich potrieb dieťaťa a jeho životných podmienok.⁴³ Výstižnejšie opisuje mechanizmus aplikácie princípu najlepšieho záujmu *Pavelková*, žiadajúc objektívne zistenie všetkých relevantných skutočností a až následné posúdenie najlepšieho záujmu konkrétneho dieťaťa, o ktorom sa v danom prípade rozhoduje.⁴⁴

5. Mediácia ako metóda na ochranu najlepšieho záujmu dieťaťa – vybrané prvky (kritériá)

Ako už bolo uvedené novela zákona o rodine s účinnosťou od 1.1.2016 zaviedla do právnej úpravy ustanovenie čl. 5. Tento pozostáva z dvoch viet. Prvá veta vyjadruje prednosť princípu a to tak, že

³⁸ Marquardt, C.: Der Begriff: Kindeswohl. Paten. 2/2011, S. 5.

³⁹ Guráň, P.: Práva detí a rodinná mediácia. In: Schavel, M.: rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy). Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Příbram : Ústav sv. J.N.Neumanna, 2015. S. 33.

⁴⁰ tamže

⁴¹ Dettenborn, H. – Eginhard, W.: Familienrechtspsychologie. Stuttgart 2002. S. 59.

⁴² Dettenborn, H.: Kindeswohl In: Volberts/Steller (Hrsg.), Handbuch der Rechtspsychologie, Göttingen 2008. S. 574.

⁴³ Hildebrandt, C.: Kindeswohl und Kinderrechte. Dietz-Verlag. Berlin 2008. UTOPIE kreativ, H. 217 (November 2008). Ss. 1032.

⁴⁴ Pavelková, B.: Rodinné právo v súčasnosti. Súkromné právo. 1/2015. Wolters Kluwer, s. r. o. Bratislava. S. 11

záujem maloletého dieťaťa je **prvoradým hľadiskom** pri rozhodovaní vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú. V druhej vete zákonodarca príkladmi vymenováva čo sa pri určovaní a posudzovaní záujmu maloletého dieťaťa zohľadňuje. Menovite:

- a) úroveň starostlivosti o dieťa,
- b) bezpečie dieťaťa, ako aj bezpečie a stabilita prostredia, v ktorom sa dieťa zdržiava,
- c) ochrana dôstojnosti, ako aj duševného, telesného a citového vývinu dieťaťa,
- d) okolnosti, ktoré súvisia so zdravotným stavom dieťaťa alebo so zdravotným postihnutím dieťaťa,
- e) ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do jeho dôstojnosti a ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do duševnej, telesnej a citovej integrity osoby, ktorá je dieťaťu blízkou osobou,
- f) podmienky na zachovanie identity dieťaťa a na rozvoj schopností a vlôh dieťaťa,
- g) názor dieťaťa a jeho možné vystavenie konfliktu lojality a následnému pocitu viny,
- h) podmienky na vytváranie a rozvoj vzťahových väzieb s obidvomi rodičmi, súrodencami a s inými blízkymi osobami,
- i) využitie možných prostriedkov na zachovanie rodinného prostredia dieťaťa, ak sa zvažuje zásah do rodičovských práv a povinností.

Je nepochybné, že každé súdne konanie v ktorom sa rozhoduje o dieťati a ktorého rodičia sa obrátili na súd aby rozhodol, istým spôsobom obmedzuje kvalitu života dieťaťa. Dieťa ako účastník konania, o ktorého právach sa koná, je nositeľom participačného práva t.j. právo vyjadriť svoj názor. Vyjadrenie názoru znamená, že svojim prejavom pred súdom zasiahne priamo alebo nepriamo do svojho postavenia ako aj postavenia jeho rodičov. Preto zákonodarca veľmi správne uviedol v čl. 5 písm. g), že je potrebné dbať na *názor dieťaťa a jeho možné vystavenie konfliktu lojality a následnému pocitu viny*. Pocit viny a konflikt lojality sú pojmy psychológie, ktoré legislatívne zákonodarca uznal ako právne relevantné kritérium. Ďalšie kritériu je uvedené v písm. h) *podmienky na vytváranie a rozvoj vzťahových väzieb s obidvomi rodičmi, súrodencami a s inými blízkymi osobami*. Obe tieto kritériá sú podľa nášho názoru jednoznačne garantované vhodnejšie v podmienkach **rodinnej mediácie**.

6. Legislatívne povýšenie rodinnej mediácie v konaní o výkon rozhodnutia vo veciach maloletých od 1.7.2016

Ako sme už uviedli vyššie slovenský zákonodarca nepriniesol rekodifikáciou procesného práva legislatívne ani obsahovo výraznejší posun vo vzťahu k mediácii. Jediná zmienka o mediácii sa nachádza v **Civilnom sporovom poriadku**⁴⁵ účinnom od 1.7.2016 v rámci predbežného prejednávania

⁴⁵ zákon č. 160/2015 Z.z.

sporu, keď sa súd pokúsi o vyriešenie sporu zmiernom, prípadne stranám odporučí, aby sa o zmier pokúsili mediáciou. To len vtedy ak je to možné a účelné.⁴⁶ Rovnako to platí aj o **Civilnom mimosporovom poriadku**.⁴⁷

Výraznejšie však otvoril cestu vyhláškodarca a to prijatím Vyhlášky č. 207/2016 Z.z. Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky z 27. júna 2016, ktorou sa ustanovujú podrobnosti výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých. Vyhlášku prijalo Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky po dohode s Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky na základe ustanovenia § 392 Civilného mimosporového poriadku. Nová vyhláška nadväzuje na novú právnu úpravu výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých obsiahnutú v zákone č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok.

Na prípravu novej vyhlášky bola zriadená na Ministerstve spravodlivosti SR pracovná skupina, ktorú tvorili okrem zástupcov Ministerstva spravodlivosti SR aj zástupcovia rezortu práce, sociálnych vecí a rodiny (ministerstva, Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny a úradov práce sociálnych vecí a rodiny), rezortu školstva, vedy, výskumu a športu, rezortu vnútra, rezortu zdravotníctva, ako aj sudcovia a vyšší súdni úradníci

Cieľ vyhlášky nebol len naplniť resp. vykonať nové zákonné splnomocňovacie ustanovenie, ale **i reagovať na aplikačné problémy súdov** pri uplatňovaní dovtedy platnej vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 474/2011 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o výchove maloletých detí.

Nová vyhláška nadväzuje, (resp. preberá) v novej právnej úprave na tie mechanizmy, ktoré sa od 1. januára 2012 osvedčili a efektívne fungujú a zároveň reaguje na praxou identifikované problémy.

Kľúčové a pre mediáciu najvýznamnejšie sú ustanovenia § 3 a 4 novej vyhlášky.

Tieto ustanovenia znejú:

§ 3

Podrobnosti postupu súdu po začatí konania

(1) Súd po podaní návrhu na nariadenie výkonu rozhodnutia (§ 376 ods. 1 zákona) alebo po začatí konania, ktoré sa začína bez návrhu (§ 376 ods. 2 zákona), pred vydaním uznesenia o nariadení výkonu rozhodnutia zisťuje, či sa povinný podrobuje rozhodnutiu a či existujú ospravedlňiteľné dôvody, pre ktoré sa povinný nemôže podrobovať rozhodnutiu.

⁴⁶ § 170 ods. 2.

⁴⁷ zákon č. 161/2015 Z.z.; § 96 ods. 2, § 118 ods. 2, § 381.

(2) Pri zisťovaní existencie ospravedlniteľných dôvodov podľa odseku 1 súd zohľadňuje najmä správanie sa povinného pri plnení povinností a správanie sa oprávneného pri realizácii práv vyplývajúcich z rozhodnutia, ako aj správanie sa a názor maloletého.

(3) Ak súd zistí, že možno existujúce ospravedlniteľné dôvody podľa odseku 1 odstrániť a plnenie rozhodnutia **dosiahnuť účasťou na sociálnom poradenstve, psychologickom poradenstve alebo na inom odbornom poradenstve, povinnosť podrobiť sa poradenstvu možno nariadiť neodkladným opatrením**. Neodkladné opatrenie podľa prvej vety možno nariadiť po predchádzajúcom posúdení vhodnosti a predpokladaného času trvania neodkladného opatrenia osobou, u ktorej sa má poradenstvo vykonať.

(4) Ak súd požiada v konaní o výkone rozhodnutia príslušný orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately o preverenie dôvodov nesplnenia povinnosti uloženej rozhodnutím súdu, príslušný orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vypracuje na požiadanie súdu správu, ktorá má náležitosti uvedené v § 5 písm. a) až d) vyhlášky. **Ak bola ako súčasť vykonávaných opatrení podľa osobitného predpisu navrhnutá mediácia ako odborná metóda na uľahčenie riešenia konfliktných situácií v rodine, správa podľa prvej vety obsahuje aj informáciu o mediácii.**

(5) Ak súd zistí až po vydaní uznesenia o nariadení výkonu rozhodnutia, že existujú ospravedlniteľné dôvody podľa odseku 1, súd nepostupuje podľa § 379, 382 a 383 zákona a neuskutoční sa výkon rozhodnutia.

(6) Ustanovenie odseku 5 nebráni, aby súd najmä na účely zistenia existencie dôvodov nepodrobenia sa rozhodnutiu nariadil pojednávanie podľa § 379 ods. 1 prvej vety zákona. Rovnako ustanovenie odseku 5 nebráni, aby súd postupoval podľa odseku 3.

§ 4

(1) Ak možno účel odkladu výkonu rozhodnutia (§ 389 ods. 1 zákona) dosiahnuť inak a vzhľadom na záujem oprávneného nie je vhodné výkon rozhodnutia odložiť, možno na účely ochrany maloletého pred ujmom nariadiť neodkladné opatrenie.

(2) Neodkladné opatrenie, z ktorého vyplýva povinnosť podrobiť sa sociálnemu poradenstvu, psychologickému poradenstvu alebo inému odbornému poradenstvu, sa nariadi po predchádzajúcom posúdení vhodnosti a predpokladaného času trvania neodkladného opatrenia osobou, ktorá má poradenstvo poskytnúť.

Tieto ustanovenia vychádzajú z podrobnej analýzy doterajšej praxe poručenských, exekučných ako aj trestných konaní. Ich formulácie sú výsledkom odbornej diskusie a boli aj premetom rokovania tematicky zameraného **okružleho stola, ktorý zorganizovalo dňa 10. júna 2016 Ministerstvo spravodlivosti SR**. Dôvodom na zaradenie ustanovení je podpora **princípu spravodlivosti konania o výkone rozhodnutia a princípu participatívneho práva** dieťaťa, ktoré je vyjadrené v čl. 12 Dohovoru o právach dieťaťa (konkrétne § 3 ods. 2 novej vyhlášky). Názor a správanie sa dieťaťa vo

vykonávacom konaní má mať relevanciu, nakoľko dieťa je subjektom konania a nie jeho objekt (§ 372 zákona). Prax tiež ukazuje, že postoje a očakávania oprávnených ako aj povinných osôb vo vykonávacom konaní sú niekedy v rozpore s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva a slobody (ďalej len „ESLP“). ESLP v konaní týkajúcom sa maloletého dieťaťa už dlhšie judikuje, že najlepší záujem dieťaťa môže prevážiť nad záujmom rodičov.“

Podľa článku 3 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, nech už uskutočňovanej verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi. Ministerstvo spravodlivosti SR ako aj Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR a Ministerstvo vnútra SR mali pri príprave vyhlášky na zreteli, že čl. 3 ods. 1 Dohovoru sa vzťahuje aj na deti všeobecne a utvorili podmienky na posúdenie a zohľadnenie najlepšieho záujmu dieťaťa aj vo vykonávacom konaní precíznejšou úpravou podrobností konania o výkone rozhodnutí vo vykonávacom predpise. Ustanovenie § 3 zohľadňuje v prvom rade dva základné princípy Dohovoru o právach dieťaťa a to:

- **princíp najlepšieho záujmu dieťaťa,**
- **princíp vypočutia názoru dieťaťa (participačný princíp).**

Vo vzťahu k dieťaťu zvyrazňuje nová vyhláška právo dieťaťa **na sebaurčenie a právnu autonómiu** a s ňou spojenú zodpovednosť súdu vyplývajúcu z vyšetrovacej zásady, ktorá ovláda nesporové konania.

Vyhláška plne rešpektuje aj základný princíp Civilného mimosporového poriadku uvedený v čl. 4 druhá veta zákona, ktorý ovláda konania vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Na konanie o výkone rozhodnutia sa použijú ustanovenia prvej časti a piateho dielu prvej hlavy druhej časti zákona a cieľom ustanovení je upraviť práve podrobnosti postupu súdu v konaní vo veci výkonu rozhodnutia. Dôvodom je korigovanie doterajšej praxe niektorých súdov, ktoré po podaní návrhu na výkon rozhodnutia automaticky t.j. bez toho, aby zistili, či **existujú ospravedlniteľné dôvody**, pre ktoré sa povinný alebo dieťa nemôže podrobovať rozhodnutiu, postupovali v konaní nástrojmi represie (napr. výzva súdu na dobrovoľné splnenie povinnosti, pokuta, zastavenie výplaty rodičovského príspevku), pritom často súd vo vykonávacom konaní ani len nezistil, či existujú ospravedlniteľné dôvody, pre ktoré sa povinný nemôže podrobovať rozhodnutiu. Pre ďalší postup súdu postačovali tvrdenie oprávneného, že povinný sa nepodrobuje rozhodnutiu. Je však v rozpore s princípom spravodlivosti konania a s ústavným princípom primeranosti zásahov štátnej moci do práv osôb, vyžadovať od povinnej osoby „**drakonické**“ **plnenie povinnosti** najmä vtedy, ak plnenie povinnosti sa **vymyká sfére vplyvu povinného**.

Súd by mal zistiť, či sa povinný podrobuje rozhodnutiu a či existujú ospravedlniteľné dôvody, pre ktoré sa povinný nemôže podrobovať rozhodnutiu. Na čo sa má súd zamerať pri zisťovaní dáva odpoveď odsek 2, ktorý príkladným spôsobom vymenúva: **správanie sa povinného pri plnení**

povinností a správanie sa oprávneného pri realizácii práv vyplývajúcich z rozhodnutia, ako aj správanie sa a názor maloletého. Či sú dôvody pre ktoré povinný neplní rozhodnutie súdu ospravedliteľné je na posúdení súdu. Vyhláška nemá súd zväzovať konkrétnosťami, avšak upravuje podrobnosť procesného charakteru (t.j. ktorým smerom by sa súd mohol uberať pri zisťovaní dôležitých skutočností v konaní). Vyhláška preto neponúka ani len príkladný výpočet ospravedliteľných dôvodov, keďže to nie je legitímne a ani reálne, pre rozmanitosť životných situácií v ktorých sa ocitajú rodičia, resp. iné povinné/oprávnené osoby ako aj deti.

Ak súd **zistí, že existujú ospravedliteľné dôvody**, vtedy sa nepostupuje podľa § 379, § 382 a § 383 zákona (t.j. neuskutoční sa výkon rozhodnutia). Ak by súd zistil, že možno existujúce **ospravedliteľné dôvody odstrániť a plnenie rozhodnutia** dosiahnuť účasťou na **sociálnom poradenstve, psychologickom poradenstve alebo na inom odbornom poradenstve, môže súd vykonávacieho konania nariadiť povinnosť podrobiť sa poradenstvu neodkladným opatrením.** Aby daná povinnosť bola spravodlivá a adresná (efektívna) a tiež reálne splniteľná neodkladné je potrebné predchádzajúce posúdenie vhodnosti a predpokladaného času trvania neodkladného opatrenia osobou, ktorá by mohla poradenstvo poskytnúť.

Poradenstvo v praxi môže byť poskytnuté **napr. Úradom práce sociálnych vecí rodiny – orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (napr. poradensko-psychologické služby), školským zariadením výchovného poradenstva a prevencie v rozsahu podľa školského zákona, akreditovaným subjektom s príslušnou akreditáciou MPSVR SR** a pod. .

Z dôvodu jednoznačnosti sa upravuje (ods. 4) aj postup v prípade, ak súd ešte pred rozhodnutím zisťuje dôvody nepodrobenia sa rozhodnutiu prostredníctvom orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Upravuje sa podobná konštrukcia ako v situácii pred uskutočnením výkonu (po rozhodnutí), t.j. zisťovanie a vypracovanie správy pre súd, ktorej súčasťou budú všetky náležitosti ako v správe pred uskutočnením výkonu okrem informácií aktuálne potrebných pre uskutočnenie výkonu rozhodnutia.

Upravuje sa tiež, aby súčasťou informácií **pre súd bola aj informácia o riešení konfliktov v rodine mediáciou**, ak bola vykonávaná ako súčasť vykonávaných opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Dôležité je však uviesť, že na túto odbornú metódu vykonávanú resp. zabezpečovanú na účely sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately **sa nevzťahuje zákon č. 420/2004 Z.z. o mediácii** z dôvodu, aby mal súd vopred všetky informácie potrebné pre prípadné rozhodnutie o uložení účasti u mediátora zapísaného v registri mediátorov pred uskutočnením výkonu. Ak súd nepostupuje podľa § 379, § 382 a 383 zákona a neuskutoční sa výkon rozhodnutia, môže, najmä na účely zistenia existencie dôvodov nepodrobenia sa rozhodnutiu nariadiť pojednávanie alebo sa môže pokúsiť odstrániť existujúce ospravedliteľné dôvody a plnenie rozhodnutia dosiahnuť **účasťou na sociálnom poradenstve, psychologickom poradenstve alebo na inom odbornom poradenstve.**

Súd môže podľa § 389 zákona odložiť výkon rozhodnutia. Upravuje sa, okrem zdôraznenia samotnej možnosti nariadenia neodkladného opatrenia ak bolo zistené, že nie je vzhľadom na záujmy oprávneného vhodné odložiť výkon rozhodnutia, ale je možné predísť situácii ohrozenia života, zdravia alebo priaznivého vývinu maloletého (t.j. dosiahnuť účel odkladu výkonu rozhodnutia), aby sa na neodkladné opatrenie z ktorého vyplýva povinnosť podrobiť sa odbornému poradenstvu vzťahoval rovnaký mechanizmus ako v prípade jeho nariadenia v konaní (§ 3) z dôvodu aby daná povinnosť bola spravodlivá a adresná a tiež reálne splniteľná.

V legislatívnych úvahách k daným ustanoveniam sa čiastočne vychádzalo aj zo zistení literatúry, ktorá empirickým výskumom zistila, že „oprávnení si častokrát zamieňajú a stotožňujú exekúciu na majetkové práva s výkonom rozhodnutia pri maloletých. Najmä prostredníctvom svojich právnych zástupcov „tlačia“ súd k okamžitému a nekompromisnému výkonu rozhodnutia. Svojimi podaniami viackrát dávajú najavo, že súd výkonu rozhodnutia má len úlohu akéhosi „štatistu“, ktorému keď je doručený titul výkonu rozhodnutia, má nekriticky uskutočniť výkon rozhodnutia. Postoj a očakávania oprávnených sú pritom v rozpore s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva a slobody (ďalej len „ESLP“). Európsky súd pre ľudské práva a slobody v konaní týkajúcom sa maloletého dieťaťa už dlhšie judikuje, že najlepší záujem dieťaťa môže prevážiť nad záujmom rodičov.“⁴⁸

Literatúra zvyčajne zdôrazňuje, že v konaní je potrebné zisťovať „minimálne tieto skutočnosti: a) zisťovanie miery zavinenia nerešpektovania a nepodrobenia sa rozhodnutiu, b) správanie sa povinného a oprávneného, c) správanie sa detí a ich názor.“⁴⁹ V modifikovanej forme tzv. ospravedlniteľných dôvodov § 3 sa pretavujú tieto zistenia literatúry.

JUDr. Róbert Dobrovodský, PhD., LL.M. (Tübingen) – Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

O autorovi:

JUDr. Róbert Dobrovodský, PhD., LL.M. (Tübingen), odborný asistent na Katedre občianskeho a obchodného práva Právnickej fakulty Trnavskej univerzity. Autor je člen Komisie pre európske rodinné právo (The Commission on European Family Law) v Utrechte a člen neformálnej expertnej skupiny Európskej Komisie pre práva detí (European Commission Informal expert group on the rights of the child).

⁴⁸ Porovnaj: Dobrovodský, R.: K postupom súdov pri výkone rozhodnutí vo veci maloletých In: Súkromné právo. - Roč. 1, č. 6-7 (2015), s. 33-46. (s. 46); porovnaj aj: Gešková, K.: Nesporový charakter personálnej exekúcie. In Zo súdnej praxe.2013, č.3, s.102 – 103.

⁴⁹ Dobrovodský, R.: K postupom súdov pri výkone rozhodnutí vo veci maloletých In: Súkromné právo. - Roč. 1, č. 6-7 (2015), s. 33-46. (s. 39).

ZAPSANÝ MEDIÁTOR S NADSTAVBOVOU ZKOUŠKOU Z RODINNÉ MEDIACE

Registered Mediator with Advanced Examination for Family Mediation

Anna MÁROVÁ

Abstrakt

Dne 1. září 2012 nabyl v České republice účinnosti zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci. Zákon nastavil princip odborných zkoušek mediátorů ve dvou zkušebních centrech, Ministerstvu spravedlnosti ČR pro žadatele-neadvokáty a České advokátní komoře pro žadatele-advokáty, zavedl Seznam (zapsaných) mediátorů vedených Ministerstvem spravedlnosti ČR, kterého využívá soustava soudů v případě, že předseda senátu vyhodnotí vhodnost a účelnost sporu účastníků pro mimosoudní řešení. Zákon neřeší otázku existence odborné komory, povinné členství mediátorů v odborné komoře, odborného vzdělávání mediátorů.

Klíčová slova: Odbornost. Komora. Vzdělávání mediátorů.

Abstract

On September 1st, 2012 act no. 202/2012 Coll., o mediation came into force in the Czech Republic. The act stated the principle of professional examinations of mediators in two examination centers, Ministry of Justice for applicants out of attorneys-at-law circle and Czech Bar Association for the applicants - attorneys-at-law, and the List of (registered) Mediators maintained by the Ministry of Justice of the Czech Republic which is being used by the court system in case that the chairing judge defines the parties dispute as suitable and appropriate for the alternative dispute resolution. The act does not solve the issue of an existence of a professional association, a mandatory membership in a professional association, training, education.

Key words: Professionalism. Association. Mediators Training.

Úvod

Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci (dále jen „zákon o mediaci“) vstoupil v České republice v účinnost dne 1.9.2012. Byl výsledkem dlouholeté snahy odborníků o právní úpravu této oblasti, které ve značné míře napomohla povinnost českého státu zajistit implementaci Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/52/ES ze dne 21. 5. 2008 o některých aspektech mediace v občanských a obchodních věcech. Tento zákon pro občanskoprávní oblast poprvé souhrnně nastavil pravidla výkonu práce mediátora, jehož znalostí bude užívat soudní systém v případě, že bude v již zahájeném soudním řízení shledáno účelným a vhodným, aby strany svůj spor zkusily řešit mimosoudně za pomoci proškoleného odborníka - mediátora.

1 Seznam mediátorů, zapsaní versus nezapsaní mediátoři

Ministerstvo spravedlnosti v souladu s ust. § 15 zákona o mediaci vede na svých internetových stránkách www.justice.cz přístupný Seznam mediátorů. Tento Seznam je součástí informačního systému veřejné správy. V Seznamu jsou uvedeni odborníci, kteří složili zákonem předepsanou odbornou obecnou zkoušku pro výkon mediace v širším smyslu a nadstavbovou zkoušku z rodinné mediace. Sami zapisovaní mediátoři si při podání žádosti o zápis volí možnost uvést další, odbornou zkouškou neprověřovanou, specializaci na občanské, obchodní, pracovní spory, spory s veřejnoprávním prvkem a spotřebitelské spory. Prvních šest zápisů do seznamu bylo učiněno 8. 4. 2013. Do počátku listopadu 2016 se do seznamu nechalo zapsat 209 mediátorů, z tohoto počtu je nyní aktivních 194.

Specializace na rodinnou mediaci je prověřována samostatnou nadstavbovou zkouškou mediátora, který je již držitelem osvědčení o vykonání zkoušky mediátora v širším smyslu. Od dubna 2013 do počátku listopadu 2016 bylo v Seznamu zapsáno pouze osmnáct mediátorů se zaměřením na rodinnou mediaci, přičemž pouze šestnáct z nich nyní aktivně rodinnou mediaci vykonává.

Tabulka 1: Počet mediátorů zapsaných v Seznamu mediátorů Msp ČR k 11.11.2016

Počet zapsaných mediátorů	Celkem	Z tohoto počtu pozastaveno	Z tohoto počtu ukončeno
Mediátoři generální praxe	209	14	1
z toho Občanské spory	197	13	1
z toho Obchodní spory	195	12	1
z toho Pracovní spory	186	13	0
z toho Spory s veřejným prvkem	165	11	1
z toho Spotřebitelské spory	180	13	1
Rodinná mediace	18	1	1

Zdroj: Seznam Msp ČR, vlastní zpracování

Zkouškou není prověřována, ani složením určitého stupně jazykového vzdělání podmíněna jazyková znalost, kterou si může mediátor v Seznamu zapsat.

Tabulka 2: Jazykové vybavení mediátorů v Seznamu zapsaných mediátorů k 11.11.2016

Jazyk	čeština	Angličtina	slovenština	němčina	francouzština	ruština	španělština švédština	polština portugalština
Počet	208	80	21	9	7	4	2+2	1+1
RodM	17	4	6	4	3	3	1+0	0+0

Zdroj: Seznam Msp ČR, vlastní zpracování

Zákon byl uveden v účinnost ve chvíli, kdy mediace fungovala na základě živnostenského oprávnění pro zprostředkovatelkou činnost již téměř 21 let, tedy prakticky jednu lidskou generaci. Nasazení právního stavu na stav faktický neproběhlo s ohledem na faktické vztahy, a proto bohužel založilo nutně tolerovatelnou dvojkolejnost trhu namísto nastavení časově omezených výjimek, které by přinesly během krátké doby, resp. po ukončení přechodného období, pevné ukotvení zákonem stanovených podmínek týkajících se kvalifikačních předpokladů mediátorů.

Z hlediska kvalifikačních předpokladů bylo v zákoně nastaveno vysokoškolské magisterské vzdělání, aniž by byla připuštěna, byť časově omezená výjimka pro mediátory s prokazatelnou dlouholetou praxí, avšak pouze se středoškolským nebo vyšším odborným vzděláním, kteří dosahují určitého věku a především v mediaci prokazatelné praxe a autority nejen u klientů, ale i u kolegů - mediátorů. I z tohoto důvodu v Seznamu chybí odborníci, kteří dlouhodobě úspěšně působí v renomovaných institucích, aktivně publikují. Nebyl umožněn automatický záznam do Seznamu na trhu mediačních služeb působících nejen vnitrostátně, ale mezinárodně uznávaných odborníků, byť by bylo nastaveno např. kritérium praxe či určitého rozsahu publikační činnosti, takže Seznam mediátorů dnes neobsahuje minimálně dva mezinárodně vysoce ceněné odborníky, kteří se rozhodli z tohoto důvodu

přezkoušení nepodstoupit. Do určité míry tím Seznam může ztrácet autoritu, která by mu nesporně příslušela, protože bylo nutné připustit, že i vedle mediátorů působících na základě zápisu v Seznamu bude existovat trh mediačních služeb, který není podchycen souhrnným registračním principem a kde do budoucna nebudou naplňována kritéria, která mohla být na základě časově omezených výjimek ohledně zápisu stávajících odborníků zafixována. Seznam je pasivním nástrojem, aktivní nástroj pro rozvoj a profesionalizaci mediace – založení a povinné členství v odborné komoře - nebyly nastaveny, byť je tato otázka mezi mediátory samými často diskutována.

2 Vzdělávání v rodinné mediaci

O vzdělávání a zvyšování odborné úrovně v rodinné mediaci se prozatím nestará ani v rámci celoživotního vzdělávání žádná z českých vysokých škol s výjimkou právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Vzdělávání s akreditací MPSV pro oblast sociální práce, či založená na kredibilitě přednášejících organizují tradiční centra, jakými je Asociace mediátorů ČR, Česká advokátní komora, Conflict Management International, s.r.o. (dále jen „CMI“) Asociace mediátorů ČR (dále jen „AMČR“) pořádá 21 hodinový specializační workshop k rodinné mediaci, Česká advokátní komora pořádala v roce 2014 3 denní nastavbový kurz z rodinné mediace, v němž získalo osvědčení 17 absolventů. Conflict Management International, s.r.o. pořádá 30 hodinový nastavbový kurz pro absolventy základního mediačního výcviku u CMI nebo jiné organizátorem uznané instituce, od účinnosti zákona o mediaci proběhly tyto kurzy čtyři. Podle zájmu pořádá specializační workshopy Desatero mediátora (8 hodin), Silné emoce v mediaci (8 hodin).

3 Zkoušky z rodinné mediace podle zákona o mediaci

Problematiku zkoušek mediátora, včetně nastavbové zkoušky z rodinné mediace řeší zákon o mediaci a prováděcí vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 277/2012 Sb., o zkouškách a odměně mediátora (dále jen „prováděcí vyhláška“). Zkušební místa jsou povinna do 6 měsíců od doručení žádosti o složení zkoušky z rodinné mediace umožnit žadateli složit zkoušku, jestliže uhradil poplatek za připuštění ke zkoušce ve výši 5 000 Kč. Doloží osvědčení o úspěšném složení zkoušky mediátora (zápis do Seznamu není podmínkou připuštění ke zkoušce z rodinné mediace).

Pokud žadatel u zkoušky neuspěje, tj. nedosáhne 75 % bodů, může do 30 dnů ode dne konání zkoušky požádat zkušební místo, aby mu umožnilo opakování zkoušky, která proběhne po uplynutí 6 měsíců od předchozího termínu zkoušky, přičemž je znovu účtován poplatek za připuštění ke zkoušce ve výši 5.000 Kč. Zkoušku lze opakovat pouze dvakrát. Zmeškání lhůty k přihlášení se k opakování zkoušky nebo dvojí po sobě jdoucí neúspěšný pokus o složení zkoušky má za následek, že zkouška může být opakována až po uplynutí tří let ode dne konání poslední zkoušky.

Obsahem zkoušek je ověření odborných znalostí a dovedností potřebných pro výkon činnosti mediátora, občanského práva procesního a základů psychologie a sociologie. Zatímco zkouška z mediace v širším smyslu sestává z písemné a ústní části, zkouška z rodinné mediace je pouze ústní. Žadatel u ní řeší modelový případ, simulaci mediačního jednání. S ohledem na fakt, že tato zkouška následuje po zkoušce z mediace v širším slova smyslu a jejím cílem je prověřit specializované odbornosti uchazeče, jsou u této zkoušky navíc doplněny otázky k ústnímu prověření znalostí z oblasti práv a psychologie dítěte, domácího násilí, komunikace, náhradní rodinné péče, psychologie a sociologie rodiny, psychologických a sociologických aspektů rodinných konfliktů, psychologických a sociologických aspektů rozchodu a rozvodu, mezigeneračních vztahů, rodinného práva a právní úpravy majetkových práv.

Při zkoušce se za účelem prověření znalostí uchazeče potřebných k výkonu činnosti mediátora zjišťují znalosti z oblasti mediace a dalších způsobů mimosoudního řešení sporů, včetně příslušné právní úpravy, mediačních technik, základních lidských práv a svobod, občanského hmotného i procesního a pracovního práva, rodinného práva (byť je jeho úprava v současnosti nedílnou součástí zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku), práva na ochranu spotřebitele, základů psychologie a sociologie.

Ačkoliv uchazeč k žádosti o vykonání zkoušky připojuje informaci o dosaženém vzdělání, absolvovaném školení v mediaci a vykonávané praxi v oblasti mediace, absolvování vzdělání v dané oblasti nemá při posuzování uchazeče konkrétně vyjádřitelnou váhu. Není známo, že by dosud došlo k užití ust. § 3 odst. 5 prováděcí vyhlášky, tj. že by zkušební centrum uchazeče vyzvalo k předložení nesestříhané videonahrávky na datovém nosiči obsahující modelovou mediační situaci bez úvodního slova mediátora v délce jedné až dvou hodin.

Tabulka 3: Zkoušky z rodinné mediace na Msp a ČAK v letech 2013- 2016

Pozn. čísla ve sloupci rok označují počet zkušebních termínů v centrech, další sloupce počet úspěšných uchazečů napoprvé/ úspěšných až při prvním opakování; neúspěšných uchazečů

	2013	usp/op	Ne	2014	usp/op	ne	2015	usp/op	ne	2016	usp/op	ne
Msp	3	-/2	6	2	3/2	1	1	1/1	-	2	-/1	3
ČAK	2	1/-	3	1	-/-	1	0	-/-	-	(1)	(bude)	
Celek	5	1/2	9	3	3/2	2	1	1/1	-	3		

Zdroj: odbor justice Msp, odbor vzdělávání ČAK

4 Důvody malého zájmu o nadstavbovou zkoušku z rodinné mediace a zápis specializace rodinného mediátora do Seznamu

Tyto důvody lze spatřovat ve faktu, že trh rodinné mediace fakticky běží po dvou kolejích - mediace podle zákona o mediaci a mimo rámec zákona o mediaci, a tím i odborných zkoušek ve zkušebních centrech. Mediační práci v oblasti rodinné mediace vykonávají lety prověřená centra, popř. mediátoři oslovení přímo OSPOD.

Dalším důvodem je nesporně finanční zátěž této zkoušky, kdy do nákladů je třeba započítat náklady na odborné kurzy, nejprve ze základů mediace (časová dotace 60 – 100 hodin), následně specializační kurzy z rodinné mediace (časová dotace cca 30 hodin), nutnost absolvovat nejprve úspěšně zkoušku z mediace v širším smyslu, kde je úspěšnost uchazečů těsně nad hranicí 50 % při první zkoušce, přičemž každá registrace ke zkoušce je zpoplatněna, následně pak zkoušku z rodinné mediace. V poměru k faktu, že ceny za rodinnou mediaci se řídí potřebami klientů, jsou tedy nižší, než u podnikatelských a občanskoprávních konfliktů, je motivace uchazečů legitimně velmi nízká.

Závěr

Pokud dojde k novelizaci zákona o mediaci, nastane nesporně změna i u této specializované oblasti, a tím vyvážení podmínek pro práci rodinných mediátorů.

V příspěvku byla využita data získaná od odboru vzdělávání ČAK, odboru justice Ministerstva spravedlnosti ČR, AMČR, CMI, jímž tímto i děkuji za jejich poskytnutí.

Kontakt na autora

JUDr. Anna Márová, LL.M., advokátka, zapsaná mediátorka

zkušební komisařka z obecné a rodinné mediace

Myslíkova 1998/30, 120 00 Praha 2

E-mail amara@attorney.cz